

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL ANASANAT DALI

BATI MAKEDONYA GİYİMİNDE SIRMACILIK ZANAATI

Yüksek Lisans Tezi

MASHIDE LJOCHI

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL ANASANAT DALI

BATI MAKEDONYA GİYİMİNDE SIRMACILIK ZANAATI

Yüksek Lisans Tezi

MASHIDE LJOCHI

1.Danışman: PROF. GÜNAY ATALAYER

2.Danışman: YRD. DOÇ. VİLDAN TOK DERECİ

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

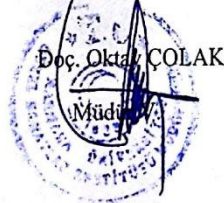
ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Mashide LJOCHİ
Anasanat Dalı : TEKSTİL
Tezin Adı : BATI MAKEDONYA GİYİMİNDE SIRMACILIK ZANAATI

07.06.2017 tarihinde yapılan Tez/Sergi/Proje Savunma sınavında savunulan tez; kapsam, nitelik ve şekil yönünden başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak KABUL edilmiştir

ADI VE SOYADI:	ÖĞRETİM ÜYESİNİN ADI VE SOYADI:	DANIŞMAN VE ÜYELER:	KURUM ADI:	İMZA
Mashide LJOCHİ	Prof.GÜNAY ATALAYER	1.Tez Danışmanı	M.Ü. GSF Tekstil	
	Prof.Dr. BİRET TAVMAN	Asıl Jüri Üyesi	M.Ü. GSF Tekstil	
	Yrd.Doç.ÜLKÜ TOKATLI AKÇA	Asıl Jüri Üyesi	M.Ü. GSF GEL.TÜRK.SANT.	
	Yrd. Doç. SİNEM BUDUN GÜLAS	Asıl Jüri Üye	İstanbul Aydın Üniversitesi GSF Tekstil Moda Tasarımı .	
	Yrd. Doç. VILDAN TOK DEREÇİ	2.Tez. Danışmanı	M.Ü. GSF Tekstil	
	Yrd. Doç. YEŞİM BAĞRIŞEN	Yedek Jüri Üyesi	M.Ü. GSF Tekstil	
	Doç. Dr. FATMA ENGIN ALPAT	Yedek Jüri Üyesi	Çukurova Üniversitesi GSF Tekstil ve Moda Tasarımı	

Adı geçen öğrenci 19.06.2017 tarihindeki mezuniyeti yukardaki bilgileri ve jüri kararı ile Enstitü yönetim Kurulu'nun ...21... /06...../2017.. tarih ve...2017...../.....9.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

ÖNSÖZ

“Batı Makedonya Giyiminde Sırmacılık Zanaatı“ kapsamında ele alınan tezin yazılmasının başlıca nedenlerinden biri Makedonya’da az sayıda sürdürülebilirliğini sağlayabilen zanaatlardan farklı olarak tarihsel süreç içinde yaşadığı duraksamalar sonrasında bu zanaatın günden güne yükselen, gelecek nesillere aktarım olanağı sağlayan bir zanaat olması ve yazılı kaynaklarının az sayıda olmasıdır. Üsküp’teki Makedonya Müzesi Etnoloji bölümünde (*Muzej Na Makedonia*) sırmacılık zanaatına ait en eski yazılı kaynaklarda sırmacılığın *simkeşlik* olarak da adlandırıldığı ve Osmanlı Türkleriyle beraber Makedonya’da var olduğundan bahsedildiği görülmektedir. Müze kapsamında yayınlanan süreli yayınlarda *sırmacılık zanaatı* teriminin, bir giysinin dikiliş sürecinden başlayarak üzerine yapılan süsleme ve nakış tekniklerine, giysilerin kullanım biçimlerine kadar ki süreci ele aldığı görülmüş ve bu doğrultuda tezin adı olarak kullanılmıştır. Ancak bu konu kapsamında Makedonya’da en geniş seçenekleri olan bu müzedeki giysi koleksiyonunun paylaşımına kapalı olması tezin oluşumunda güçlük sağlamıştır. Bu durumda Makedonya’daki diğer etnoloji müzelerine ve farklı çalışma metotlarına başvurulmuştur. Geçmiş yüzyıllar hakkındaki kısıtlı yazılı kaynaklar ve alan araştırmasında zanaatçılar ile yapılan röportajlar eşliğinde bir literatür bütünlüğü oluşturulmuş, müzelerden alınan tarihi eser numunelerin fiziksel ve bir takım kimyasal analizleri yapılarak daha doğru sonuçlara ulaşmak hedeflenmiştir. Alan araştırması esnasında, yazılı kaynakların aksine günümüzde Makedonya’nın tamamında değilde sadece batı şehirlerinde Türk ve Arnavutların süregelen gelenekleri doğrultusunda, sırmacılık zanaatının geleneksel giyim içerisinde günlük kullanımda varlığını sürdürdüğü gözlemlenmiştir. Aynı zamanda sırmacılık zanaatının geçmiş yüzyıllarda günlük kadın ve erkek giyiminde, günümüzde ise sadece geleneksel kadın giyiminde işlev sağladığı görülmüştür. Bu doğrultuda alan araştırmalarının büyük bir kısmı Batı Makedonya’nın Kalkandelen (*Tetovo*) ve Gostivar şehirlerinde Türk ve Arnavutların geleneksel kadın giyimi kapsamında yapılmıştır. Bu konu başlı başına tekstil ve giyim üzerinden olagelen bir kültürel oluşum olarak gözlemlenmiştir. Bu oluşum gelecek nesillere aktarım ve zanaat adı altındaki bu evreleri kayıt altına alma isteği yaratmıştır. Araştırma, sırmacılık zanaatının günümüzdeki süreçlerini, zaman içerisinde uğradığı biçimsel değişiklikleri ve çoklu milletler arasında

kurduğu bağları doğru biçimde tespitlemek adına XIX., XX. ve XXI. yüzyıl olmak üzere geniş zaman aralığında yapılmıştır.

Tezin içeriğinin büyük bir kısmında, birçok dilin konuşulduğu bu coğrafyada röportajlarda bahsedilen giysi isimleri ve tekniklerindeki terimlerin yanlış ve karmaşık kullanımı nedeniyle Makedonca, Sırpça, Türkçe sözlükler ve yazılı kaynaklarla birlikte netleştirilerek daha doğru yaklaşımlarda bulunulmuştur. Bu coğrafyada uzun yıllar yaşamış ve gelenekleri gözlemlemiş biri olarak bu konunun ilk defa bu kadar geniş kapsamlı ele alınması ile alan araştırması esnasındaki karşılaşılmış karmaşık tanımlara gerekli durumlarda, bazı kişisel tanımlamalarda bulunulmuştur.

Tez konusunun belirlenmesindeki bir diğer etken, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Ana sanat Dalı Dokuma Atölyesinde, Birleşik Dokuma Projesi dersi kapsamında Prof. Günay ATALAYER önderliğinde tekstilde hacimli formlar dokumaları çalışmasında, Makedonya’ da sırmacılık zanaatı adı altında nakışlarda kullanılan sim ipliklerin kullanılmasıyla şekillenmiştir. Dokuma esnasında tema belirlemek üzere Makedonya’daki sırmacılık zanaatına ait yazılı kaynaklara başvurulmuştur. Kaynakların kısıtlı olması böyle bir tezin oluşmasına etken olmuştur.

Araştırma sürecinde bilgi birikimlerini ve desteklerini benden esirgemeyen, başta tez danışmalarım Sn. Prof. Günay Atalayer ve Sn. Yrd. Doç. Vildan Tok Dereci olmak üzere, Sn. Arş. Gör. Meral Akkaya, Sn. Öğr. Gör. Şafak Akalın, sözlü görüşme yapılmış zanaatçılar ve etnologlara teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Giyim, insanların toplum içerisindeki statüsünü, karakterini, zevkini, yaşını, kişisel özelliklerini aynı zamanda bireysel, toplumsal, ulusal ve dini özelliklerini kolayca yansıtabilecekleri bir olgudur. Giyimin tarihine bakacak olursak eski çağlardan bugüne birçok evreler geçirdiği görülmektedir. İnsanlar buldukları toplumda örf, adet ve inanışlarını yaşatmak için yalın ve işlevsel olan giyimlerini sürekli şekillendirmişlerdir. Bununla birlikte insanoğlunun en eski ihtiyaçlarından biri olan tekstil, giyimin hammadde olarak tarihi süreç içerisinde zanaat, sanat ve teknolojiyle beslenerek farklı görseelliklerle, farklı boyutlarla ve farklı kullanım amaçlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bugün giyimi kullanım yerlerine ve amaçlarına göre sınıflandıracak olursak, bütün giysilerin görsel etkisini ve zenginliğini arttırmak için farklı süsleme ve işleme tekniklerinin uygulandığı görülmektedir.

Özellikle düğün törenlerinde ve diğer ulusal bayramlarda giyilen geleneksel giysiler birçok doğal ve sentetik malzemeyle süslenmektedir. Zanaat kavramı içinde kılıptan, sim veya sırma gibi metal yapıları iplikler süsleme veya detaylandırarak olursak nakış tekniklerinin ana malzemeleri olarak bilinmektedir.

Makedonya’da tarihte var olan birçok zanaat yok olup yerini endüstriyel ürünlere bırakırken sırmacılık zanaatının halen varlığını sürdürmesi geleneklere bağlı bir toplumdan kaynaklanmaktadır. Toplumda giyimiyle rekabet eden insanlar, tekstili temel olarak beğenilmek, fark edilmek, zenginlik ve asillik gibi olguları yaratma hedefiyle bilinçli ya da bilinçsiz, estetik veya estetik olmayan bir biçimde giyim geleneğiyle zanaat, tekstil ve insan arasındaki ilişkiyi güçlendirmektedir.

Tam da bu noktada araştırmanın amacı şekillenmektedir. Müzelerin depolarında, sandıklarda hangi şartlar altında hayatta kalma mücadelesi verdiği bilinmeyen geleneksel giysilerin kumaş, renk, desen, süsleme, biçim ve kalıp özelliklerinin incelenmesi gün yüzüne çıkarılması, günümüz geleneksel giysilerin tanınması ve tanıtılması, tasarımcıya güncel ve özgün tasarımlar için kolaylık sağlayacak yazılı kaynaklar oluşturması temel amaçtır.

Tezin birinci bölümünü oluşturan girişte; Sırmacılığın günümüzde bir zanaat dalı olması açısından, geçmişte güçlü bağlara sahip olduğu diğer zanaatlara ve bu zanaatlarla olan ilişkisine değinilmiş, XIX. ve XX. yüzyılda sırmacılığın gelişimi ve giysilerde kullanım biçimlerinden bahsedilmiştir. Alan araştırması yapılarak Makedonya’ daki etnoloji müzelerinde sim, sırma veya kılaptan işlemeli giysilerin; isim, biçim, renk, desen ve malzemeleri belirtilerek XIX. ve XX. yüzyıldaki kullanım biçimleri görsel örneklerle desteklenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde; Osmanlı Türklerinin Makedonya’ya yerleşmesinden sonra Osmanlı saray kültürüyle beraber bu topraklara getirdikleri giyim geleneğinden ve bu geleneğin farklı dilleri konuşan milletler arasındaki etkileşimlerinden bahsedilmektedir. XIX. yüzyılda sırma, sim veya kılaptan kullanılarak çoğunlukla sırmacılık ve terzicilik zanatlarından beslenen giysi çeşitleri ve bu giysilerin görseller eşliğinde biçimsel özellikleri de tezin ikinci bölümünde yer almaktadır. Aynı zamanda dünya ve Balkan savaşları sonrası giyim kültüründe batılaşma sürecinde sırmacılık zanaatının etkilenmesiyle beraber giyimdeki değişikliklerden ve yeniliklerden bahsedilmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde, günümüzde sadece Batı Makedonya’da var olan sırmacılık zanaatı, alan araştırması, röportajlar ve tasarımcı gözlemiyle beraber derin bir çalışma disiplini sonucunda, giysilerin; üretim teknikleri ve süreci, biçimsel özellikleri, kumaşların; dokuma özellikleri ve malzemeleri ile günümüz ve XIX ve XX. giysileri arasındaki farklılıklar ele alınmıştır. Sim, sırma veya kılaptan ile yapılmış giysi çeşitlerinin gelenekler bağlamında kullanım alanlarına da değinilmiştir. Bu bölümde giysiler halk arasındaki önemine ve kullanım yerine göre bir sistem halinde sıralanarak ele alınmıştır. Sırmacılık zanaatı içerisinde kullanılan el ya da makine nakış teknikleri, bu sayede kurulan atölyeler ve bu zanaat kapsamında gerekli malzemelerin elde edilebilmesi için kurulmuş mikro atölyelerden de bahsedilmektedir.

Tezin dördüncü bölümünde “Tetovski Kraj” müzesinde kayıt altına alınmamış ve alan araştırması ile röportajlar esnasında temin edilen geleneksel giysilerin kalıp çizimleri, aynı zamanda kumaşlarından ve nakış ipliklerinden alınmış numunelerin, Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Tekstil Mühendisliği Bölümü Fiziksel ve

Kimyasal Testler Laboratuvarlarında incelenmiş analiz tabloları yer almaktadır. Bu doğrultuda günümüz ve XIX ile XX. yüzyılda geleneksel giysilerdeki değişiklikler tespit edilmiştir.

SUMMARY

Clothing is a phenomenon with which people can express their statuses in public, their personalities, likes, ages, characteristic features as well as their sociological, national and religious characteristics. When the history of clothing is overviewed, it can be seen that clothing has always been in a transition from one phase to another. Humankind has always developed their simple and functional clothing to embody the customs and beliefs of their societies. On the other hand, as being the staple of clothing; textile, which is one of the oldest needs of the human kind, has been confronting with people in various visualities, dimensions and with different usage purposes by benefitting from art, craft and technology within the historical process. If clothing is to be classified by its usage areas and purposes today, it is seen that there are different adornment and processing techniques that are implemented to enhance the charm and richness of all the clothes.

Traditional clothes that are used especially for weddings and national fests are adorned with several natural and synthetic materials. Within the concept of the crafting, metalwork threads like gold thread, tinsel or silver thread are known as the essential materials of adornment; or in a detailed word, the main materials of embroidery techniques.

While plenty of historical craftwork is vanishing and yielding its place to the industrial products in Macedonia, the reason behind the ongoing existence of silver thread craftwork is the conventionality of the society. People, who compete via their clothing, enhance the relationship between clothing tradition and craft work, textile and human kind with the aim of creating phenomena such as being liked, being wealthy and royal in an aesthetical or non-aesthetical way, consciously or unconsciously.

The purpose of this study, which takes shape at this point, is to examine and reveal the fabric, color, design, adornment, form and pattern features of traditional clothes of which the survival struggle in museum depots under which circumstances is unknown to us and to identify and introduce today's traditional clothes.

In the first part of the article, introduction; other craftworks that have strong interactions with silver thread and the relationship between is addressed with regards to being a craftwork of silver thread, and development of silver thread in 19th Century and its usages on clothes are mentioned. By stating the names, forms, colors, design and materials of gold, silver thread and tinsel processed clothes in anthropography museums of Macedonia, their usages in 19th and 20th Centuries are supplemented with visual aids, by making a field research.

In the second part of the article; the clothing tradition, which was brought to this nation along with the Ottoman palace culture after the arrival of Ottoman Turks to Macedonia, and the interactions between those cross-linguistic nations are told. Various types of clothes, which benefits from silver thread and couture craftworks by using silver thread yarns and formal features of these clothes with visuals also take place in the second part. Furthermore, the changes and innovations in clothing which occurred after the craftwork of silver thread had been affected during the westernization period of clothing culture, which is a result of the world wars and Balkan wars are mentioned.

In the third part of the study, the craftwork of silver thread; production techniques and processes, pattern and technical features of clothes; weaving features and materials of fabrics; and the differences between today's and 19th and 20th Century clothes are discussed with the light of a disciplined study with a field research, interviews and a designer observation. Usage areas of cloth variances made with tinsel, silver and gold thread yarns in terms of customs are also mentioned. In this part, clothes are examined by systematically classifying them according their importance and variety in society. Machines and embroidery techniques used in the craftwork of silver thread, workplaces established thanks to these and micro workshops set to provide necessary materials for the craftwork are mentioned as well.

In the fourth part of the article, pattern artworks of traditional clothes which unrecorded in "Tetovskiot Kraj Museum" but provided during field research and interview, and analysis tables of the samples of fabrics and embroidery yarns examined in Marmara University Faculty of Technology Department of Textile Engineering Physical and Chemical Tests Laboratory take place. Accordingly, differences between

today's traditional clothes and traditional clothes of 19th and 20th centuries are determined.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iv
SUMMARY.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
TABLO LİSTESİ.....	xvi
RESİM LİSTESİ	xvii
GİRİŞ.....	1
1. SIRMACILIK ZANAATININ TARİHİ VE DİĞER ZANAATLARLA İLİŞKİSİ	4
1.1 MAKEDONYA'DA ZANAATLAR.....	5
1.1.1 Pabuççuluk Zanaatı	6
1.1.2 Telkari' cilik Zanaatı	7
1.1.3 Kürk Ve Dericilik.....	8
1.1.4 Kaftancılık Ve Abacılık	9
1.1.5 Terzicilik Ve Sırmacılık.....	10
1.2 SIRMACILIĞIN GELİŞİMİ VE GİYSİLERDE KULLANIMI ...	10

1.3 MAKEDONYA MÜZELERİNDE SIRMA NAKIŞLI GİYSİLER	13
1.3.1 Muzej na Makedonija (<i>Makedonya Müzesi</i>)	13
1.3.2 Nacionalna Ustavna Muzej Na “ Tetovski Kraj” (“ <i>Kalkandelen Sonu</i> ” <i>Ulusal Anayasa Müzesi</i>)	14
1.3.3 Nacionalna Ustavana Muzej Dr. Nikola Nezlobinski Struga (<i>Dr. Nikola Nezlobinski Ulusal Anayasa Müzesi</i>)	16
1.3.4 Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid (<i>Ohrid Ulusal Anayasa Enstitüsü ve Müzesi</i>)	17
2. MAKEDONYA’DA OSMANLI TÜRKLERİNDEN KALAN GİYİM GELENEĞİ	19
2.1 XX. YÜZYIL ORTALARINA KADAR “ <i>ALATURKA</i> ” ADI İLE BİLİNEN GİYİM.....	22
2.1.1 Mintan	23
2.1.2 Camadan	26
2.1.3 Cübbe.....	29
2.1.4 Dolama.....	33
2.2 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI MAKEDONYA GİYİM KÜLTÜRÜNDE DEĞİŞİKLİKLER.....	42
2.2.1 Makedonların Giyim Kültüründe Batılaşma	45
2.2.2 Türk ve Arnavutların Giyim Kültüründe Batılaşma	48

3. GÜNÜMÜZDE MAKEDONYA'DA SIRMACILIK ZANAATI	50
3.1 GÜNÜMÜZDE SIRMACILIK ZANAATININ DURUMU.....	54
3.1.1 Atölye Tipi Kuruluşlar	54
3.1.2 Küçük İşletme Tipi Kuruluşlar	57
3.2 SIRMACILIK ZANAATINDA NAKIŞ TEKNİKLERİ.....	59
3.2.1 Elde Dival İşi (Kakma)	62
3.2.2 Makinede Dival İşi (Kakma).....	67
3.2.3 Elde Kordon Tutturma (Bükme).....	69
3.2.4 Makinede Kordon Tutturma (Bükme)	72
3.2.5 Türk işi	76
3.3 SIRMACILIK ZANAATINDA KULLANILAN MALZEMELER	
.....	80
3.4 GELENEKSEL GİYSİ ÇEŞİTLERİ VE KULLANIM YERLERİ	
.....	98
3.4.1 Salta Ve Kaftan	99
3.4.2 Çintiyan.....	115
3.4.3 Çintiyan Mintan	123
3.4.4 II. Çintiyan.....	127

3.4.5 Sırma İşlemeli Geleneksel Giysilerin “Yeni Gelin Kavramında” Sürdürülebilirliği.....	130
3.4.6 Sırmacılık Zanaatı İçerisinde Kullanılan Giysi Aksesuarları ...	135
3.5 İKİ YÜZYIL ARASINDA SIRMA NAKIŞLI GİYSİLERDEKİ BİÇİMSEL FARKLILIKLAR	141
3.6 EV TEKSTİLLERİNDE SIRMACILIK ZANAATI.....	145
4. YAPISAL ANALİZLER	152
DEĞERLENDİRME.....	192
SONUÇ.....	194
EKLER.....	196
EK 1- RENK SKALASI.....	196
EK 2- SÖZLÜK	197
EK 3- ANALİZLERİN FT-IR SPEKTURUMU GRAFİKLERİ ANALİZ SONUÇLARI	199
KAYNAKÇA	207

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 1: S Ve Z Büküm	92
Şekil 2: 12 Numara Bükülmüş Kılaptan İplik Örneği	98
Şekil 3: Dolama Teknik Çizim.....	156
Şekil 4: Kaytan Süslemeli Yelek Teknik Çizim.....	158
Şekil 5: Mor Entari Teknik Çizim	160
Şekil 6: Sarı Çintiyen Şalvarı Teknik Çizim.....	162
Şekil 7: Yelek Teknik Çizim	164
Şekil 8: Entari (Anterija) Teknik Çizim	166
Şekil 9: Mavi Çintiyen Şalvarı Teknik Çizim	168
Şekil 10: Çizgili Cepken Teknik Çizim	170
Şekil 11: Zemin Kumaşı Kırmızı Cepken Teknik Çizim	172
Şekil 12: Zemin Kumaşı Mor Mintan Teknik Çizim.....	175
Şekil 13: Zemin Kumaşı Mor Mintan Kalıp Çizimi	175
Şekil 14: Nakış Kaplı Yelek Teknik çizim	178
Şekil 15: Nakış Kaplı Yelek Teknik çizim	178
Şekil 16: Takma Kollu Yelek Teknik Çizim	181
Şekil 17: Takma Kollu Yelek Kalıp Çizimi	181
Şekil 18: Çintiyen I Yelek Teknik Çizim	184

Şekil 19: Çintiyen I Şalvar Teknik Çizim.....	184
Şekil 20: Çintiyen I Takma Kollu Yelek ve Şalvar Kalıp Çizimi.....	184
Şekil 21: Çintiyen II Yelek Teknik Çizim	187
Şekil 22: Çintiyen II Şalvar Teknik Çizim	187
Şekil 23: Çintiyen II Takma Kollu Yelek ve Şalvar Kalıp Çizimi	187
Şekil 24: Salta- Yelek Teknik Çizim Şekil 25: Salta- Şalvar Teknik Çizim	190
Şekil 26: Salta- Yelek ve Şalvar Teknik Çizim	190

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1: Dolama Analiz Tablosu.....	157
Tablo 2: Kaytan Süslemeli Yelek Analiz Tablosu.....	159
Tablo 3: Mor Entari (Anteriya) Analiz Tablosu	161
Tablo 4: Sarı Çintiyen Şalvarı- Pola Analiz Tablosu	163
Tablo 5: Yelek Analiz Tablosu	165
Tablo 6: Entari (Anteriya) Nakış İplikleri Analiz Tablosu	167
Tablo 7: Mavi Çintiyen Şalvarı Analiz Tablosu	169
Tablo 8: Cepken Analiz Tablosu	171
Tablo 9: Zemin Kumaşı Kırmızı Cepken Analiz Tablosu	173
Tablo 10: Zemin Kumaşı Mor Cepken Analiz Tablosu	176
Tablo 11: : Nakış Kaplı Yelek Analiz Tablosu.....	179
Tablo 12: Kollu Yelek Analiz Tablosu.....	182
Tablo 13: Çintiyen I Analiz Tablosu.....	185
Tablo 14: Çintiyen II Analiz Tablosu	188
Tablo 15: Salta- Yelek Analiz Tablosu	191

RESİM LİSTESİ

Sayfa No:

Resim 1: Devlet İstatistik Kurumu, Üsküp, 2002	2
Resim 2: Terzi ve Sırma Zanaatçılarından Slavka Vukas MGS (Üsküp Şehir Müzesi), Env No. 4860.	6
Resim 3: Sırma Nakışlı <i>Nallar</i> (pabuçlar) (bk. EK 2) ve kolan	7
Resim 4: Telkari Kemerli Alaturka Giysi	8
Resim 5: Kürk Yakalı Sırma Nakışlı Alaturka Giysi.....	9
Resim 6: Düğün Giysisi, Mavrova yöresi Reka Resim 7: Debre Yöresi	14
Resim 8: Gömlek, Yelek, Çintıyan	15
Resim 9: Gömlek, Mintan, Çintıyan	15
Resim 10: Cübbe	16
Resim 11: Yelek	17
Resim 12: Mintan	17
Resim 13: Kollu Cübbe, Resim 14: Bindallı	18
Resim 15: Kaftan, Resim 16: Takma Kollu Yelek.....	18
Resim 17: Mintan, Kumanova, 19. yüzyılın sonu	23
Resim 18: Mintan, Kumanova, 19. yüzyılın sonu	25
Resim 19: Koltuk altından manşete kadar dikişsiz Mintan.....	25
Resim 20: Eğlence	26

Resim 21: Camadan	27
Resim 22: Camadan (Vest)	28
Resim 23: Cübbe- XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başlarında, Kalkandelen şehri	32
Resim 24: Cübbe- XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başlarında, Debre yöresi	32
Resim 25: Cübbe - XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başlarında, Yukarı Prespa ..	33
Resim 26: Dolama, Kalkandelen	35
Resim 27: Dival İşi (Kakma) Dolama	36
Resim 28: Yelek, Kumanova, XIX. Yüzyılın sonu	37
Resim 29: Yelek, XIX. yüzyılın sonu	38
Resim 30: Geniş yaka oyuntulu ve oyuntu boyunca düğmeleri olan bir yelek örneği	38
Resim 31: Kenarları Dar dokuma şeritle kaplı yelek	39
Resim 32: Alaturka	39
Resim 33: Çintiyan modeli	41
Resim 34: Günümüzde; Mustafa Kemal Atatürk isimli ilköğretim okulu, ulusal tören 1955, Gostivar	42
Resim 35: XIX. yüzyıl sonu Katlanovi ailesi, Üsküp	44
Resim 36: Pandora Korobar, Köprülü (Veles), XX. yüzyıl başları.....	47
Resim 37: XX. yüzyılın başları, başına kıvrak bağlamış 2 kadın, Kalkandelen	48
Resim 38: Ceket, Gömlek ve Sırma, Sim veya Kılıptan Süslemeli Etek (Alaturka ve Alafranga Karışımı Giyinme Şekli).....	49

Resim 39: Ayaklı Ahşap Gergef, Gostivar	55
Resim 40: Kasnak, El Gergefi	56
Resim 41: Küçük İşletme, Kalkandelen	58
Resim 42: Küçük İşletme, Kalkandelen	58
Resim 43: Küçük İşletme, Gostivar	59
Resim 44: Elde Dival İşi (Kakma) Nakış Detayı, Dolama, Kalkandelen,	63
Resim 45: Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulaması, Ön Yüzü	64
Resim 46: Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulaması, Arka Yüzü	65
Resim 47: Değişik Renklerde Sim veya Kılıptan Nakışlı ve Jakar dokuma ile Tırtıl Süslemeli Dival İşi (Kakma) (Aynur Rizvançe, a.g.k.)	66
Resim 48: Makinede Dival İşi (Kakma) Nakışı, Salta, Gostivar, 1997	67
Resim 49: Naylon Üzerindeki Deseni Delme İşlemi	68
Resim 50: Naylon Üzerindeki Deseni Boyama İşlemi	68
Resim 51: Makinede Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulama Aşaması	69
Resim 52: Makinede Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulanan Bindallının Arka Yüzü	69
Resim 53: Elde Kordon Tutturma (Bükme), XIX. yüzyıl	70
Resim 54: Elde Kordon Tutturma (Kakma), Resim 55: Elde Kordon Tutturma (Kakma)	72
Resim 56: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Nakış Detayı, 1988	72
Resim 57: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Uygulama, I. Aşama	73

Resim 58: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Uygulama, II. Aşama.....	74
Resim 59: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Uygulama, III. Aşama	74
Resim 60: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Nakışlı Yelek Önü	75
Resim 61: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Nakışlı Yelek Arkası	76
Resim 62: Kol Detayına Uygulanmış Sarma Tekniği Türk İşi, Ön-Arka	78
Resim 63: Düz Pesent Tekniği, Türk İşi	79
Resim 64: Verev Pesent Tekniği, Türk İşi	80
Resim 65: Düz Dokuma Kadife, Ön, Resim 66: Düz Dokuma Kadife, Arka	85
Resim 67: Düz Dokuma Kadife, Ön, Resim 68: Düz Dokuma Kadife, Arka	85
Resim 69: Alcantara, Ön, Resim 70: Alcantara, Arka	86
Resim 71: Metal İplik Çeşitleri	90
Resim 72: Sim, Gostivar	91
Resim 73: Kılaptan, Gostivar	92
Resim 74: Açık Mavi Kılaptan, Resim 75: Gümüş Kılaptan	93
Resim 76: Mor Kılaptan, Resim 77: Yeşil Kılaptan	93
Resim 78: İkinci kez büküm işlemi yapılmış kılaptan veya sim	94
Resim 79: Sim ve Kılaptan Bükme Makinesi	94
Resim 80: Bobin	95
Resim 81: Tezgahın Paralelindeki Çengel Vidalı Ahşap	96
Resim 82: Büküm İşlemi	96

Resim 83: Büküm işleminin son aşaması	97
Resim 84: Salta, Sadberk Hanım Müzesi	101
Resim 85: Salta, Sadberk Hanım Müzesi	102
Resim 86: Salta, Sadberk Hanım Müzesi	102
Resim 87: Salta, Sadberk Hanım Müzesi	103
Resim 88: Yaka Oyaları Dışa Dönük Bürümcük Gömlek Örneği	104
Resim 89: Yaka Oyaları İçe Dönük Bürümcük Gömlek	105
Resim 90: Pilili V Yaka Reyon Gömlek	105
Resim 91: Salta Ceketİ	107
Resim 92: Salta Şalvarı	107
Resim 93: Salta (Yelek ve Polalı Şalvarı)	108
Resim 94: Salta, Polalı Şalvar	108
Resim 95: Küçük Kız Çocukların Giydiği Salta Şalvarı	109
Resim 96: Küçük Kız Çocukların Giydiği Salta Örneği (Yelek ve Gömlek)	110
Resim 97: Yen' li Kaftan	111
Resim 98: Kaftan ” Pırpırİ”	112
Resim 99: Yenli Kaftan	113
Resim 100: Pelerinli Kaftan	113
Resim 101: Bindallı	115
Resim 102: Çintiyan	116

Resim 103: Çintiyanlı Gelin	117
Resim 104: (V yakalı, Reyon) Çintiyalı Gömleği	118
Resim 105: Dört Adet Uzun Polalı Çintiyalı Şalvarı, Kordon Tutturma (Bükme)	119
Resim 106: Takma Kollu Çintiyalı Yeleği, Kordon Tutturma (Bükme)	120
Resim 107: Şalvarın üstünden sarkıtılan mendil �rneği Resim 108: El Mendili ..	122
Resim 109: Çintiyalı Kemeri (Kolan)	122
Resim 110: Aynı yazıda kullanılan mintan �n ve arka görünümü	123
Resim 111: Çintiyalı Mintan	124
Resim 112: Çintiyalı Mintan Bürümcük Gömleği	125
Resim 113: Çintiyalı Mintan Şalvarı	126
Resim 114: Çintiyalı Mintan Yeleği	126
Resim 115: Elde dival işi (kama) tekniğiyle II. Çintiyalı Yeleği	128
Resim 116: II. Çintiyalı Gömleği	128
Resim 117: Elde dival işi (kama) tekniğiyle II. çintiyalı Şalvarı	129
Resim 118: Etek Ve Sim, Sırma Veya Kılaptan Kordonlarla Süslenmiş Ceket ..	131
Resim 119: Pelerin	131
Resim 120: Boncuk, Tırtıl ve Sim, Sırma Veya Kılaptanlarla Süslenmiş Yırtmaçlı Elbise	132
Resim 121: Boncuk, Tırtıl ve Sim, Sırma Veya Kılaptanlarla Kordon Tutturma (Bükme) Nakışlı Elbise	132

Resim 122: Yırmaçlı Ceket Ve Şalvar	133
Resim 123: Çok Bükümlü Mor ile Gümüş Kılaptan Süslemeli Ceket Ve Etek	133
Resim 124: Costume İnstitute Gala, Resim 125: Gostivar, 2013	135
Resim 126: Şapka (<i>Dzegga</i>), Belgrad, 1900- 2000	136
Resim 127: Şapka, Belgrad,	136
Resim 128: Dival İşi (Kakma), El Çantası	137
Resim 129: Elde Kordon Tutturma (Bükme), Ayakkabı	137
Resim 130: Düğmeler	138
Resim 131: Elips Düğme	138
Resim 132: Düğme Yapımı Aşaması I	139
Resim 133: Düğme yapım aşaması II	140
Resim 134: Düğme yapım aşaması III	140
Resim 135: Düğme Yapım Aşaması IV	141
Resim 136: Kısa Polalı Çintiyan, Resim 137: Dört Adet Uzun.....	143
Resim 138: Camadan Ceket, XXI. yüzyıl, Tetova	144
Resim 139: Camadan Şalvarı, XXI. yüzyıl, Tetova	144
Resim 140: Dival İşi (kakma) Yatak Örtüsü	147
Resim 141: Dival İşi (kakma) Havlu	147
Resim 142: Dival İşi (kakma) Bebek Yatak Örtüsü	148
Resim 143: Dival İşi (kakma) Yastık	149

Resim 144: Dival İşi (kakma) Sehpa örtüsü	149
Resim 145: Dival İşi (kakma) Levha	150
Resim 146: Dival İşi (kakma) Seccade	150
Resim 147: Dival İşi (kakma) Hediye Bohçası	151
Resim 148:Dolama Ön Görünümü, Resim138: Dolama Arka Görünümü	156
Resim 149: Dolama Nakış Detayı, Resim 150: Dolama Nakış Detayı	156
Resim 151: Kaytan Süslemeli Yelek Ön Görünümü	158
Resim 152: Kaytan Süslemeli Yelek Arka Görünümü	158
Resim 153: Mor Entari Ön Görünümü, Resim 154: Mor Entari Nakış Detayı....	160
Resim 155: Sarı Çintiyen Şalvarı Ön Görünümü, Resim 156: Sarı Çintiyen Şalvarı Detay	162
Resim 157: Sarı Çintiyen Şalvarı Nakış Detayı	162
Resim 158: Yelek Ön Görünümü, Resim 159: Yelek Ön Görünümü	164
Resim 160: Yelek Nakış Detayı.....	164
Resim 161: Entari (Anterija) Ön Görünümü.....	166
Resim 162: Mavi Çintiyen Şalvarı Ön, Resim 163: Mavi Çintiyen Şalvarı Arka	168
Resim 164: Mavi Çintiyen Şalvarı Nakış Detayı.....	168
Resim 165: Cepken Ön Görünümü, Resim 166: Cepken Arka Görünümü.....	170
Resim 167: Cepken Nakış Detayı, Resim 168: Cepken- Kolluk Nakış Detayı	170
Resim 169: Zemin Kumaşı Kırmızı Cepken, Resim 170: Zemin Kumaşı Kırmızı Cepken	172

Resim 171: Zemin Kumaşı Kırmızı Cepken Kolu Nakış Detayı	172
Resim 172: Zemin Kumaşı Mor Mintan Resim, 173: Zemin Kumaşı Mor Mintan	174
Resim 174: Zemin Kumaşı Mor Mintan Bordürü Detay Görünüm	174
Resim 175: Zemin Kumaşı Mor Mintan Nakış Detayları	174
Resim 176: Nakış Kaplı Yelek Ön, Resim 177: Nakış Kaplı Yelek Arka	177
Resim 178: Nakış Kaplı Yelek Detay Görünümü	177
Resim 179: Takma Kollu Yelek (Kolu), Resim 180: Takma Kollu Yelek Nakış Detayı	180
Resim 181: Takma Kollu Yelek, Resim 182: Takma Kollu Yelek	180
Resim 183: Çintıyan I Yelek Ön Görünümü, Resim 184: Çintıyan I Yelek Arka Görünümü	183
Resim 185: Çintıyan I Şalvar Ön Görünümü	183
Resim 186: Çintıyan I Şalvar Pola Detay Görünümü Resim 187: Çintıyan I Nakış Detayı	183
Resim 188: Çintıyan II Yelek Ön, Resim 189: Çintıyan II Yelek Arka.....	186
Resim 190: Çintıyan II Şalvar Ön Görünümü	186
Resim 191: Çintıyan II Şalvar Pola, Resim 192: Çintıyan II Şalvar.....	186
Resim 193: Salta- Yelek Ön Görünümü, Resim 194: Salta- Yelek Arka Görünümü	189
Resim 195: Salta- Yelek Sağ Yan, Resim 196: Salta- Yelek Sol Yan	189
Resim 197: Salta - Şalvar Ön- Arka, Resim 198: Salta- Şalvarı Arka.....	189

GİRİŞ

Batılı tarihçilerin son bir kaç yıldır ‘‘Güneydoğu Avrupa’’ olarak adlandırdıkları Balkan Yarımadası Türkçe kökenli bir kelime olmakla beraber Balkan ‘‘kelimesi sıra dağ’’ ya da ‘‘dağlık’’ anlamına gelmektedir.¹

Türk kültürünün Balkanlara yayılıp genişlemesi ve 500 yılda burada geliştirilmesinden sonra son yüzyılda burada yaşayan Türkler olabildiğince bu kültürü yaşatmaya çalışmaktadırlar. Bugün Osmanlı kültürünün izleri Balkan Devletleri ve uluslarının mimarisinde, dilinde, müziğinde, oyunlarında, törenlerinde, inanç ve giyim kuşamlarında görülmektedir.

‘‘Anadolu’dan gelen Türkler büyüyen şehirlerde Türk mahalleleri ve çarşıları kurup buraya beraberinde getirdikleri sanatlarını da yayıyor. Bu yaşamın, bu kültürün izleri bugünde mevcut ve temelleri duruyor’’ şeklinde ifade edilmektedir.²

Balkan ülkelerinden biri Makedonya’dır. Makedonya’nın 1991 yılında yapılan referandum ile Yugoslavya cumhuriyetinden ayrılıp bağımsızlığını ilan ettiği bilinmektedir.

Makedonya’nın yüz ölçümü 25.713 km², nüfusu 2.034.359 dır. Nüfusun % 64.18 Makedon, % 25.17 Arnavut, % 3.85 Türk, %2.66 Rom, % 0.48 Ulah, % 1.78 Sırp, % 0,8 Türkbaş, % 0,1 Bulgar, % 0.84 Boşnak ve % 1.04 diğer etnik gruplardan oluşmaktadır.³

2002 yılı Makedonya nüfus sayımlarına göre Makedonya’da yaşayan Türklerin coğrafya üzerinde dağılımı şu şekilde gösterilmektedir.

¹ Zeki İbrahimgil, ‘‘Balkanlarda Türk Eserlerinin Bugünkü Durumu Ve Köprü Mimarisinden Örnekler’’, **Köprüler Kurduk Balkanlara**, İstanbul: IBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Mayıs 2008, s. 211.

² Fahri Kaya, ‘‘Makedonya’da Türk Varlığı’’, **Balkanlarda’ki Türk Kültürü’nün Dünü-Bugünü-Yarını**, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2001, s. 174.

³ Furkan Purde, ‘‘2001 Yılından Günümüze Makedonya Türkleri’’, [Electronic Version] *Eurasian House*, Dosya No. 6, 2016, s. 21.

Resim 1: Devlet İstatistik Kurumu, Üsküp, 2002 ⁴

Bugünkü Makedonya bölgesi 1392 yılında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmış.10 Ağustos 1913 tarihli Bükreş Antlaşmasıyla Sırbistan'a verilmesine kadar beş asırdan fazla bir süre Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Makedonya'da günümüzde kısmen de olsa Türk şehir dokusunu yansıtan önemli şehirler içinde Üsküp (*Skopje*), Manastır (*Bitola*), Ohrid, Gostivar ve Kalkandelen (*Tetovo*) yer almaktadır. Makedonya Cumhuriyeti Tabiatı ve Kültür Varlıklarını Koruma Enstitüsü tarafından 225 Türk vakıf eseri tescil edilmiştir. Bunların 107'sinin "Tarihi Eser" statüsünde olduğu belirtilmektedir. ⁵

Geçmiş dönemin ruhunu, Türk- Osmanlı dönemini yansıtan kültürel ve sanatsal etkileri Makedonya'da şehir mimarisinde ve geleneksel el sanatlarında görmek mümkündür. Çeşitli nesnelere ve binalara, geçmişten gelen günlük yaşamı temsil eden seçkin örnekler, yerli zanaatçıların uyguladığı el zanaatları geçmiş tarihin kültürünü günümüzde de yansıtmaktadır. ⁶

Bugün Makedonya Topraklarında var olan mimari yapıların çoğu biçimleniş, malzeme ve teknik bakımından tam bir klasik Osmanlı mimarisini anımsatmaktadır.

⁴ Purde, a.g.e., s. 22.

⁵ İbrahimgil, a.g.e, s. 212/

⁶ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, "Makedonya'da Osmanlı'nın Kültürel Etkileri 2", [Broşür], 16. Şubat 2015, s. 3.

Mimari yapıların dışında soyutlanmış ve gelenek haline gelmiş birçoğu sosyal normlar ele alınıp incelendiğinde Osmanlının izlerini taşıdığı görülmektedir. Düğünler, sünnet düğünleri, doğum ile ölüm törenleri gibi olgular bu izlerden en çok payını alan ve bu esnada belirlenmiş giyinme alışkanlığı en belirgin yansımaları yapanlar olarak kabul edilmektedir.

Geleneklerimizin birçoğu, eski çağlardan beri, nesilden nesile devredilerek bize ulaşmıştır. İnsan belirli fizyonomik veya ruhsal özellikleri daha önce yaşamış bir atasından, kalıtım yoluyla aldığı gibi, bizler de toplum olarak atalarımızın toplumlarına ait pratiklerin birçoğunu sürdürmekteyiz. Özellikle; sünnet, evlenme, doğum, ölüm gibi önemli olaylarda, adetler yerine getirilmediği takdirde, eksiklik duygusu oluşmaktadır. O yüzden, bu pratiklerin imkanlar içerisinde eksiksiz uygulanmasına önem verildiği belirtilmektedir⁷.

Balkan ülkelerinin ve Makedonya'nın müzelerinde Etnoloji bölümleri koleksiyonlarına bakıldığında, birçoğu Osmanlı sanatı izlerini taşıyan giyim geleneği biçim, motif ve desen özelliklerinden fark edilerek, Makedonya'da var olduğu görülmektedir.

⁷ Osman Kademoğlu, **Çeyiz Sandığı**, 1. Basım, İstanbul, 1999, s. 33.

1. SIRMACILIK ZANAATININ TARİHİ VE DİĞER ZANAATLARLA İLİŞKİSİ

Temelinde el işçiliğini ve beceriyi gerektiren zanaat Türkçe sözlükte “İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, zanaat, el ustalığı isteyen” olarak açıklanmaktadır.⁸

Zanaat; el becerisi ve bir usule dayalı, daha önceki örnekleri temel alarak aynı çizgi üzerinden gidilen, yaratıcılık gerektirmeksizin daha çok ustalık ve beceri üzerine kurulu bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Sanat ve zanaat birbirleriyle çok yakın ilişki içerisinde olmakla beraber kavramsal farklılıkları nedeniyle birbirlerinden ayrılmaktadır.⁹

Sırmacılık Zanaatı Makedonyada tam da bu doğrultuda süreklilik sağlanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar, el becerisi gerektirmekte ve nesilden nesile usta çırak, anne kız ilişkileri ile devredilmektedir. Fakat günümüzde ustadan, giyen kişiye kadarki oluşum sürecinde daha detaylı analizler yaparak güncel ve sanatsal boyutlarda değerlendirecek olursak, yaratıcılık ve özgünlük gibi kavramsal eksiklikleri olduğu görülmektedir.

Sırma Tekstil terimleri sözlüğünde “Altınyıldızlı ya da yaldızsız ince gümüş tel, işleme ve süslemelerde kullanılır, rütbe gösteren şerit, kurdele ve giysi süslerini tutturmaya yarayan, iki üç pirinç tırnağı bulunan 8 mm’ lik pamuk bağcık” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

Yazılı kaynaklara dayalı araştırma biçiminde sırmacılığın Makedonya’ da varlığının XVIII. yüzyıl sonlarına dayandığı ve XIX. yüzyıl boyunca gelişim kaydettiği belirtilmektedir.¹¹ Sırmacılık zanaatındaki duraksama ya da çöküş dönemi Balkan savaşları sonrası Osmanlı imparatorluğunun bu topraklardaki hükmünü kaybetmesi ve

⁸ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58330b80c89569.82072694, (21.11.2016).

⁹ Irmak Bayburtlu, “Türk Tekstil Endüstrisinde Tasarım Yönetimi Kavramının Giyim Tasarımı Üzerindeki Etkileri”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi GSE, 2010), s. 63.

¹⁰ Atilla Ergür, **Tekstil Terimleri Sözlüğü**, 1. Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi yayınevi, 2002, s. 238.

¹¹ Sanya Dimovska, “Srmaciskiot Zanaet Vo Gostivar”, **Makedonski Folklor**, No. 58-95, s.318.

bununla birlikte Türklerin göçüne dayanmaktadır. Bunun beraberinde Batı Avrupa modasının giyimi etkilemesi bu zanaatın çöküşüne neden olmuştur. 60' yıllarda Makedonya şehirlerinde çok az sayıda sirmacının bulunduğu ve bunların sadece kırsal alanlarda yaşayan insanlar için iş yapmakta olduğu söylenmiştir.

Makedonyada, zanaatçıların bazıları aynı atölyelerde farklı zanaatları beraber uygulayarak bir bütün halinde işlerini tamamlamışlardır. En güzel örneği olarak Sırmacılık, Kaftancılık, Çuhacılık ve Terziciliği gösterebiliriz. Bir yandan kumaş yüzeyine yapılan nakışlar tamamlandıktan sonra, diğer yandan giysinin dikiş işlemleri yapıp bir bütün haline getirilmiştir. Bundan dolayı kaynaklarda Üsküp'ün merkezi olarak bilinen eski Türk çarşısında var olan zanaatların birini diğerinden ayırmadan bahsedilmektedir. Çünkü kaftancının da, abacının da, sirmacının da elinden çıkan ürün en son aşamada terzinin elinden geçmekte olduğu ifade edilmektedir.

1.1 MAKEDONYA'DA ZANAATLAR

Makedonya'da zanaatçılar kendi zanaatlarının ve ticaretinin çıkarlarını korumak için ayrı, ayrı ya da bazıları çoklu zanaatlar halinde "*Esnaf*" zanaat ve ticaret kuruluşu adı altında toplanmışlardır.¹² *Esnaf*, birçok kelime gibi Osmanlıcadan Makedoncaya geçmiş bir terim olarak kullanılmaktadır.

Esnaf, geçmiş yüzyıllarda zanaatçıların işlev ve örgütlenmelerini kapsamaktadır. Zanaatın tekniği, hammaddesi, satış ve satın alma yöntemi *Esnaf* tarafından öngörülmektedir.

Makedonya'nın başkenti Üsküp'te, bugünkü adıyla "*Eski Türk çarşısı*" (Stara Turska carsija) yada "*Eski çarşı*" (Stara carsija) nın oluşumu yazılı verilere ve gezginlerin notlarına göre ortaçağa dayanmaktadır. Şehrin merkezi bir bölgesinde bulunup bugün şehrin hızlı bir şekilde genişlemesine rağmen göz alıcı bir noktası olarak kabul edilmektedir. Çarşı doğal güzelliğinin yanında birçok zanaatın gelişmesine olanak sağlamıştır. Çarşıda ki zanaatların birçoğu hızla gelişmiş ve Balkan coğrafyasında yaygın bir biçimde uygulanmıştır. Bunun en iyi örneklerinden biri deri, yün, sırma, ipek iplik,

¹² *Esnaf*, http://www.staracarsija.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=236%3A2011-03-01-13-41-15&catid=55%3A2010-10-22-13-08-39&Itemid=90&lang=mk (11.06.2016).

çuhadan nakış ürünlerini kapsayan zanaatlar olarak bilinmektedir. *Eski Türk çarşısını* sembolik kılan geçmişteki zanaatları Kaftan ve Abacılık, Terzi ve Sırmacılık, Kürk ve dericilik, Pabuççuluk, Telkaricilik olarak gruplandırılmaktadır.

Resim 2: Terzi ve Sırma Zanaatçılarından Slavka Vukas¹³ MGS (Üsküp Şehir Müzesi), Env No. 4860.

1.1.1 Pabuççuluk Zanaatı

Başta Bosna Hersek olmak üzere diğer Balkan ülkelerine ihracı olan en gelişmiş ve en saygın zanaatlardan biri pabuççuluktur. Pabuççuluk zanaatı, XIX. yy ortalarında yaygınlaşmaya başlayan ve modern zanaatlar arasında yer alan ayakkabıcılığa da etkili olmuştur. Bu dönemde Eski Türk çarşısında 14' e yakın pabuç atölyesi olduğu söylenmektedir. Günümüzde bu atölyelerden hiçbirine rastlanmamıştır. Pabuççuluk sırmacılığın tamamlayıcı bir zanaatı olarak yorumlanmaktadır. Araştırma sürecinde müzelerde sergilenen sim, sırma veya kılıptan nakışlı giysilerin çoğunun sim, sırma veya kılıptan nakışlı pabuçlarla beraber kullanıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda bu nakışların giysi tamamlayıcı öğelere yansıdığı ve pabuççuluk ile sırmacılık ve terzicilik zanaatı arasında ki bağları güçlendirdiği düşünülmektedir.

¹³ *Zanaetnistvoto vo Skopje Megu Dvete Svetski Vojni*, <http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html> , (1 Haziran 2016).

Resim 3: Sırma, Nakışlı *Nallar* (pabuçlar) (bk. EK 2) ve kolan ¹⁴

1.1.2 Telkaricilik Zanaatı

Süsleme insanlık tarihi kadar eskidir ancak insan gelişiminin daha geç bir tarihinde meslek haline gelmiştir. Süsleme kavramında takıların farklı malzeme ve tekniklerine göre sınıflandırılması açısından Makedonya’da telkari’den geçmişten günümüze ayrı bir özenle bahsedilmektedir. Telkari’ cilik veya telkari ile kuyumculuk çarşının kalbinin bir parçası olarak bir sanatsal zanaatı temsil etmektedir. ¹⁵

Bir grup zanaatı olan kuyumculuk 4 alt zanaat dalı altında şu şekilde sıralanmaktadır: Telkari, mücevher döküm, dövme işlemini yapan kuyumcular ve mücevher satıcıları ile gümüşçüler. Bu zanaatların en yaygın olanı metal ve gümüşü, altın ve alpakayı farklı tekniklerle işleyen telkari ve gümüşçüler olarak belirtilmektedir. ¹⁶ Makedonya’da kuyumculuk kapsamında en büyük başarı ortaçağda kaydedilmiş ve XVIII. yy ile XIX. yy ilk yasında doruk noktasına ulaşmış olduğu belirtilmektedir. Sırma nakışlı *kolan* (bk. EK 2) olarak adlandırılan kemerlerin önünde telkariden aksesuarlar dikilmektedir. Bu aksesuarlar hem süsleme olarak kullanılmakta, hemde kemerlerin düğümelenme işlemini yapmaktadır. (bk. resim: 3). Bir çok sırma nakışlı giysilerle beraber tamamı telkariden oluşan kemerler, baş veya baş örtüsü aksesuarları kullanılmaktadır.

¹⁴ Nade Genevska Bracik’ in fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej- Bitola, Manastir (Bitola), (22 Nisan 2017).

¹⁵ A.g.e., <http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html>(11 Haziran 2016).

¹⁶ A.g.e., <http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html>(11 Haziran 2016).

Resim 4: Telkari Kemerli Alaturka Giysi¹⁷

Sosyo-ekonomik değerlerin iyileşmesinden yola çıkarak *Eski Türk çarşısındaki telkâri*' ye yeniden artan ilgiyi anlatan sesleri, duymak mümkündür. *Eski Türk çarşısındaki telkâri* ustalarından biri bu zanaatın püf noktalarını öğrenmeye istekli olan gençlere severek aktardığını söylüyor. Usta zanaatın bir kaç yılda öğrenilemeyeceğini, kullanılan gümüşün değil de gümüş telini şekillendirme ve işlemedeki sanatsal ve estetik becerinin önemli olduğunu belirtiyor. Son zamanlarda telkâri' ye artan ilgi bu zanaatın Makedonya'da geleceği olduğunu düşündürmektedir. Alan araştırması esnasında yaşlı ustaların büyük bir emekle işledikleri takılardaki geleneksel görsellikle, genç zanaatçıların işledikleri takılardaki güncel dokular, geçmişin gelecekle bağlarını güçlendirdiği fikrini uyandırmıştır.

1.1.3 Kürk Ve Dericilik

Hayvancılığı kapsayan zanaatların en yaygın olanları dericilik, kürkçülük ve pabuççuluktur, aynı zamanda Üsküp' ün en eski ve en ünlü zanaatlarından biri olarak bilinmektedir. Kürkçüler; kürk ceket, cübbe, yelek, köy gömleği, kadın paltosu (bk. EK 2) gibi giysilerin işleyişini içermişlerdir. Dericiler ise kürkçülerdeki giysilerin benzerlerini yaban hayvan derisi kullanmayarak üretmekle uğraşmışlardır.¹⁸

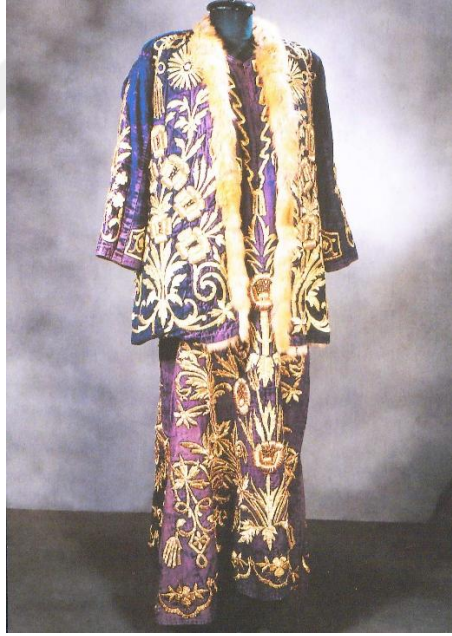
En güçlü " *esnaf* " organizasyonuna sahip olan kürk ve dericiler *Kürkçü Han* adındaki kendi çarşılarında çalışmışlardır. Dericiler ham deri alıp tabaklama işlemini

¹⁷ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 6.

¹⁸ A.g.e., <http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html> (14 Haziran 2016).

kendileri yaparken, kürkçüler hazır deri kullanmıştır. Kürkçüler kuzu, koyun gibi hayvan derilerini cübbe ve başka giysilerin yapımında aynı zamanda köy insanları için ” *Kozuvi*”(dışı deri, içi kürk astarlı cübbe) yapmak için kullanmıştır. Deri ve kürkçüler 1925 yılı kaynaklarına göre toplamda 27 atölyeyken, 1928 yılında bunlardan sadece 7 sinin ayakta kalabilmiş olduğu ifade edilmiştir.

2016 yılı itibariyle *Eski Türk çarşısında* aktif olarak çalışan tek bir atölye olduğu görülmüştür. Dekor deri adlı bu atölye çarşıda doğal deri çeşitlerine kolayca ulaşabileceği tek atölye olarak bilinmektedir. Yumuşak ve gösterişli derilerin yanında kürk manto, çanta, terlik, halı, yastık ve diğer dekoratif hazır ürünlere kolayca ulaşabilme olanağı sağlamaktadır. Aynı zamanda Kürk ve deri giysilerin boyama ve tamirat işlemleri de yapılmaktadır. Yazılı kaynaklarda bahsedilen geçmiş yüzyıl sırma nakışlı kürklü giysi örneklerinden araştırma sürecinde sadece bir örneğine rastlanmıştır.

Resim 5: Kürk Yakalı Sırma Nakışlı Alaturka Giysi¹⁹

1.1.4 Kaftancılık Ve Abacılık

En büyük esnafı olan önemli zanaatlardan biri Kaftan' cılık olarak bilinmektedir. Bu zanaat kapalı çarşı içinde yaklaşık 60 atölye de gruplandırılmıştır. Bu atölyelerde

¹⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej- Bitola, Manastir, (21 Nisan 2017).

kumaş temini dışında soft elbise ve sırma nakışlı mintanlar, yelek, "anterii" (entarıler) ve şalvar dikişi ve süslemeleri yapılmaktadır.²⁰

Bu tip giysilerin çuha olanlarının dikilişini yapan abacılık ise hem şehirlerde, hem köylerde hristiyan ve müslüman zanaatçıların sahip olduğu bir meslek olarak belirtilmektedir. Batılılaşmanın etkisiyle modern giyim, yavaş yavaş şehir hayatındaki yerini almış, kaftancılık ve abacılık ani bir düşüş yaşamıştır. Yazılı kaynaklarda birinci dünya savaşı sonrası yok olmaya yüz tutmuş zanaatların arasında yer aldığından bahsedilmektedir.

1.1.5 Terzicilik Ve Sırmacılık

Üsküp'teki sırmacılık zanaatı geniş çapta balkan ülkelerine ünü yayılmış zanaat olarak geçmişte de, günümüzde de bilinmektedir. Sırmacılar sim, kılaptan, sırma ve ipek ipliklerle farklı görünürlüklerdeki çuha ve kadife giysilere nakış süslemeler yapan zanaatçılar olarak bilinmektedir.

Terzicilik ile uğraşanlar daha farklı ve kaliteli kumaşlardan giysilerin daha karmaşık kısımlarının dikişlerini yapan kişiler olarak belirtilmektedir. Buna örnek olarak geleneksel giysilerdeki dikiş izlerini kapatmak için çok bükümlü sırma ipliklerden örgüler ve bordürlerin (bk. EK 2) kullanıldığı giysiler gösterilebilmektedir. Sırmacılar ve terzicilerin de gruplu halde atölyelerde çalıştıkları kendi çarşıları mevcutmuş. Batının giyimdeki etkisi yayılmaya başlayınca çarşılarda sırma ve terziciler yerine "Frenk terziler" görülmeye başladığı belirtilmektedir.²¹

1.2 SIRMACILIĞIN GELİŞİMİ VE GİYSİLERDE KULLANIMI

Makedonya' da zanaat adına yapılmış bütün çalışmalarda ve geçmiş yüzyılların yazılı yayınlarında az da olsa sırmacılık zanaatından bahsedilmektedir. Güney Sırbistan' daki yıllık ve tekli yayınlardada sırmacılık zanaatına değinilmiştir. Bütün bu yayınlarda sırmacılık zanaatının çuhacılık, terzicilik ve kaftancılık zanaatıyla birlikte ele alınmasının nedeni terzilerin kadife ve çuha kumaşlarının kalıp kesim işlemlerini yaptıktan sonra dikiş

²⁰ A.g.e., <http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html> (14 Haziran 2016).

²¹ A.g.e., <http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html> (14 Haziran 2016).

öncesi sırmacılar tarafından nakışlarla süslenmesinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı bu zanaatçıların hepsi aynı atölye içinde beraber çalışmaktadır.²²

Kazazcılar ve bükmeçiler sırma, sim ve kılaptanların büküm işlemiyle uğraşanlar olarak belirtilmektedir. Sırma ve kadife kumaşlar Avusturya, Almanya ve Türkiye'den ithal edilip, Üsküp'te nakış ve dikiş aşamalarından geçip, bütün bir giysi haline geldikten sonra başta Bosna Hersek olmak üzere, diğer balkan ülkelerinde ihraç edilmektedir. Sırmacılar hem şehir, hem de kırsal alanlarda yaşayanlar için mintan, çintiyan, yelek, cübbe gibi farklı giysi çeşitlerine nakış işleyenler, terziciler ise bu giysilerin dikişini yapıp bir bütün haline getirenler olarak bilinmektedir.²³

Liçenoska 1960- 61 yılları arasında Batı Makedonya'da yaptığı alan araştırmaları yazısında: ” Bu dönemde çöküşünü yaşayan sırmacılık zanaatının son ustalarını; Kalkandelen şehrinde Gale Kiroski Kenzo, Dime Damjanoski, Gotse Naumovski, Gostivar” ın Leunovo köyünde Kiro Lazarevski, Lazar Lazarevski, Velyan Davidovski Rudinski olarak belirtmiştir. Gostivar’ da aktif olarak çalışanların ise Nofit Sinadinoski Dineski, Andreya Nastovski, Hacı İsmail Kerimovski ve Şefko Kirim” olduklarını ifade etmiştir. Liçenoska Gostivar ve Kalkandelen dışında Ohri, Struga ve Resne’ de bu dönemlerde sırma zanaatçıların var olduğundan bahsetmektedir.²⁴

Liçenoska; Önceleri yünden kalın ve düz dokumaların üzerine daha basit, daha az sırma nakışlar yapılırken, XIX. yüzyılda İstanbul’dan getirilen entarileri örnek alarak daha sık nakışlar uygulandığını ifade etmektedir. 1890 yıllarına kadar ipek böceğinden elde edilmiş gri ipek kumaşlardan dolamalar giyilmiştir. Daha sonraları ipek yerine çuha ve sonrasında kadife kumaşlar kullanılmakta ve üzerine sırma iplikler ile kaytanlarla nakışlar yapılmıştır.²⁵

²² Sanya Dimovska, a.g.e., s. 317.

²³ Dimovska, a.g.e., s. 319.

²⁴ Zoe Liçenoska, “Soopshtenija Od Terenot Za Poslednite Srmakeshi vo Makedonija”, *Glasnik na Etnoloshki Muzej*, No. 2, 1965, s. 221- 223.

²⁵ Liçenoska, a.g.e., s. 223.

Sırmacılık zanaatının Balkan savaşları sonrası yaşadığı çöküş 70'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu dönemde ulusal törenlerde giyilen geleneksel giysilerde sırma yerine bükümlü ipek ipliklerle işlemler yapıldığına değinilmiştir.

1975 yılından sonra sırma nakış ve işlemler için gerekli olan malzemelerin yerel pazarlarda bulunabildiği belirtilmektedir.²⁶ Bunu rahatlıkla sosyal ve ekonomik iyileşmeler neticesinde insanların dış pazarla yaptığı ticaret ve batı Avrupa ülkelerine göç etmesine bağlayabiliriz. Aynı zamanda Arnavut ve Türklerin Osmanlı'dan kalan tören kavramlı giyimi ve birçoğu geleneklerini halen yaşatmaları, sırmacılık zanaatını yeniden gün yüzüne çıkarmış, bu zanaat adı altında sırma işlemeli ürün taleplerini arttırmıştır. Sırma ve terzicilerin söylemlerine göre sırma işlemeli giysilerde hızlı bir biçimde artan taleplerden dolayı işlemlerin yetişememesi nedeniyle bu alanda yeni ve genç zanaatçılar eğitmeye gidilmiştir. 80'li yılların ortalarına kadar sırmacılık zanaatındaki nakış teknikleri, el işi olarak ahşap gergef ve kasnaklarda uygulanmıştır. Bu süreç, bir giysinin tamamlanması için 2 aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Artan talepler doğrultusunda hızlı üretim için atölyelerde çalışan sayısını arttırmanın yanında, nakışlar makinelerde yapılmaya başlanmıştır. Dikiş makinelerin zikzak ayarında şeffaf iplik kullanılarak çok bükümlü sırma iplikler ve bu ipliklerden yapılmış örgüler, kumaşlara öncesinde çizilmiş desen doğrultusunda dikilmiştir. Sonrasında motiflerin üç boyutlu kısımlarını tamamlamak için elde, sırma kaytanlar eklenmiştir.²⁷

90'li yıllarda, çoğu gelir amaçlı, bazıları da hobi olarak çalışan, çok sayıda kadın sırmacılar varmış. Zanaatı hızlı, titiz ve disiplinli bir şekilde öğrenmek hedefiyle, önce giysilerin küçük ve görünmeyen yerlerinde, iç kısımlarında kalan kumaşlarda uygulamalar yaparak, nakış becerilerini geliştirmişlerdir. Fakat yapılan araştırmalar esnasında bu zanaatın sadece öğrenim ve öğretim biçimine bağlı kalmadığı, öğrenecek olan kişinin seri ve estetik biçimde gözetlemeye yatkınlığı olması gerektiği saptanmıştır.

Geçmişten günümüze kadar kaydedilen bütün endüstriyel gelişmeler neticesinde sırmacılık zanaatı XIX. yüzyıldan bu yana çöküşler ve yeniden ayaklanmalar yaşamasıyla beraber birçok değişiklik ve gelişim kaydettiği günümüz örneklerinde görülmektedir.

²⁶ Dimovska, a.g.e., s. 319.

²⁷ Dimovska, a.g.e., s. 319.

Kullanılan kumaş ve nakış ipliklerinde, bu malzemeler sonucunda oluşan giysilerin yapısal formunda birçok değişim kaydetmiştir. Fakat insanın toplumdaki duruşu, ilişkileri ve gelenekleri doğrultusunda bağlı kaldığı normlar sırmacılık zanaatında sürekli gelişim sağlamıştır.

1.3 MAKEDONYA MÜZELERİNDE SIRMA NAKIŞLI GİYSİLER

Alan araştırmasının büyük bir bölümünü Makedonya müzelerinin etnoloji bölümlerine yapılmış ziyaretler içermektedir. Makedonyanın Üsküp, Kalkandelen, Struga, Ohrid, Manastır şehirleri müzelerinde sırma nakışlı giysilerin korunduğu tespit edilmiştir. Bunun sonucunda Makedonya müzesi, Tetovski Kraj müzesi, Dr. Nikola Nezlobinski Struga Müzesi, Ohrid Ulusal Anayasa Enstitü ve Müzesi ile Manastır Ulusal Anayasa Enstitü ve Müzesi Etnoloji bölümleri araştırma sürecinde incelenmiştir. Müzelerde; sergilenen giysiler ve depolarda koruma altına alınmış giysiler hakkında detaylı bilgileri olamadığı görülmüştür. Çoğunun envanter numarası olmadığı görülmüştür. Giysilerin sadece bazılarının, nereden, kim tarafından bağışlandığı veya satın alındığı, kim tarafından giyildiği kayıt altına alınmış ve hangi yüzyıla ait olduğu belirtilmiştir.

1.3.1 Muzej na Makedonija (*Makedonya Müzesi*)

Üsküpte *Eski Türk çarşısında* yer almakta ve Türkçe "*Makedonya müzesi* " olarak bilinmektedir. Arkeoloji, Etnoloji, Tarih ve Sanat bölümlerinden oluşmaktadır. Müze 1924 yılında Makedonca halk arasında '*Kurşumli An*' olarak bilinen, Kurşunlu Han içerisinde kurulmuştur. 1949 yılında etnoloji bölümü müze bünyesine dahil edilmiştir.²⁸

Müze Etnologları alan araştırması esnasında, etnoloji bölümünde sergilenen halk giyiminin bütün Makedonya etnik gruplarının giysilerini içerdiğini söylemiştir. Fakat müzenin mali sorunları nedeniyle sergi salonundaki fotoğraf çekimi bile zor şartlarda gerçekleşmiş ve en önemlisi bazı etnik grupların, bilhassa Osmanlı Türklerinin geleneksel giysi öğelerinden neredeyse hiçbir örneğine rastlanmamıştır. Müzenin

²⁸ https://mk.wikipedia.org/Музеј_на_Македонија, (24 Kasım 2016).

depolarında yer aldığı idda edilen bu giysilerin fotoğraflanma olanağı sağlanmamış, sorumlu etnologdaki fotoğraflar paylaşılmamıştır.

Kalıpsal özellikleri bakımında geçmişte Makedonalar' ın giydiği geleneksel giysiler olduğu düşünülen, sırma, sim veya kılaptan işlemeli sadece iki adet giysinin fotoğrafları çekilebilmiştir (bk. resim: 6 ve 7).

Resim 6: Düğün Giysisi, Mavrova yöresi Reka ²⁹ **Resim 7:** Debre Yöresi ³⁰

1.3.2 Nacionalna Ustavna Muzej Na “Tetovski Kraj” (“Kalkandelen Sonu” Ulusal Anayasa Müzesi)

Nacionalna Ustavna Muzej Na “Tetovski Kraj”(“Kalkandelen Sonu” Ulusal Anayasa Müzesi) Kalkandelen şehrinde yer almaktadır. Bazı yazılı kaynaklarda Balkanların en küçük Etnoloji müzesi olduğu belirtilmektedir.³¹

Müze etnologu Valentina Gavrilovska Kalkandelen civarı köylerinden satın alınmış ya da müzeye bağışlanmış iki tip giysinin Osmanlı Türklerine ait olduğunu söylemiştir (bk. resim: 5 ve 6).

²⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Muzej na Makedonija, Üsküp, (23 Ekim 2016).

³⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Muzej na Makedonija, Üsküp, (23 Ekim 2016).

³¹ <https://museums.cybo.com/MK-biz/dzpeciste-najmaliot-etnoloski-muzej-vo>, (27 Ekim 2016).

Resim 8: Gmlek, Yelek, intiyan ³²

Resim 9: Gmlek, Mintan, intiyan ³³

³² Maşide Lyoi, Fotoğraf ekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Œubat 2016).

³³ Maşide Lyoi, Fotoğraf ekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Œubat 2016).

1.3.3 Nacionalna Ustavana Muzej Dr. Nikola Nezlobinski Struga (*Dr. Nikola Nezlobinski Ulusal Anayasa Müzesi*)

Dr. Nikola Nezlobinski Ulusal Anayasa Müzesi karışık kültürler enstitüsü; biyoloji, arkeoloji, tarih, etnoloji ve resim sanatı bölümlerinden oluşmaktadır. Müze 1928 yılında Dr. Nikola Antonovich Nezlobinski tarafından kurulmuştur.³⁴

Müze etnologu Nikola Evrov; şu an için müzede sergileme alanı olmadığından etnoloji bölümü adı altında satın alınmış giysilerin, depolarda korunmakta olduğunu belirtmiştir. Depodan çıkan giysilerin, şehirlerde yaşayan Türk ve Makedon etnik grupların giysileri olduğu belirtilmiştir. Nikola Evrov himayesinde depodaki Osmanlı Türklerin cübbe, yelek gibi giysi öğelerini fotoğraf çekme imkanı bulunmuştur.

Resim 10: Cübbe³⁵

³⁴ Nu. Dr. Nikola Nezlobinski Struga, Paum Panoski, Vish Kustos, "Prirodnonauchna İzložba", [Broşür], Struga, 2009, s. 1.

³⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Dr. Nikola Nezlobinski, Struga, (23 Ekim 2016).

Resim 11: Yelek ³⁶

1.3.4 Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid (*Ohrid Ulusal Anayasa Enstitüsü ve Müzesi*)

Ohrid şehrinde bulunan "Ulusal Anayasa Enstitü ve Müze" arkeoloji, tarih ve etnoloji bölümlerini kapsamaktadır. Müze 1 Mayıs 1951 yılında kurulmuştur. Kurulmaya başladığında ilk olarak arkeoloji bölümü "*Kukjata na Robevci*" adlı tarihi evde, etnoloji bölümü de "*Kukjata na Uranija*" adlı tarihi evde yerini almıştır.³⁷

Müze içerisindeki tadilat nedeniyle sergi salonları belli dönem hizmet vermediğinden dolayı Osmanlı Türkleri giysilerinden sorumlu, etnolog Marija Kanevche kendi fotoğraf arşivini paylaşmıştır. Arşivde; mintan, camadan, yelek, kollu ve kolsuz cübbe, bindallı ve dolama gibi giysi çeşitlerine rastlanmıştır.

Resim 12: Mintan ³⁸

³⁶Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Dr. Nikola Nezlobinski, Struga, (23 Ekim 2016).

³⁷*Tradicijski Obrti*, http://www.craftattract.com/hrv/nositelji_h.html, (26 Ekim 2016).

³⁸ Marija Kanevche' nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

Resim 13: Kollu Cübbe³⁹

Resim 14: Bindallı⁴⁰

Resim 15: Kaftan⁴¹

Resim 16: Takma Kollu Yelek⁴²

³⁹ Marija Kanevche' nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

⁴⁰ Marija Kanevche' nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

⁴¹ Marija Kanevche' nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

⁴² Marija Kanevche' nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

2. MAKEDONYA'DA OSMANLI TÜRKLERİNDEN KALAN GIYİM GELENEĞİ

Giyim biçimi; sosyal, ekonomik ve politik olayların gelişimini, toplumun yönetim biçimini ve dönemin bütün kalıtsal özellikleriyle beraber barındırılan zaman dilimini yansıtan bir olgudur. Aynı zamanda giysi ve giyinmek bir araç olarak insanın sosyal yaşam seviyesinde ki varlığı hakkında güçlü bir mesaj vermektedir. Makedonya'da günlük giyimle beraber geleneksel giysiler de, değerler sistemini, estetik ile ahlaki anlayışları, dinini, dilini ve toplumdaki sınıfsal eğilimlerini yansıtmaktadır.

Makedonya'da geçmişte hüküm sürmüş çeşitli farklı kültürlerin etkilerinden özellikle Osmanlı kültür ve sanatının etkisini ayırt etmemiz gerekmektedir. Çünkü geride kalan yüzyıllar boyunca, multi etnik kültürel mirasın oluşumunda ve günümüze yansımada Osmanlı kültürü ve sanatı önemli bir rol oynamaktadır.⁴³

XIX. yüzyılın sonlarında Makedonya şehirlerinde, ekonomik ve ticari merkezler olarak bilinen çarşılarda, halen Türk-Oryantal özellikleri görülmektedir. Yönetimin temelinde; gelişmekte olan zanaatçılık yaşamın geleneksel boyutu, giyim, inanışlar, adetler ile yakın bir ilişki içerisinde olup Türk- Oryantal etkisi altında yer almıştır. Batı Avrupa'dan gelen giyinme ve süslenme geleneği öncesinde Makedonya'da varlığını sürdürmekte olan *Türk- Oryantal* tarzdaki giyim biçimi "*Alaturka*" olarak da adlandırılmaktadır.⁴⁴

Yazılı Kaynaklarda, şehirleşmiş insanların giysilerinin daha az ele alınıp incelendiği, kırsal alanlarda yaşayanların giysilerinin çok sayıda araştırmacıların ilgisini çektiğinden ve çok sayıda yazılı kaynak var olduğundan bahsedilmektedir. Kentlerde yaşayanlar kırsal topluluklara göre daha farklı giyinmektedirler. Kentsel alanlarda yaşayanların giyimi Osmanlı yöneticileri tarafından sıkı bir denetim altına alınmış ve halkın pahalı lüks giysiler giymesi yasaklanmıştır. Bu dönemde, halkın kırmızı ile yeşil renkler giymesi ve pahalı takılar takması, yasakların arasında yer almıştır.

⁴³ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., 2015, s. 3.

⁴⁴ Sanya Dimovska, "Tursko – Orientalniot Stil na Oblekuvanje vo Gradovite na Makedonija", *Zbornik Etnologiya*, No. 2, s. 139.

Erkek giyimini ele alacak olursak şehirler arasında çok az sayıda farklılıklar olduğu görülmektedir. Müslüman ve Hristiyan erkeklerin giyiminde dini açıdan bir fark görülmemekle beraber, mevki olarak giyim farklılıkları olduğundan bahsedilmektedir. Erkeklerin baştan sona bütün detaylarıyla giysi çeşitlerini inceleyecek olursak, en altta genelde yerel üretim olan, hammaddesi pamuk gömlekler giyildiği belirtilmektedir. Gömlekler yakasız olmakla beraber yaka açıklığı göğüs boyuna kadar uzanmaktadır. Gömleklere yaka takılma geleneği neredeyse XX. yüzyılın ortalarında belirmiştir.⁴⁵ Altta çuha dan ”çakşır” (çağşır; işlemeli dar şalvar) giyilmektedir. Çakşırın tüm kenarları, ortası ve bazen de paça uçlarında pamuk, ipek yada Makedonca yazılı kaynaklarda ”gaytan” olarak adlandırdıkları kaytan sırma örgüler, nakışlar ve farklı süslemeler yapılmaktadır. Çuhalar genelde ham renkte kullanılıp, üzerine süsleme yapılacak iplikler biribirene kontrast olmayacak renklerde tercih edilmektedir. Bazı geçmiş dönem görsel kaynakları incelendiğinde, nakış ve süslemelerde kırmızı, siyah ve koyu kırmızı renkler kullanıldığı görülmektedir. Bel kısmında kalın ve uzun, çok katlı olarak katlanan kuşaklar kullanıldığı belirtilmektedir. Kuşaklar, ”Tarbulos” (Tarabuluş (bk. EK 2)) olarak adlandırılan tek renkte, pamuk ya da renkli ipek kumaşlardan dikilmektedir. Kuşakların üstüne tütün malzemeleri ve silah barındırmak için çok cepli deri kemerler takılmaktadır. Gömlek üstünde mintan, entari, camadan, yelek, dolama, cepken (bk. EK 2) gibi giysi çeşitleri giyilmektedir. Bu üst giysilerin bazılarında kadife kumaş kullanılırken büyük bir kısmında da çuha kullanıldığı görülmektedir.

Yüksek mertebe insanlar kış aylarında kaliteli çuha kumaşlardan ceketler ve samur ile tilkiden kürkler giyermişler. Baş aksesuarı olarak, Osmanlı Türk erkeğinin kullandığı püsküllü feslerin birebir aynısının kullanıldığı kayıt altına alınmış görsellerde görülmektedir. Daha yaşlı erkekler ise fes etrafınca, fesin belli bir kısmını saracak şekilde yazma yada tülbent bağlamış.

Kadınların giyimini, görsel ve giyiniş şekillerine göre tek tek analiz edecek olursak çok sayıda tamamlayıcı giysi ögesinden oluştuğu görülmüştür. Üstte, en içe pamuk yada yerel ipek dokumalardan yakasız yada yakalı uzun gömlekler giyilmektedir. Gömleklerin kenarlarında pamuk ipliklerden işlenmiş çok renkli çiçek motifli, ince oyalar

⁴⁵ Dimovska, “Tursko – Orientalniot Stil na Oblekuvanje vo Gradovite na Makedonija”, a.g.e., s. 140.

dikilmektedir. Farklı tekniklerle yapılan oyalarn bu coğrafyada yaşayan kadınların bir diğer el zanaatı olduğu belirtilmektedir.

Alt giysi olarak şalvar giyilmektedir. Tören şalvarlarında günlük giyilenlere kıyasla ipek ve pamuk kumaşlar tercih edilmektedir. Kadın şalvarları, genelde sırma, sim veya kılaptan nakışlar ya da bu metal yapılı ipliklerden dar dokumalarla el işi ile süslenmektedir. Görsel kaynaklarda, yaşlı kadınların şalvarlarının daha koyu renk kumaşlardan dikildiği ve üzerine nakış yapılmadığı görölmektedir. Daha düşük yaşam standartlarına sahip kadınların şalvarlarının genellikle pamuklu kumaşlardan dikildiği en yaşlı canlı kaynaklar tarafından vurgulanmaktadır.

Üstte en dışa; kolsuz veya kollu bele kadar uzun *yelek*, *mintan*, *cepken*, ya da kolsuz veya kollu diz ve ayak bileğine kadar uzun entari, *saltamarka* (bk. EK 2), cübbe giyilmiştir. Bu üst giysiler kişinin ekonomik statüsüne göre şekillenip çuha, kadife ve ipek kumaşlardan dikilmiştir. Giysilerin hepsi sırma, sim veya kılaptan nakışlar ile süslenmiştir. Ya çok kat, kalın sim, sırma veya kılaptan örgüler giysilerin kenarlarına gelişi güzel bir motif oluşturacak şekilde dikilmekte, ya da ince sim, sırma veya kılaptanlarla giysilerin bütününe farklı bitki motifleri işlenmiştir. Kadınlar kiş aylarında maddi durumların belirlediği seviyede kürk mantolar giymişlerdir. Kadınlarda bel kısmına “*Kuşak çevre*” olarak adlandırılan kemerler yada yerli ince pamuktan nakışlı “*Peşkirler*” (havlular) bağlanmıştır. Bunun en belirgin örneklerine Batı Makedonya şehirlerinde rastlanmıştır.⁴⁶Kadınlarda bel kısmında kuşak ve mahramanın dışında sırma ya da ipek nakışlı önlükler kullanılmıştır.

Başlarında kenarları daima çiçek motifli oya işlemeleriyle kaplanmış yazmalar aksesuar olarak kullanılmıştır. Kadınlar, kenarlarında sikke yada farklı materyallerden yapılmış çiçeklerle süslendirilen fesleri de baş aksesuarı olarak kullanmıştır. Ayaklarda beyaz renkte düz ya da nakışlı kumaşlardan çoraplar ve nakışlı papuçlar giyilmiştir.

Kadın ve erkeklerin giyim kuşamında; günlük yada törensel giysilerde, kırsal ya da kentleşmiş topluluklarda, müslüman ya da hristiyanlarda olsun biçim olarak büyük oranda farklılıklar görölmemiştir. Giysi öğelerini tek tek form ve kalıp yönünden

⁴⁶ Dimovska, “Tursko – Orientalniot Stil na Oblekuvanje vo Gradovite na Makedonija”, a.g.e., s. 139.

inceleyecek olursak hepsinde Osmanlı yada kaynaklarda *Türk-Oryantal* olarak bahsedilen giyinme geleneğinin tanımını tamamladığı görülmektedir.

Bir diğer özellik olarak; giysilerin süsleme yada nakış teknikleri, süslemelerin görselliği, süslemede kullanılan ipliklerin yapı ve hammadde bakımından benzerliğide Osmanlı giyimi ile birebir aynı olduğu görülmektedir. Osmanlıların Balkanlara doğru başlayan göçü esnasında beraberinde bu coğrafyaya Anadolu topraklarından zanaatçılar getirdikleri yazılı kaynaklarada görülmektedir. Buda bu giysilerin baştan sona hazırlak aşaması olsun, ortaya koyduğu görsel kimlik ya da kullanım amacı olsun, Anadoludaki Osmanlı insanının bir benzeri olarak değerlendirilmesi bakımında kaynakları doğrulamaktadır.

2.1 XX. YÜZYIL ORTALARINA KADAR “ALATURKA” ADI İLE BİLİLEN GİYİM

Makedonya'nın kentleşmiş alanlarında Osmanlı Türklerinin giyimde yarattığı görsel kimlik, *Alaturka* terimi altında ün kazanmıştır. Alaturka XX. yüzyılın ikinci yarısında yeni sosyal ve ekonomik gelişmeler neticesinde yerini daha çok günlük giyim üzerinde etkili olan *Alafrangaya*, batıdan gelen giyim biçimine bırakmıştır.

Alaturka adı altında değerlendirilen giyim hem kırsal, hemde kentleşmiş alanlarda yaşayanların giyimini kapsadığı gibi XX. yüzyıla kadar giysilerde kullanılan kumaş çeşitlerini, süsleme malzemelerini ve bütün aksesuarları da içermektedir. Şehirleşmiş toplulukların bu tip giysileri çok çeşitliken, kırsal alanlarda yaşayan ve daha düşük ekonomik durumlarda olanların bu giysilerin ikinci el olanlarını ya da daha ucuz kumaşlar ve ipliklerle az oranda nakışlandırılmış, fakat genel olarak *Alaturka* giysilerin biçimsel özelliklerini taşıyanlarını giymişlerdir. Bütün sosyo-ekonomik sınıflardan ve farklı dinlerden insanların bu denli aynı giyinmesi iktidarlar tarafından giyim konusunda bazı yasakların getirilmesine neden olmuştur. XVIII. yüzyıldan başlayarak uygulanan bu yasaklar kumaş, süsleme, motif, aksesuar ve özellikle ayakkabı ile baş örtme olgularının belli kısımlarını içermektedir. Bu yasaklar kent topluluklarını kapsamadığı için iktidarları ile çok benzer biçimde giyinmeye devam ederek insanlar maddi anlamdaki farklılıklarını

gösterişli giyimiyle belirginleştirmiş. XIX. yüzyılda bu tip zenginleştirilmiş giyinme geleneği birçok zanaat ve ticaretin en güçlü dönemini yaşattır.⁴⁷

Araştırma sürecinde incelenen bütün yazılı kaynaklar, XX. yüzyılın ortalarına kadar *Alaturka* terimi altında karşılaşılan giysi çeşitlerini genel olarak cepken, camadan, dolama, cübbe, yelek, çintiyen olarak sıralamaya olanak sağlamıştır.

2.1.1 Mintan

Bir üst giysi olan mintanın; uzun ve düz kolları olmakla beraber bazı örneklerde kollarının yarısının dikili, diğer yarısında manşet kısmına kadar yırtmaçlı, dökümlü bir şekilde uzandığı belirtilmektedir. Mintanın önü açıktır, her iki tarafında işlev görmeyen fakat aksesuar olarak kullanılan sırma düğmeleri olduğu ve uzunluğunun göğüs altına kadar uzandığı görülmektedir. Koyu mor, kırmızı ve mavi kadife kumaşlar üzerine, kaytan ile bükümlü sırma, sim veya kılaptanlar kullanılarak stilize edilmiş geometrik ve bitki motifleriyle süslenmektedir.⁴⁸

Resim 17: Mintan, Kumanova, 19. yüzyılın sonu⁴⁹

Mintan kış mevsimlerinde giyilen bir giysi olarak da tanımlanmaktadır. Kumaş ve kalıp özellikleri bakımından yeleğe benzemektedir. Kolları dar olmakla beraber giyim

⁴⁷ Sanya Dimovska, "Cube Ā Dolama- Obleka Za Saltanat", *Zbornik Etnologija*, No. 4, 2011, s. 119.

⁴⁸ Dušan T. Batakovic, *Kostim Grada Ā Sela Na Razmegu Dva Veka Prizren Ā Okolina 1880- 1918*, Belgrade, s. 53.

⁴⁹ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 43.

esnasında kolaylık sağlamak bakımında kol uçlarında yırtmaçları olduğu görülmektedir. Yırtmaçların kenarları sırma kaytan ve dar dokumalarla süslenmektedir. Önü çapraz katlanan, kruvaze olarak da bilinen mintanlar ”*Nizamski* ”(eşleri askerde olan kadınların giydiği mintan, normal mintandan biraz daha uzun olabilen ve önden katlanan) olarak adlandırılmaktadır.⁵⁰

Mintan, Türkçe sözlükte ”Giysi, gömlek, yakasız uzun kollu erkek gömleği, gömlek üzerine giyilen kollu yelek”⁵¹ olarak tanımlanmaktadır.

Mintan; halk dilinde kullanılmakla beraber, Farsça Nimten isminden alıntı, iç gömleğin üzerine giyilen bir üst giysi olarak belirtilmektedir. Mintanın uzunluğu kalçaları örtecek kadar olup düz yakalı, kolları uzun, önü yarım yırtmaçlı olup, yırtmacı 3- 4 düğme iliklenmektedir. Baştan geçirilerek giyilen aynı zamanda erkek dış gömleği olarak bilinen dönemde köylülerin, şehir ile kasabalı halkın giydiği bir giysisi olarak belirtilmektedir. Özellikle basma gibi kumaşlardan dikilmekte, kollarının bitimi yırtmaçlı olup düz bir kol kapağı eklenip ve bu kapak üstünden bir sedef veya taş düğme ile iliklendiği ifade edilmektedir. Kenarları, şalvarların içine geçirilip üstüne yelek, ceket, cepken, camadan gibi üstlükler giyildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda yazar; eskiden mintanlar alaca gibi kumaşlardan kesilip, yapılır. Eski yangın tulumbacılığında bazı mahallelerin, semtlerin sandıkları, tulumbacı grupları tarafından kabul edilmiş, sokak giysisi ve üniformalarda cekete verilmiş isim olarak da bilinir ve bu cekete mintan adının yanında *Aba* da denilir. Lacivert ve siyah renklerde en kaliteli çuhalardan, şayaklardan kesilip ve sol kollarının üstüne sırmalı şeritlerle tulumbacının sandığıdaki mevki, rütbe işareti konulur⁵² şeklinde ifade edilmiştir.

⁵⁰ Anica Petrusseva, “Narodnata Nosija vo Gorno Vranovci i Melnica - Dve Torbeski Sela vo Makedonija”, **Glasnik na Etnoloski Muzej**, No. 2, 1965, s. 66.

⁵¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=229901, (21.06. 2016).

⁵² Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğü**, 1.Basım, İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967, s. 174- 175.

Resim 18: Mintan, Kumanova, 19. yüzyılın sonu ⁵³

Mintan en önemli ”*rubalardan*” (urba; giysi) biri olarak bilinmektedir. Bugün en yaşlı canlı kaynaklarla yapılan konuşmalar sonucunda mintanın bir üst giysi olarak toplumda iki şekilde giyildiği görüşüne varılmıştır. Biri Makedonların giydiği mintan; iç gömlek üstüne giyilen, kadife kumaşlardan dikilen, kollu, bir üst giysi parçası olduğu ve bazı şehir ile köylerde üzerine yelek de giyildiği söylenmektedir.⁵⁴ Diğerinin de; sözlü görüşmeler esnasında Türk ve Arnavutlar tarafından üstte, en dışa, iç gömleğin üstüne, ceket amaçlı giyilen giysi olduğu öne sürülmüştür.⁵⁵

Makedonca ve Sırpça yazılı kaynaklar ve Türkçe sözlükler üzerinden yapılan kıyaslamalar sonucunda mintanların farklı kalıpsal özellikler taşıyan kolları olduğu tespit edilmiştir. Sözlü görüşmeler esnasında bazı tip mintanların sadece kol evi ve manşet kısımlarında dikili, geri kalan kısmının dikişsiz olduğu ve halk arasında sıkı malı mintan olarak adlandırıldığı söylenmiştir.⁵⁶

Resim 19: Koltuk altından manşete kadar dikişsiz Mintan⁵⁷

⁵³ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 42.

⁵⁴ Menka Bojinowska, “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme, Gostivar:17 Temmuz 2016.

⁵⁵ Cumaziye Mazhar, -Zanaatçı-, “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme, Gostivar:17 Nisan 2016.

⁵⁶ Cumaziye Mazhar, a.g.k., 17 Nisan 2016.

⁵⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11.10. 2016).

Mintanların bazılarının da kollarının omuz etrafınca dikili, koltuk altında dikişsiz olduğu ve bileğe kadar farklı formlarda genişleyerek, kanat gibi sarktığı tespit edilmiştir (bk. resim: 20).

Resim 20: Eğlence ⁵⁸

Bu doğrultuda Türkçe sözlükte genellikle bir gömlek olarak ifade edilen mintan, XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılda Balkan topluluklarında gömlek üstüne giyilen bir tür kollu yelek veya ceket olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

2.1.2 Camadan

Camadan ya da Kürk; beyaz ya da siyah renklerde dörtlü dokunmuş ”şayaklardan” (bk. EK 2) dikilen kolsuz bir üst giysi olarak tanımlanmaktadır. Kemer boyuna kadar uzun, bütün dikiş çizgilerinin üzeri kaytanlarla süslü ve ön tarafında göğüs çevresinde iki adet cebi olduğu belirtilmektedir.⁵⁹

Aynı yazı içerisindeki bir tabloda camadanın Makedonya’da XIX. yüzyıl sonlarına kadar giyilen bir üst giysi olduğu ve XX. yüzyıl başlarında yok olmaya başladığı

⁵⁸ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. s. 36.

⁵⁹ Mariovska Nosija- Makedonski Narodni Nosii 1, <http://www.itarpejo.org/kultura-i-religija/etnologija-mariovo/31-folk-costumes>, (23 Eylül 2016).

yazar tarafından değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu yazıda camadan bir erkek giysisi olarak kategorileştirilmiştir. Fakat günümüzde yapılan araştırmalarda toplum tarafından hem erkek hem de kadınların giydiği geleneksel bir giysi olarak aktarılması sonucunda XX. yüzyıldan sonra kadınlar tarafından sırma nakışlarla, altını çintiyan şalvarı ile takım haline getirerek, giyilmeye başladığı düşüncesini uyandırmaktadır.

Resim 21: Camadan ⁶⁰

Kolsuz bir üst giysi olan camadanın önü kruvazedir ve sağ ya da sol kenarlarında çapraz olarak düğümlenmektedir. Terziler beyaz ve kırmızı bezlerden camadanlar dikmektedir. Beyaz camadanlar siyah yün kaytanlarla işlenip, kırmızı olanlarıysa mavi yün kaytanlarla süslenmektedir. Beyaz bezlerden dikilen camadanlar bir erkek üst giysisi olarak Karadağ, Sırbistan, Makedonya ve Kosova'da çok yaygın olarak bilinmektedir. Camadan bu coğrafyada “*Preklopnik*” (katlanan) olarak da adlandırılmaktadır. Mavi kaytanlarla süslenen kırmızı camadan ise Kosova'da genç kadın giysisi olarak bilinmektedir.⁶¹

Türk giyim, kuşam ve süslenme sözlüğünde; Camadan veya camedan olarak adlandırılmakta, eskiden giyilen kısa ve kolsuz, ön tarafı çapraz düğümlenen aynı zamanda esnafların giydiği bir yelek olarak değerlendirilmektedir. Çuha veya kadife

⁶⁰ Marija Kanevche'nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

⁶¹ Bjeladinovich, a.g.e., s. 89.

kumaşlardan dikildiği, göğüs ve yaka kenarlarında şeritler ve dar dokumalarla süslenip bazen de bütün kenarlarında sırma işlemelerle bezendiği belirtilmektedir. Ön kısım kenarlarında ceviz büyüklüğünde en az 7-9 adet olmak üzere örgü düğmelerle süslenmesi de, camadanların belirgin özelliklerinden olmakla beraber, en değerli olanlarının da *sırmalı kadife camadanlar* olduğu ifade edilmektedir.⁶² Aynı sözlük içerisinde camadanların genç erkekler tarafından 1. dünya savaşı dönemlerine dek giyildiğine de değinilmiştir.

Yazılı kaynaklar neticesinde camadanın bir erkek giysisi olduğu görülmektedir. Fakat Türk giyim, kuşam ve süslenme sözlüğünde camadanların sırma işlemeli olduğu ifadelerinden yola çıkarak kadınlar tarafından benimsenmeye ve XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde giyilmeye başladığı düşünülebilir.

Resim 22: Camadan (Vest)⁶³

Metropolitan müzesi kostüm enstitüsü yelek koleksiyonunda yer alan kırmızı renkte, kumaşının cinsi yün olarak belirtilen camadan modeli tahminlere göre 1900- 1937 yılları arasında kullanılmıştır. 1937 yılında August Belmont tarafından müzeye hediye edilmiş yeleğin Doğu Avrupa kökenli olduğu belirtilmektedir. Yazılı kaynak incelemeleri

⁶² Koçu, a.g.e., s. 48- 49.

⁶³ *Vest-EasternEuropean, MetropolitanMuseum,*

<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/126890?sortBy=Relevance&ft=vest&offset=60&pp=20&pos=61>, (24 Eylül 2016).

ve resim. 22 Camadan örneği göz önünde bulunudurularak bu tip sırma işlemeli ve kenarları örgülerle kaplanmış kruvaze yeleğin camadan olarak değerlendirilmesi uygun görölmüştür

2.1.3 Cübbe

Makedonya müzeleri etnoloji bölümlerinde cübbe olarak belgelenen birçok giysi olduğu görölmüştür. Bazıları hakkında az sayıda olsa da yazılı kaynakların olduğu, bazı cübbeler için de hiç bir yazılı belge olmadığı gibi, nerden geldiğide bilinmemektedir. Bu cübbelerin büyük bir kısmının II. Dünya savaşı öncesi müzeler tarafından satın alınmış ve Güney Sırbistan müzesi koleksiyonundan getirilmiş giysiler olduğu belirtilmektedir.⁶⁴

Cübbe Makedonca yazılı kaynaklarda ”*Cube*” olarak tanımlanmaktadır. Cübbe; din adamlarının giysilerinden esinlenerek oluşan, daha sonraları kadın giysilerinin formları ve farklı süsleme teknikleriyle bütünleşerek toplumdaki son biçimini alan bir giysi olarak gözlemlenmiştir.

Türkçe giyim, kuşam sözlüğünde; en üste giyilen geniş ve uzun, bol ebise, medrese softları ile cami ve mescitlerindeki imam, müezzin ve kayyüm efendilerin giydikleri bir üstlük⁶⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Kaynaklarda müze bünyelerine alınmış cübbelerin XIX. yy sonu ve XX. yy giysileri olduğu ve Makedonya’da Üsküp, Ohrid, Struga, Manastır ve Kalkandelen’, Kosova’da ise İpek ve Prizren yaşlılarından satın alındığı belirtilmektedir.

Gömlek, çintıyan, yelek, entari, mintan giyildikten sonra en dışa cübbe giyilmektedir. Cübbenin kalıpsal özellikleri; içindeki giysilerin zenginliği, sırma nakışları, applike, dar dokumaları, sırma, sim veya kılaptan örgülü süslemeleri görünebilir şekilde biçimlenmektedir. Erkeklerin giydikleri cübbeler ise biçim ve süslemeleri bakımından orijinal halini korumuştur. Erkeklerin giydiği cübbelerde renk bakımından kırmızı, beyaz ya da koyu kırmızının tercih edilmiş olduğu görölmektedir.

⁶⁴ Dimovska, “Cube İ Dolama- Obleka Za Saltanat”, a.g.e., s. 119.

⁶⁵ Koçu, a.g.e., s. 57.

Cübbeler şehirlerdeki zanaatçılar tarafından dikilir ve nakışları yapılmış. Kaynaklarda terziler ve sırmacıların bu tip siparişler üzerine çalıştığından bahsedilmektedir. Terziler ürün talebi üzerine ilk olarak işleme ölçü almakla başlar. Ölçüler tamamlandıktan, kalıbı çıkartıldıktan sonra üst kısımda bedene sıkıca oturması gereken bir giysi olduğu için ilk provası yapılmış. Provası tamamlandıktan sonra sırmacılar tarafından nakışları işlenir ve son olarak cübbelerin bütün kenarları kaytan olarak adlandırdıkları çok bükümlü sırma, sim veya kılaptan ile kaplanarak hacimli süslemeleri tamamlanmıştır.⁶⁶

Tercihe göre, diğer geleneksel giysilerin birçoğunda olduğu gibi cübbelerin yaka açıklığından başlayarak bütün kenarlarına ince sırma, sim veya kılaptanlardan yapılmış örgüler dikildiği belirtilmiştir.⁶⁷

Geçmiş yüzyıl fotoğrafları üzerinden yapılan değerlendirmeler neticesinde cübbelerin diz altı ya da ayak bileğine kadar uzun olduğu söylenebilir. Cübbe uzun ve kolsuz bir yelek olara bilinmektedir. Yaka kısmında genelde yuvarlak ya da V yaka açığı olduğu ve karşılaştığımız bütün örneklerde yaka takılmadığı görülmüştür.

Cübbe üst kısımda, arkada omuzdan bel boyuna kadar daralarak vücuda sıkıca oturmaktadır. Bel kısmından bitiş yerine kadar kesimi genişleyerek geniş pililer görünümünde etekleri olduğu görülmektedir. Yeleğin ön kısımları omuzdan ayak bileğine kadar aynı genişlikte uzanmakta ve sadece giysinin arka tarafındaki etek parçaları genişleyerek, ayak bileğine kadar uzanmaktadır (bk. resim: 23).

Görselleri incelenen cübbelerin, farklı kalıpsal özellikleri olduğu düşünülmektedir. Koleksiyonların muhafaza edildiği depolara girme olanağı bulunan Batı Makedonya müzelerinde, bazı cübbelerin belden başlayan eteklerinin, çok geniş biçimde uzanması için daha fazla parçadan dikilmiş olması bu düşüncüyü doğrulamaktadır. Bu örneklerde ön iki parçadan olmakla beraber, arka kısmın da iki parçadan dikilmiş olduğu görülmektedir. Bazılarında ise üste beden vücuda sıkıca

⁶⁶ Dimovska, "Cube Ā Dolama- Obleka Za Saltanat", a.g.e., s. 118.

⁶⁷ Dimovska, "Cube Ā Dolama- Obleka Za Saltanat", a.g.e., s. 119.

oturmadığı ve kol altı dikişinden başlayarak ayak bileğine kadar genişlediği görülmektedir (bk. resim: 24 ve 25).

Cübbelerin üzerine farklı nakış teknikleri uygulanmıştır. Çoğu kadifeden yapılmış cübbelerde sırma, sim veya kılıptan ağırlıklı iplikler kullanıldığı görülmektedir. Çuhadan olanlarında çok az sayıda sırma nakışlar olmakla beraber yün ya da pamuk iplikler tercih edilmiştir (bk. resim: 24).

Cübbelerin hepsinin, yelek, mintan veya dolamalardaki gibi kumaş gözükmeksizin nakışlarla dolu olmadığı görülmektedir. Bazıları sadece üst bedende sim, sırma veya kılıptan nakışlar ile süslenmiş olup kenarlarında aynı ipliklerden dar dokumalar bulunmaktadır. Bazılarında sadece etek uçlarında az da olsa nakışlar görülmüştür. Etek kısımlarında çok fazla nakış yapılmaması giysinin kumaş ve form özelliklerinden kaynaklı, hacimsel formu içerisinden desenlerin görünürlüğünün kaybolmasını önlemek amaçlı olduğu düşünülebilir. Cübbelerde desen olarak değişik bitki ve çiçek motifleri kullanıldığı görülmektedir.

Cübbelerde çoğunlukla şarap renginde kadife tercih edilmektedir. Astarlık kumaş olarak desenli pamuk kumaşlar bazen de ipek kumaşlar kullanılmaktadır. Eski cübbe örneklerinde bazılarının ön kısım kenarlarına, genelde tilki tüyünden olan kürkler de dikilmiştir. Çok sayıda cübbenin 110 cm uzunlukta olduğu kaynaklara geçmiştir. Cübbelerin kalıp ve görünümünü en iyi şekilde Makedonya müzesinde arşivlerinde olanların yansıttığı belirtilmektedir.⁶⁸

Bazı görseller üzerinde cübbelerde çok fazla sayıda dar dokuma şeritler ve yanında bir kaç sıra sırma, sim veya kılıptandan oluşan örgülerin kullanıldığı görülmüştür. Bu tip süsleme malzemelerinin cübbe ve benzeri giysilerin bütün parçalarının dikiş çizgileri üzerinden geçtiği ve bunun sıkça tekrarlandığı fark edilmiştir. Bunun sebebi dikiş çizgilerinin estetik olmayan görüntüsünü yok etmek olduğu düşünülmektedir.

⁶⁸ Dimovska, "Cube Ā Dolama- Obleka Za Saltanat", a.g.e., s. 122.

XX. yüzyılın başlarında şehir topluluklarında cübbe de diğer geleneksel giysiler gibi yok olmaya başlamıştır. Bu dönemlerde bu tip giysinin yerine ince ipek kumaşlardan cübbe formuna ve süslemesine benzeyen daha farklı giysiler giymeye başlanmıştır.

Alan araştırmaları esnasında günümüzde cübbenin süsleme ve biçim bakımında benzeri özelliklerinin birçoğunu taşıyan, fakat farklı isimlerde ve malzeme kullanımı bakımında birçok değişim kaydetmiş giysiler görülmüştür. Salta, günümüzde cübbenin en yakın bir örneği olarak belirlenmiştir.

Resim 23: Cübbe- XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başlarında, Kalkandelen şehri⁶⁹

Resim 24: Cübbe- XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başlarında, Debre yöresi⁷⁰

⁶⁹ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 26.

⁷⁰ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 29.

Resim 25: Cübbe - XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyıl başlarında, Yukarı Prespa⁷¹

Kumanova müzesi ve Balkanların en küçük etnolojisi müzesi olarak bilinen "Tetovski Kraj" müzesi bünyesinden 3 adet cübbe Üsküp Yunus Emre enstitüsü Türk Kültür Merkezi tarafından 2015 yılında Üsküp Çifte Hamam'da düzenlenen sergide yer almıştır. Enstitünün yayınlamış olduğu "Makedonya'da Osmanlı'nın Kültürel Etkileri" adlı sergi kataloğunda cübbelerin bütün giysilerin en üstüne kullanıldığı yazılı bir biçimde desteklemekte ve yeni evli kadınlar tarafından giyildiği belirtilmektedir.⁷²

2.1.4 Dolama

Dolama batı Makedonya'da geleneksel erkek giysi ve çoğunlukla kırsal alanlarda yaşayanların giydiği bir tür keçe giysi olarak gözlemlenmiştir. Üzerinde siyah, yeşil ve koyu kırmızı renklerde kaytanlarla süslemeler yapılmıştır.

Sanja Dimovska Cube ve Dolama adlı yazısında: Bu tip bir giysi Mavrova ve civarı köylerde kadınlar tarafında da kullanıldığını ve Mavrova' da gelinlerin kırmızı-bordo çuhadan, genç kızların ise beyaz keçeden dolama giyildiğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere dolama Türk kökenli bir giysi olmakla beraber Batı Makedonya'da daha çok köy hayatına girmiştir. Fakat ilginç bir şekilde bu tip bir giysi Ohri'de Cübbe olarak kayıtlar altına alınmıştır. Bu yüzden Milena Vitkovik Jikiche *Cübbenin Tarihi* adlı yazısında bu giysinin farklı isimlerle, farklı çeşitlerinin Balkan ülkelerinde var olduğunu

⁷¹ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 28.

⁷² Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 28.

belirtmiştir. Antoniyevech'in 1979 yılında yayınlanan yazısında Miryana Gushik'ten yaptığı alıntıda, dolama Türkçe bir terimdir, adını İran süvari kaftanından almış, Osmanlılarda yeniçeri giysisi olarak kabul edilir ve bu şekilde balkan kültürüne girmiş olduğu belirtilmektedir.⁷³

Dolama; sırma, terzi, kaftan ve aba zanaatçılarının birçoğunun elinden geçerek bir bütün haline gelmektedir. Çuhadan yapılan dolamalarda genellikle *İşkodra çuhası* ve mavi çuha kullanılmıştır. Dolamaların bazılarında sadece sırma ipliklerle nakışlar yapılmakta, bazıları ise sadece yün, ipek ya da pamuk ipliklerle süslenmiştir. Cübbeden farklı olarak dolamada süsleme esnasında, sırma, pamuk ve ipek iplikler birlikte kullanılmamıştır.

Dolama Yeni Makedonya gazetesinde yayınlanan güncel sözlükte erkeklerde kollu, bele kadar kısa ve yünden yapılmış bir üst giysi, kadınlarda ise kolsuz gene yünden uzun bir elbise olarak tanımlanmıştır.⁷⁴

Özünde Osmanlı giysisi olan dolama Türkçe Giyim Kuşam sözlüğünde; "*Çuhadan Entari gibi, önü açık olarak ilikleme düğmesi olmayan, iki yanı kavuşturulur beline bağlanır* " olarak açıklanmıştır. Mehmet Zeki Pekalın' ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri isimli eserinde dolama hakkında şu şekilde bilgi vermektedir:

"Dolamayı hem kadınlar, hem erkekler giyerdi; Önü açık (iliklenmez), belden bir kuşakla bağlanırdı. Çuhadan başka çatmadan, kemhadan yapılanları da vardı. (Bilhassa) Yeniçeriler giyerdi. Kadınların giydikleri dolamalar diz kapaklarından az aşağıya kadar, nisbeten kısa idi. Yeniçerilerin giydikleri dolamalar daha uzun idi; yürümeye mani olmaması için eteğin (iki parça) ön tarafları (bele sarılmış olan kuşağa sokularak) kaldırılır, (toplanır) idi. Kollarının bilek yerinde (bitiminde) mintan kolu gibi dar idi. Bellerine çizgili kumaşdan kuşak bağlanırdı."⁷⁵

⁷³ Dimovska, "Cube Ī Dolama- Obleka Za Saltanat", a.g.e., s. 122.

⁷⁴ <http://www.novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=81913937139&id=120&setIzdanie=23016>, (20 Ekim 2016).

⁷⁵ Koçu, a.g.e., s. 92-93.

Dolama, bir giysi olarak Anadolu'dan Balkanlara, Asya'dan Avrupa'ya somutlaşmış bir göç örneği olarak farklı toplumların farklı kültürleriyle bütünleşerek, farklı coğrafyalarda aynı biçimde yazılı kaynaklarda yerini alamamıştır. Göçtüğü her yerde biçimsel özelliklerinde değişimler yaşamıştır. Aynı şekilde, Makedonya'da farklı müzelerin koleksiyonlarında yer alan dolamalar uzunluğu, kol biçimi bakımından farklılık göstermiştir ya da kayıt altına alınması esnasında tanım veya biçimi açısından doğru bir şekilde kayıt altına alınmamıştır.

Dolama, genellikle uzun kollu, diz üstüne kadar uzun bir giysi olarak bilinmektedir. Bazı görsellerde kollarının mintan kolları gibi sadece arkadan öne omuz çevresince dikili, el bileğine kadar dikişsiz, serbest bir şekilde sarktığı, bazen de el bileğinin iç tarafında manşetlerin iki tarafına dikilen düğmeler ile bağlandığı görülmüştür. Dolama da, cübbe gibi bütün giysilerin en üstüne giyilen, bir üst giysi olarak bilinmektedir. İçine gömlek altına şalvar giyilmektedir. Dolamanın yeleği cübbeninkinden farklı olarak üst bende, vucuda sıkıca oturmamaktadır. Dolama koltuk altı dikiş yerlerinden ön ve arka parçaları uzunluğuna doğru genişlemektedir. Karşılaşılan bir kaç dolama örneğinden görüldüğü üzere, kumaşının tamamında sırma, bükümlü sim veya kılıptanlarla nakışlar, örgüler ve dar dokuma şerit süslemeler ile kaplanmış olduğu görülmüştür. Dolamalar yakalı ya da yakasız tercihe bağlı olarak kullanılmakta ve yakasız olanların oval yaka açığı olduğu belirtilmektedir.⁷⁶

Resim 26: Dolama, Kalkandelen⁷⁷

⁷⁶ Dimovska, "Cube Ī Dolama- Obleka Za Saltanat", a.g.e., s. 122.

⁷⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

Makedonya müzelerinde yer alan bir kaç dolama fotoğrafından, ön kenalarında düğmelerinin olmadığı ve önünün açık durduğu görülmektedir.

Dolamaların kumaşlarında önceden desen çizimi yapıp daha sonra bükümlü sırma ipliği kumaşın ön yüzüne sabit tutularak dikiş iğnesiyle elde dikilmektedir. Sırma iplikle yapılmış bu süslemelerin üzerinde hacimli kısımlar görülmektedir. Bu kısımlar geçmişte halk arasında "burma" olarak adlandırılmıştır. *Burmalar* halk arasında, çok bükümlü sim, sırma veya kılaptan ipliğin, üst üste piramid formunu oluşturacak şekilde elde dikilmesiyle kumaşa yapılan hacimli süslemelere verilen isim olarak bilinmektedir. Müze koleksiyonundan olan bu dolamaların karakteristik bir özelliği olarak bütün kenarlarının sırma, sim veya kılaptan kaytanlarla kaplanmış olduğu görülmektedir. Dolamaların desenlerinde de bitki, çiçek, ağaç dalları, motifleri kullanılmaktadır. Yalnız Kalkandelen yöresinden müzeye alınmış tek bir dolamada, bitkisel motiflerden farklı olarak kuş ve haç sembelleri görüldüğü belirtilmektedir.⁷⁸

Tetovski Kraj müzesindeki bir dolamada çok ince ve bükümsüz sırma iplik ile nakış yapılmıştır. Bu tip dolamalarda uygulanan nakış görüntüsü dival nakışlarına benzemektedir. Bu tip nakışlarla süslenmiş dolamlarda; nakışa hacim vermek için kumaş ve ipliklerin arasına küçük kumaşlar konularak kabartma, üç boyutlu görünüm elde edilmiştir (bk. resim: 26).

Resim 27: Dival İşi (Kakma) Dolama⁷⁹

⁷⁸ Dimovska, "Cube Ī Dolama- Obleka Za Saltanat", a.g.e., s. 122.

⁷⁹ Marija Kanevche'nin fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej Ohrid, Ohrid, (23 Ekim 2016).

2.1.5 Yelek

Yelek; göğüs altına kadar uzun, zemin kumaşı koyu mor, mavi ya da yeşil kadife, zemin kumaşında kaytanlarla zengin süslemesi ve ön kenarlarının bir tarafında küçük düğmeleri, diğer tarafında ise düğmeye bağlanan küçük mercan taşlardan yuvarlak iplikleri olan, bir üst giysi olarak belirtilmektedir.⁸⁰

Türkçe sözlükte ” Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi” olarak tanımlanmaktadır.⁸¹

Yelek üst bedende gömleğin üzerine giyilen, kolsuz bir dış giysi olarak kullanılmıştır. Geçmiş yüzyılların yelek örneklerine bakacak olursak yeleklerin bazılarının göğüs altına ya da bele kadar uzun olduğu görülmektedir (bk. resim: 28).

Resim 28: Yelek, Kumanova, XIX. Yüzyılın sonu ⁸²

Bazıları ise göğsün ortasına gelecek kadar uzun ve geniş yaka açığından öne doğru genişleyen parçalar ile göğüs üstünde birbirinin üzerine altlı üstlü gelecek şekilde düğümlenmektedir (bk. resim: 29).

⁸⁰ Duşan T. Batakoviç, a.g.e., s. 52.

⁸¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5835fe28c58019.19886325

⁸² Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 40.

Resim 29: Yelek, Kosova, XIX. yüzyılın sonu ⁸³

Yeleklerin hepsi 2 ön ve 1 arka olmak üzere 3 parçadan dikilmiştir. Bedende olabildiğince sıkı durması yan dikişlerden ayarlanmakta ve ek kupları olmadığı bilinmektedir. Görsellerde yeleklerin bazılarında ön kenarlarda yaka açığından başlayarak baştan aşağıya sim veya kılaptan iplikler ile kaplı sıra sıra düğmeler olduğu görülmüştür. Her iki kenarda yaka boyunca uzanan bu düğmelerin kapama fonksiyonu olmamakla beraber, süslemelerin zengin görünmesi bakımında yeleklerin kenarlarında kullanılmıştır. Çoğunluğu daire ya da elips şeklinde olan bu düğmelerin uçlarına kırmızı renkte tek bir boncuk dikilmiştir.

Resim 30: Geniş yaka oyuntulu ve oyuntu boyunca düğmeleri olan bir yelek örneği ⁸⁴

Yeleklerin birçoğu sim veya kılaptan iplikle süslemelerle kaplı olup zemin kumaşı gözükmemektedir. Çoğunda çok bükümlü sim veya kılaptan ipliklerle kordon tutturma tekniğinde nakışlar yapılmıştır. Buna ek olarak bazılarında yine sim veya kılaptanlardan

⁸³ Charlotte Jirousek, "Ottoman Influence in Balkan Dress", **Resplendet Dress from Southeastern Europe, Fowler museum textile series**, No. 11, s. 140.

⁸⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, 11 Şubat 2015.

dar dokuma şeritler süsleme detayı olarak kullanılmıştır. Genelde yeleklerin bütün kenarlarını kaplayacak şekilde dikildiği görülmektedir (bk. resim: 31).

Resim 31: Kenarları Dar dokuma şeritle kaplı yelek ⁸⁵

Yeleklerde desen olarak tamamen değişik bitki ve çiçek motiflerini kullanmış olduğu görülmektedir. Araştırma sürecinde incelenen bulgular üzerinden yeleklerin hepsinde iç tarafta nakış izlerini kapatmak için el dikişi ile astarlandığı belirlenmiştir.

Yeleklerin içine genelde ipek ya da pamuk gömlek, altına da şalvar giyerek takım haline getirildiği görülmüştür (bk. resim: 32).

Resim 32: Alaturka ⁸⁶

⁸⁵ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 41.

⁸⁶ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 10.

2.1.6 Çintiyan

Çintiyanla ilgili birçok kaynakta tanımlama bulunmakla beraber hepsinde kadınların giydiği bir tür alt giysi olduğu ifade edilmektedir.

Türkçe sözlükte çintiyan olarak isimlendirilen bir tür kadın şalvarının, Kubbealtı akademisi sözlüğünde kökü belli olmayan ve halk arasında ÇİNTİYYAN – ÇİNTAN – ÇENTİYYAN olarak 3 farklı şekilde de isimlendirilen bir tür astarlı kadın şalvarı olarak yer aldığı görülmektedir.

Türkçe Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır:

“ Çentiyân; erkek esvabına benzeyen kadın ki köylüklerde giyerler (Ahmed Vefik paşa, Lehcei Osmani). M.Z. Pakalın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri isimli eserinde bu ismi Çintiyan şeklinde bozarak paçası büzgülü geniş kadın şalvarı diyor ve ilk heceyi esire ile okuduğu için çiftyandan bozmadır diye indi bir yakıştırma yapıyor.”⁸⁷

Makedonya müzesi Etnologları tarafından yayınlanmış bütün yazılarda bel kısmından ayak bileğine kadar uzun bir kadın şalvarı olduğu ve adının *dimija* olduğundan bahsedilmektedir.

Sırbistan’ da yayınlanan, Sırp tarihçi Duşan Batakoviç’ in *Prizren Ve Çevresinde İki yüzyıl Arasında Şehir Ve Köy Kostüm’ü 1880- 1918*, adlı çalışmasında da ”*dimije*” olarak tanımlanmıştır. Duşan Batakoviç’ in bu tip bir şalvarı ” *dimije* ” olarak tanıması, şalvarlarda kullanılan kumaş çeşitlerinin genelde saten ve dimi örgülü dokuma kumaşlar olmasından, dimi isminden Sırpça’ ya diğer bir sürü Türkçe isim gibi son ek alarak geçmesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Müslüman kadınların önemli giysisi olmakla beraber mavi, koyu kırmızı, leylak renginde ipek pamuk karışımı, ipekli tafta ve ipek brokar kumaşlardan dikilip üzerine çiçek motifleri işlenmektedir.⁸⁸

⁸⁷ Koçu, a.g.e., s 70 – 71.

⁸⁸ Batakoviç, a.g.e., s 51.

Çintiyen olarak adlandırılan şalvarların çok çeşitli kalıpsal özellikleri olduğu araştırma sürecinde tespit edilmiştir. Bugün birkaç çeşit kalıpsal özelliği olan şalvarların, geçmişte tek bir kalıp üzerinden yapıldığını söylemek mümkün değildir. Çintiyen çok geniş bir alt giysi olmakla beraber, şalvarın her iki tarafında ayak bileğinin rahat bir biçimde geçmesi için geniş paçaları olduğu bilinmektedir. Çintiyen giyildikten sonra bel kısmına içten geçirilmiş uçkur desteği ile bedene sıkıca oturtulmaktadır. Giyildikten sonra paçaların ön ve arka kenarlarına dikilmiş olan kopçalar ile ayak bileğine sabitlenmektedir.

Çintiyenlerde, ipekli kumaşların dışında Tetovski Kraj müzesinde sergilenen bir çintiyen örneğinde pamuktan, çok renkli, inci ince çizgileri olan bir kumaşında kullanıldığı öne sürülmektedir.⁸⁹ Çintiyenlerin bazılarının kumaşları kendinden desenliken bazıları desensiz olduğu için daha zengin bir görünüm yakalayabilmek adına sim, sırma veya kılaptan ipliklerle nakışlar yapıldığı görülmektedir.

Resim 33: Çintiyen modeli⁹⁰

Resim 33 deki Çintiyen modelinin dikim işlemi tamamlanmış fakat bel ölçülerine göre uçkuru sıkılmamıştır ve buda kalıp özelliklerinin daha net görülebilmesini sağlamaktadır. Çintiyenin tam ortasında görülen beyaz detay bedene giyildikten sonra sıkılmak için kullanılan uçkur olarak bilinmektedir. Şekildeki çintiyenin sağ ve sol tarafında simetrik olarak belden ayak bileğine doğru daralan paçaları olduğu görülmektedir. Paçaları bitki ve çiçek motifleri ile nakışlarla kaplanmış, iki paçanın

⁸⁹ Gavrilovska, Valentina. -Etnolog- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Kalkandelen: 21 Şubat 2016.

⁹⁰ Batakoviç, a.g.e., s 51.

arasına ek olarak, dört adet kumaşın dikilmesiyle çintiyanın genişliği sağlanmıştır. Birçok giyside olduğu gibi burada da dikiş izlerine daha estetik bir görünüm vermek amacıyla üzerine sırma, sime veya kılaptanlı dar dokumalar dikilmiştir.

Resim 34: Günümüzde; Mustafa Kemal Atatürk isimli ilköğretim okulu, ulusal tören 1955, Gostivar ⁹¹

Resimde 1955 yılında bir ulusal törende çekilmiş fotoğrafta, çocukların giydiği geleneksel giysi gömlek, yelek ve çintiyan takımından oluşmaktadır. Bunların 5 inin de birbirinden farklı görünmesi, farklı kalıp ve dikiş tekniklerinden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda kullanan kişiye ve terzilerin el becerisine dayalı, geçmişte birkaç çeşit çintiyan biçimi kullanıldığı görülmektedir. Geçmişten günümüze ulaşmış çintiyan modeli olmadığı için dikiş tekniklerinde ki özellikleri sadece fotoğraf üzerinden analiz edilmiştir.

2.2 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI MAKEDONYA GİYİM KÜLTÜRÜNDE DEĞİŞİKLİKLER

Makedonya' nın bütün şehirlerinde yaşam koşullarının değişimi ve Batı Avrupa alışkanlıklarının kabul edilmesi yavaşça bütün coğrafyada eşit şekilde yayılmaya başlamıştır. Eski Türk şehirleşmesinden modern bir şehirleşmeye doğru kademeli bir geçiş göze çarpmaktadır. Bu geçiş bilhassa Selanik ve benzeri sahil şehirlerinden gelmektedir. *Kuzineri' nin Serez' deki Yusuf beyin sarayından söz ettiği seyahatnamelerinde; bu artık Türklerin eski özelliklerinden kaynaklanan bir şey değildir,*

⁹¹ Cumaziye Mazhar'in Fotoğraf arşivi, Gostivar, (17 Nisan 2016).

Avrupanın lüksü bu topraklara endüstri devriminden önce gelmeye başlamıştır sözleriyle kayıtlar altına alınmıştır.⁹²

XIX. yüzyılın son yıllarında şehirlerde yaşayan ailelerin çekildiği fotoğraflara bakıldığında, Türk-Oryantal adı altındaki giyim geleneğinde bazı farklı öğeler göze çarpmaktadır. Örneğin Avrupa gömleği olarak adlandırdıkları yakalı gömlekler belirlemektedir. Bu tip fotoğraflar incelendiğinde bazı sırma, sime veya kılaptan işlemeli entarilerle beraber yakalı gömleklerin giyilmeye başladığı, bazılarında ise belirgin olarak kravatların da takıldığı dikkat çekmektedir. Bu durumda sırmacılık zanaatı ilk defa batıdan gelen giysi öğeleri ile bir bütünlük yakalamaya başlamıştır.

Bu tip bir giyim karmaşasından 1863 yılında Mekenzi ve İrbi' ninde seyahatnamelerinde söz edilmektedir. Kürkleri yerini Avrupa kesim ve kalıp standartlarına göre hazırlanmış uzun ceketlere bırakıp, bu ceketlerin astarları ve yakaları da kürklerden dikilmiştir diye aktarılmaktadır⁹³

Batı Avrupa esintili giysi öğeleri geleneksel giyimin içinde yer almaya başlamasına rağmen, XIX. yüzyılın ilk yarısında geleneksel giyimin tamamını yok edememiştir. Bu dönemde bile Türk oryantal giyimiyle birlikte avrupadan gelen farklı giysi parçaları (yaka, kravat) bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tip bir, çoklu kültürel giyim alışkanlığının günlük giyimin içinde bile yer almaya başlamış olduğu görülmektedir (bk. resim: 35).

Batıdan gelen giyim alışkanlığı giyim bütünlüğünde çok büyük oranda değişiklikler yaratmamıştır. Özellikle erkek giyiminde 45 ve 60 yaş arası gruplarda şalvar yerine giyilmeye başlayan pantolonlar, aynı zamanda mintan, yelek ve kürk yerine tercih edilen ceketler yerli terziler tarafından yerli kumaşlar kullanılarak dikildiği için gelenek haline gelmiş Türk Oryantal giyiminden çok uzaklaşmamış olduğu ifade edilmektedir.

⁹² Muzej Na Makedonija “Gradska Nosija i Modnata Obleka od 19. I pocetokot na 20. Vek”, [Broşür], 2014, s. 4.

⁹³ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s. 6.

Resim 35: XIX. yüzyıl sonu Katlanovi ailesi, Üsküp⁹⁴

Kalın ve koyu renk gabardin tipi kumaşlar, yakasına kadar düğümlenen yelekler, kaba ayakkabılar ve fese benzeyen şapkalar tercih edilip fakat yer yer sim, sırma veya kılıptan nakışlar uygulanarak bir bütünlük olarak giyim, sırmacılık zanaatı içerisinde geleneksel özelliklerini bu dönemde korumayı başarmış gibi gözükmektedir.

Makedonya’da bu dönemde giyimde yapılan analizler neticesinde, Türk- Oryantal giyiminde kabul edilen uluslararası yeniliklerin en belirgin olanları erkeklerin giyiminde görülmüştür. Türk –Oryantal adı altında giyim geleneği hiçbir açıdan değişim göstermeden şehirlerde sadece festival ve düğün geleneklerinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Kırsal alanlarda ise günlük giyimde de geç dönemlere kadar hiçbir değişiklik yaşanmamıştır.⁹⁵

Geleneksel giyim normları tamamen kopmadan bazı yenilikler getirilerek farklı bir görünüm yaratılmıştır. Böyle bir görünümü tanımlamak için de bu dönemdeki sabit, geleneksel ve modern giyim farklılıklarını ayırt edebilmek gerekmektedir. Bu günümüze yapılacak aktarımlar açısından da önem taşımıştır.

⁹⁴ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s. 6.

⁹⁵ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s.10.

Sanja Dimovska konu ile ilgili bir yazısında; sabitleşmiş giyim alışkanlığının yavaş yavaş değişmesi ve yenilikleri kabul etmesi, kişisel eğilimlerin de etkisiyle, farklı bölgelerde, farklı zenginliklerde görsellikler yarattığı ifadeleri bulunmaktadır.⁹⁶

Modern giyim başta Batı Avrupa ülkelerinde olmak üzere hızlı bir değişim yaşamış ve aynı kültürlerin etkisi altında olan ve yeterli iletişim sistemlerine sahip olan toplumların giyiminde görsellik bakımında hiçbir fark görülmemiştir. Fakat Balkan coğrafyasında modern kostümün yavaş yavaş geleneksel giyimde yer almaya başlaması ve yerleşmiş sırmacılık zanaatı adı altındaki giyimden kopmamasıyla beraber oluşan farklı görünüm, giyim açısından çok değişik, aynı zamanda karakteristik bir yapıyı oluşturmuştur.

2.2.1 Makedonların Giyim Kültüründe Batılaşma

Erkek ve kadın giyimi batılaşma sürecinde giyimin şekillenmesi bakımında benzer süreçlerden geçmiştir. Hristiyan ve müslüman kadınların giyiminde XIX. yüzyıl boyunca hiçbir fark görülmemiştir. Her iki tarafta da kadınlar sosyal statü ve ekonomik imkanlara göre giysi çeşitlerini belirlemiştir. Vardar boyunca uzanan daha büyük köylerde ve şehirlerde çintiyancılar ulusal giysi olarak bilinmektedir. Bu nedenle kadınlar çeyizleri için bir kaç çeşit çintiyancı hazırlarken, en değerli kumaşlardan ve nakış malzemelerinden kullanmışlardır. Kadınların Türk- Oryantal giyimini nesilden nesile aktarmalarıyla batı kültürü giyim geleneğinin kabul görmesi yavaş yavaş oluşmuştur.

Makedonya müzelerindeki koleksiyonlarda bu dönemin giysiler analiz edildiğinde nakış desenlerinde ve kesimlerinde batı etkisini gösteren detaylar görülmektedir. Örnek olarak gömleklere kabarık kol kesimleri, pilili etekler, üst ve alt giysilerin kumaş ve renk bakımından olan uyumu gösterilmiştir.⁹⁷

Müzelerdeki bu döneme ait bazı entariler bel kesimi nedeniyle batı kültürünün giysilerine benzemektedir. Bu elbiseler üst ve alt olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Belden ayak bileğine kadar uzun pilili etekler giyilmiş olduğu görülmektedir. Fakat kumaşının yerel olması ve kumaş üzerine sırma, sim veya kılaptan ipliklerle nakışlar

⁹⁶ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s. 11.

⁹⁷ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s. 13.

uygulanmış olması sırmacılık zanaatının etkilerini yansıtmaktadır. Koleksiyondaki bazı giysilerde sim veya kılıptan nakışlar ve oylar yerine danteller, kaytanlar ve üs üste gelen fırfırlı dar dokuma şeritler ile süslemeler görülmektedir. Bu tip giysiler sırmacılık zanaatından tamamen uzaklaşmış örnekler olarak gösterilebilir.

Radoviş ilçesinde bu dönemlerde kış mevsiminde modern elbiselerin altına şalvar giyildiği müzede kayıt altına alınmıştır. Köylerde yaşayanlar yörede dokunmuş yerel kumaşları kullanırken, şehirlerde yaşayanlar yurt dışından temin edilmiş brokar ve beenzeri kumaşların üzerine nakış yaparak giysilerini tamamlamışlardır. Yeni yeni benimsenmeye başlayan gelenekselden daha farklı bu giyim aynı zamanda yüzeysel, yabancı- Avrupa giyimi olarak da adlandırılmıştır.⁹⁸

İki parçalı elbiseler giyimde Batılaşmanın en karakteristik özelliği olarak bilinmektedir. Üstte; omuzları kabarık ve dirseğe doğru daralan bluzlar giyilmiştir. Bu döneme ait aile fotoğraflarından görüldüğü üzere bluzların bazılarının yüksek ve geniş yakaları olmakla beraber, yakaları ve manşetleri fiyonk, dantel ve değişik bordürlerle ya da pilili ek kumaşlarla süslenmiştir. Altta ise aynı kumaşlardan geniş, uzun, pilili ve arka tarafında pilileri çoğalan etekler giyilmiştir. Etek uçları da aynı şekilde dantel ve farklı kumaşlardan süslemelerle kaplamalı olduğu gözlemlenmiştir.

Sırmacılık zanaatı kavramı içindeki giysileri diken terziler bu dönemde modern Fransız (*Frenk*) ve sonrasında *Alafranga* adlı terimi oluşturan giysileri dikmeye başlamıştır. Bundan dolayı terzilere *Frenk Terzi* adı verilmiştir.

Makedonya Müzesi Etnoloji bölümü ziyaretlerinde; yazılı kaynaklarda bahsedilen XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında hem doğu, hem batı kültürünün tamda bu coğrafyada kişinin sosyal eğilimleriyle bütünleşerek, farklı bir görünüm oluşturan giysi çeşitlerinden, nerdeyse hiçbir örneğe rastlanmamıştır.

Dimovska bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Modern şehir giysi örneklerinden çok azı müze koleksiyonunda yer almaktadır bunun nedeni giysilerin kullanıldığı dönemde maddi imkanların düşük olması ve eskiyen

⁹⁸ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s. 13

giysilere koreksiyonlar yapılarak yeniden kullanır hale getirilip giyilmesidir. Müzede sadece bluzlar, korseler gibi üst giysiler ve küpe, yüzük gibi aksesuarlar yeniden kullanılır hale getirilemeyecek küçük parçalar olduğu için koruma altına alınmıştır. Fakat etek kumaşlarının çokluğu nedeniyle yeniden kullanılır hale getirildiği için müzede örneklerine rastlanmamıştır. Müze içinde bulunan birkaç giysi örneği ve eski aile fotoğraflarından değerlendirme yapılmıştır.⁹⁹

Bu dönemde giyilen bu tip giysilerin en belirgin özelliklerine sahip olanlarına Manastır şehrindeki müzede ulaşılmıştır (bk. resim: 38). Üsküp Makedonya Müzesi kapsamında muafaza edilmiş nadir aile fotoğraflarından biri olan ve Pandora Korobarova'nın günlük giyimini değerlendirebileceğimiz bu eser tamamen sırmacılık zanaatından kopmuş olan Makedon giyimini yansıtmaktadır. 1908- 1909 yılları arasında çekildiği tahmin edilen bu fotoğrafta, Pandora hanımın üzerinde görülen siyah ceket ve etek yünlü gabardin tipi kumaşlardan dikilmiş ve modern bir kadının koleksiyonunda olması gereken kostümlerden biri olarak belirtilmiştir. Altta; yüksek belli diz altına kadar uzun ve dar etek, üstte; aynı kumaştan basen boyuna kadar uzun ceket bulunmaktadır. Ceketin yakalarında ince siyah kaytanlardan bitki desenleri ile el nakışlar yapılmıştır. Ceketin içine beyaz dantelden yüksek yakalı gömlek giyilmiştir. Fotoğrafta modern ve yalın bileklik ve yüzük aksesuarlarla kostümü tamamlamış olduğu görülmektedir.

Resim 36: Pandora Korobar, Köprülü (Veles), XX. yüzyıl başları

⁹⁹ Muzej Na Makedonija, a.g.e., s . 24.

2.2.2 Türk ve Arnavutların Giyim Kültüründe Batılaşma

Günümüzün sim veya kılıptan işlemeli geleneksel giysilerini geçmişten günümüze, bu coğrafyada yaşayan milletlerin kullanım alanları bakımından değerlendirecek olursak, XX. yüzyıldan itibaren farklılıklar yarattığını söyleyebiliriz. Makedonlar Osmanlı etkisinden uzaklaşırken geleneksel giyimini sadece düğün ve benzeri törenlerde kullanmaya devam etmiştir fakat günümüzde Makedon gelin ve damatların çok az bir kısmı düğün evresinde geleneksel giysilerini giymektedirler. Diğer taraftan Türkler ve Arnavutlar XX. yüzyılın başlarında, günlük yaşamında giyinme alışkanlığını değiştirmemişler.

XX. yüzyılın başlarında Türk ve Arnavut kadınları elbiselerin üzerine Kürk, salta ve mintan gibi Osmanlı kültürünün giysilerinden giymeye devam etmişler. Yaşlı kadınlar elbiselerin üzerine önlük, başlarına da kenarları oyalarla bezenmiş ipek veya pamuktan başörtüsü takarlarmış. Başörtüleri bağlanmış şekillerine göre farklı isimlerle kayıt altına alınmıştır. Başörtüsü bağlama şekillerinden biri günümüzde halk arasında "Kıvrak" olarak bilinmektedir. Makedonca yazılı kaynaklarda "Kavrak" olarak tanımlanmıştır.

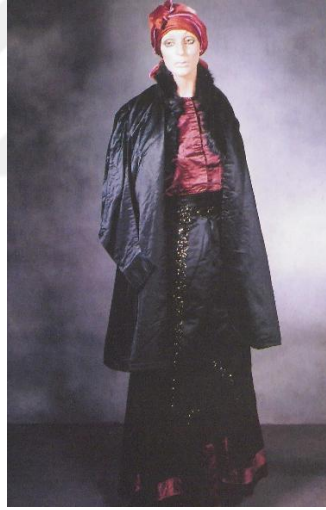
Resim 37: XX. yüzyılın başları, başına kıvrak bağlamış 2 kadın, Kalkandelen ¹⁰⁰

Saçlara tek ya da iki yandan çift örgü yapılıp, tülbent saç örgüsü üstünden altına dolanarak bağlanmaktadır. Önden ve arkadan bakıldığında başın sadece 3/1'i örtülü görünmektedir. Bu tip baş örtme yöntemine halk arasında *kıvrak bağlamak* denmektedir.

¹⁰⁰ Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi, a.g.e., s. 11.

Kıvrakların kenarları oya ya da sikke gibi aksesuarlarla süslenmiştir. Bu dönemde kıvrak bağlamanın dışında, sikkeli fesler ve ince iplik üzerine sıra sıra dizilmiş sikkelerden aksesuarlarda kullanılmıştır (bk. resim: 20). Bu tip giysi aksesuarların yanında giysilerin bütünlüğünde tamamen sırmacılık zanaatından beslenmeye devam edilmiştir. Bütün giysilerin üzerinde sim veya kılaptan nakışların yapılmaya devam edildiği görülmektedir. (bk. resim: 37)

Batılaşma sürecinin ilk aşamasında giysiler biçimsel özellikleriyle Türk-Oryantal şeklini koruyup, sadece yüzeysel anlamda sırmacılık zanaatında kullanılan nakışların yanında yeni süsleme malzemeleri kabul görmüştür. Bunlar manşetler, pililer ve bordürlerden oluşmuştur. İkinci aşamada yine şalvar, salta, cübbe gibi giyseler giyilirken yanında benimsenmiş farklı kalıplarda etekler, üst bedene sıkıca oturan yakalı, pilili gömleklerin de giyildiği görülmüştür.

Resim 38: Ceket, Gömlek ve Sırma, Sim veya Kılaptan Süslemeli Etek (Alaturka ve Alafranga Karışımı Giyinme Şekli)¹⁰¹

Türk ve Arnavutların XX. yüzyılın hangi çeyreğinde batının giyim geleneğini kabul ettiği bilgisine ulaşılmamıştır. Fakat günümüzde Osmanlı giyim geleneğinden kalan giysilerin düğün ve benzeri törenlerde giyilmesi, günlük giyimden koparken törenlerde varlığını sürdürdükçe sırmacılık zanaatını, günümüze ulaştırdığını düşündürmektedir.

¹⁰¹Nade Genevska Bracik' in fotoğraf arşivi, Nacionalna Ustavna Zavod i Muzej- Bitola, Manastir (Bitola), (22 Nisan 2017).

3. GÜNÜMÜZDE MAKEDONYA'DA SIRMACILIK ZANAATI

Geçmiş yüzyıllara ait yazılı kaynaklarda sırmacılık zanaatının terminolojik olarak nasıl bir içeriğe sahip olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Bazı kaynaklarda, Alaturka giyim ya da Türk- Oryantal giyimi olarak ifade edilmiş olması konuyu giysi oluşum sürecinden başlayarak, yüzeysel süslemeleri ve kullanım amacına kadar geniş bir alanda ele almış olmamızı doğrulamıştır. Bu gerekçe doğrultusunda araştırmanın bu bölümünde kumaşın yapısal özelliklerinden, yüzeysel tasarımlarına ve giysiye dönüş sürecinden başlayarak, bütün bu olguların gelenekler doğrultusunda kullanım biçimlerine kadar değinilmesi gerekli görülmüştür.

Siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan gözlemleyecek olursak, sırmacılık zanaatının günümüze geliş sürecinde uğradığı değişiklikler, etnik farklılıklar yüzünden kapsadığı çelişkiler ve karmaşıklıklar bize belli dönemlere ait boşlukları kapatmakta güçlükler yaratmıştır. Bu nedenle farklı coğrafyalardan sırmacılık zanaatına dair geçmiş yüzyıllara ait kitap, sayahatname, bildiri gibi kaynakların doğrudan paylaşımı yapılırken, belirli sınırlarda yorumlar ve sözlü görüşmelerle de belli dönemlerdeki yazılı kaynak eksiklikleri doldurulmuştur.

Diğer yandan günümüze değinirken yazılı kaynakların çok az sayıda olması, alan araştırmaları, sözlü görüşmeler, fotoğraf çekimleri ile tamamlanmıştır. Yaşayan en yaşlı canlı kaynaklarla belirli geçmiş dönemlere değinilmiş, günümüzdeki durum değerlendirmesi için birinci ağızdan bilgi alınarak bağlantı kurulmuştur.

Batı Makedonya' nın başta Kalkandelen ve Gostivar olmak üzere bazı şehirlerinde, sadece geleneksel törenler doğrultusunda varlığını sürdüren sırmacılık zanaatı, geniş çerçeveler içinde sırmacılığın bir alt zanaatları olarakda iş olanakları sağlamaktadır. Araştırmalar doğrultusunda büyük oranda kadınların hakimiyet sağladığı bir zanaat olarak değerlendirilmektedir. Malzeme satın alım sürecinden kullanım yerine kadarki bütün aşamalarda tamamen kadınların toplum içinde bir döngü haline getirdikleri bir kavram ile karşılaşılmaktadır.

Makedonya'nın genelinde yerleşim gösteren Türkler asimile olmama konusunda direniş göstermektedirler. Tarihten günümüze kadar birçok alanda olduğu gibi, giyim kültürünü de bu direniş altında korumuşlardır. Tarihte günlük, dini ve milli bayramlarda giyilen giysilerin bugün Makedonya Türkü ve Arnavutlarının düğün geleneklerinde zengin giyim kültürü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.¹⁰²

Geçmiş yüzyıllarda ki giyim kültürü ile bir fark yaratmayacak şekilde güçlü bir bağ kuranlar, bu coğrafyada Türkler ve Arnavutlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel törenler doğrultusunda devam eden bu bağ sırmacılık zanaatın baştan sona bütün evrelerinde görülmektedir. Bu tip geleneksel giyim Makedonlar'ın düğün ve benzeri törenlerinde bir işlevsellik sağlamadığı halde, Makedon kadınları maddi gelir nedeniyle sırmacılık zanaatıyla uğraşmakta ve Türk ile Arnavutlar'la aralarındaki kültürel bağlar dolaylı yollardan devam etmektedir.

2. Dünya savaşı ve Balkan savaşları ile sosyo ekonomik açıdan toplumun yaşadığı çöküşleri göz önünde bulundurursak sırmacılık zanaatı zor dönemlerini geçmiş yüzyılda bırakmıştır diyebiliriz. Araştırma sürecinde her ne kadar bu zanaatla uğraşanlar günümüzde işlerin durgun olduğunu söylesede, bu durum günümüzde geleneksel törenlerde giyilenlerin geçmiş yüzyıllarda günlük yaşamda giyilmesi faktöründen kaynaklanmaktadır. Günümüzde sürekli gelişmekte olan bu zanaat erişim, kullanım ve işleyiş bakımından Osmanlı hakimiyeti altındaki Makedonya günlerinden daha da zengin ve özgür dönemini yaşamaktadır. Osmanlı dönemindeki kanunnameler hakimiyet gösterirken belli kitlelerdeki insanların giyiniş bakımında kullanacağı malzemelerdeki kısıtlamalar toplumda eşitlik sağlamamıştır. Bütün bunları göz önünde bulundurarak günümüzde kişiye ve her kesime hitap eden yerel ve uluslararası üretimler, insanların geleneksel giyinişinde en geniş seçenekleri sunmaktadır. Bu nedenle gelenekler kapsamında sırmacılık zanaatı bütün süreçleriyle beraber, günümüzde büyük oranda yükseliş yaşamaktadır.

¹⁰² Maşide Lyoçi, Günay Aykaç Atalayer, "Makedonya Türklerinde Düğün Geleneği Ve Kadife Kumaşın Önemi", 7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı Bezce 2016, Mart 2016, s. 289- 297.

İncelenen son iki yüzyılın giyimi gerek Osmanlı medeniyetinin bu coğrafyada gücünü kaybetmesi, gerek batılaşma süreci göz önünde bulunduracak olursak, insanlar sürekli göç halinde bulunmuşlardır. Bütün bu olayları göz önünde bulundurarak, geçmiş yüzyıllarda, camadan, entari, cübbe, çintiyan, dolama, yelek, mintan olarak gruplandırılmış geleneksel giysi çeşitleri günümüzde farklı form ve biçim ile farklı isimlerde, farklı kumaş çeşitleriyle, görsel olarak geçmişinden pek fazla uzaklaşmamış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde düğün, kına, kınagecesi ve seyir olarak ayrı ayrı, ard arda gerçekleşen ve günlerce süre gelen düğün gelenekleri, beraberinde geleneksel giysilerin varlığını da yaşatmaktadır. Bu giysiler düğün sürecinin farklı günlerinde, farklı şekillerde kullanılmaktadır. Günümüzdeki isimleri çintiyan, salta, kaftan, çintiyan mintan, olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgeden bölgeye ve Arnavutlar ile Türkler arasında isimlendirme bakımından farklılıklar oluşturduğu gözlemlenmiştir.

İki yüzyıl arasında geleneksel giysilerin uğradıkları isim değişiklikleri ve kullanımı dışında, en büyük değişiklikler, giysilerin oluşum sürecinde büyük rol oynayan kumaşlar ve kumaş yüzeyi süslemelerinde kullanılan sim (bk. s.88-89) ya da kılaptan (bk. s.88) olarak tespit edilmiştir. Hammaddesi keçe, yün, ipek ve pamuk olan kumaşlar yerini büyük oranda, selüloz, sentetik ve selüloz ile sentetik karışımı kumaşlara bırakmıştır. Bunlardan en belirgin olanı kadifedir. Kadife kumaşın yapısı günümüzde giysinin çeşidine göre değişim göstermektedir. Salta ve kaftan gibi giysilerin ceketleri uzun olduğu için kadifelerin daha yumuşak olanları tercih edilmektedir. Salta ve kaftan ceketlerinin uzunluğu ve bazılarının verev kesilmiş olması, aynı zamanda pilili olanlarında duruş bakımından kolaylık sağlaması için daha yumuşak kadifeler kullanılmaktadır. Çintiyanların yeleklerinde kullanılan kadifelerde, yeğin sert duruşunu tamamlamak adına sentetik olanlarından tercih edilmektedir. Bu neticede kullanılan kumaşlarda hammadde bakımından geçmişten günümüze değişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Bütün bu sürecin adını simacılık zanaatı almasına neden olan ve yüzeysel tasarımların en önemli ögesi olan sim ve kılaptanlar da büyük değişikliklere uğramıştır.

Günümüzde, görsel olarak gümüş ve altın alaşımli tellerden yapılmış sim yada kılıptanlara benzeyen fakat maliyet bakımından ucuz olanları kullanılmaktadır.

Nakış malzemesi olarak kaydedilen değişimlerle beraber süsleme tekniği bakımındanda değişimler yaşanmıştır. Geçmiş yüzyıllardan günümüze gelmiş somut örneklerde karşılaşılan kısıtlı nakış yöntemlerinin yerine, süsleme bakımından daha geniş seçenekler sunan nakış yöntemleri tespit edilmiştir. Bu neticede Sırmacılık zanaatı içinde nakış yöntemlerine göre farklı nakış teknikleri uygulayan zanaatçılar belirmiş bu doğrultuda atölyeler kurulmuştur. Günümüzde yaygın olarak kullanılan makine nakış çeşitlerinin yanısıra el nakışlarıda isteğe bağlı olarak tercih edilmektedir. El nakışı genelde giysi nakışlarının üç boyutlu ve daha gösterişli olmasını isteyenler tarafından tercih edilmektedir. Kordon tutturma denilen süslendirme yönteminin yanısıra nakışların makinelerinde farklı yöntemlerle de uygulandığı görülmüştür. Bunlar işleniş şekillerine göre halk arasında dival işi (kakma), kordon tutturma (bükme) ve türk işi olarak sınıflandırılmaktadır..

Bütün bu değişimlerin yanında, değişmeyen tek varlık olarak kumaşların üzerindeki desenler olduğu görülmüştür. Bazı dönemlerde Makedonların giysilerinde haç desenleri, Türklerin giysilerinde Osmanlı Tuğraları görüldüğü kayıtlar altına alınmış olsada, yüzyıllardır desen olarak çok çeşitli bitki ve çiçek motifleri kullanılmış ve günümüzde de aynıları kullanılmaktadır.

Son üç yüzyılda gelinen noktada, geleneksel giysilerin yaşadığı değişiklikler günümüzdeki durumunu yenilikçi yaklaşımlara, çağdaş giyime yöneltmemiştir. Kaydettiği bütün yenilikler sadece maruz kaldığı dönem değişikliklerinden kaynaklanmış ve bir sonraki dönemin koşullarıyla bağdaşmıştır. Bununla beraber günümüze de geleneksel giyim olarak ulaşmış ve çağdaş giyimden uzakta sadece gelenekler doğrultusunda günlük kullanımda varlığını koruyabilmiştir. Bu noktada zanaatçı büyük bir ustalıklarla zanatını var etmeyi başarırken, bu zanaat dalı son üç yüzyılın hiçbir evresinde sanatla bütünleşmemiştir. Sanatın dışında giysi tasarımının en önemli ilkeleri olarak bilinen bedenle bütünleşmesi, ergonomisi, bunun yanında estetik değerleri de göz önünde bulunduracak olursak yenilikçi yaklaşımlar yakalamadığını görmekteyiz. Daima zanaatçı ile toplum arasındaki fikir bütünlüğü neticesinde gelişmeler kaydedilmiştir.

3.1 GÜNÜMÜZDE SIRMACILIK ZANAATININ DURUMU

Tarihi süreç içerisinde değerlendirme yapacak olursak sırmacılık zanaatının XX. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı duraksama, 80' lı yılların başında yeniden iyeleşmeye başlamasıyla sürdürülebilirliğini korumaya yönelmiştir.

Sanja Dimovska XIX. yüzyılda en büyük gelişimi kaydeden sırmacılık zanaatının, XX. yüzyılın ikinci yarısında; 60' lı yıllarda köylerde yaşayanlar için çalışan sadece birkaç emekli sırma zanaatçısı varolduğunu ifade etmiştir.¹⁰³ Yine Aynı şekilde Zoe Lichenovskanın bir yazısında, 1960 ve 61 yılları arasında yaptığı alan araştırmasında Makedonya' da 30 yakın sırma zanaatçısı olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴ Fakat 90' lı yıllardan günümüze kadar ki süreçte nasıl bir gelişim kaydettiği, Bugünkü konumuna nasıl ulaştığı hakkında büyük bir literatür eksikliği bulunmaktadır. (bk. Zoe Liçenoska, “Soopshteniya Od Terenot Za Poslednite Srmakeshi vo Makedonija”, s. 221-237)

Günümüzde sırmacılık zanaatı adı altındaki kuruluşları ele alırken iki ayrı kategoride değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü birçok zanaatçı atölye kavramı içinde değerlendirebileceğimiz şekilde, uzun bir zaman dilimi içerisinde, el işi ağırlıklı ve kişiye özel çalışmaktadır. Diğer yandan bazıları küçük işletme tipi, makine kullanarak seri üretim olanağı sağlamaktadır. Araştırma esnasında bu tip kuruluşların en iyi örneklerine Batı Makedonya'da Gostivar ve Kalkandelen şehirlende rastlanmıştır.

3.1.1 Atölye Tipi Kuruluşlar

Atölye tipi kuruluşlar adı altında değerlendirdiğimiz zanaatçıların büyük bir kısmı evinde, çok az bir kısmı da küçük dükkanlarda çalışmaktadır. İkisi arasında mekan kavramı dışında bir fark görülmemiştir. Kadın zanaatçıların atölye bazında çalıştıkları tespit edilmiştir.

¹⁰³ Dimovska, “Srmaciskiot Zanaet Vo Gostivar”, a.g.e., s.316.

¹⁰⁴ Liçenoska, a.g.e., s.

Araştırma sürecinde Gostivar ve köylerinde yaklaşık 30' a yakın kadının evinde çalıştığı ve yaklaşık 10 kadının da dükkan işletmecisi olduğu gözlemlenmiştir. Kalkandelen ve civarı köylerinde ise 20' nin üzerinde kadının evinde, 5' in üzerinde kadının da çarşı içerisinde dükkan işlettiği söylenmiştir.

Ev ortamında çalışanlar genelde elde halk arasında *kasnak* olarak adlandırılanlarda ve ayaklı ahşap gergeflerde el nakışı uygulamaktadır.

Resim 39: Ayaklı Ahşap Gergef, Gostivar ¹⁰⁵

Resimdeki ayaklı ahşap gergef üzerine sim veya kılaptanlarla dival işi (kakma) tekniğinde nakışlar işlenmiştir. Ayaklı gergeflerin hepsi ahşaptan yapılmaktadır. Dört adet ahşap ayağı olmakla beraber bu ayakların yaklaşık 40 cm uzunlukta oldukları gözlemlenmiştir. Üstte 1m uzunluklarda dört adet delikli ahşap çitanın birbirine geçmesiyle, diktörtgen ya da kare görünümünde bir gergef yapısı oluşmaktadır. İşlenecek olan desen kumaşının genişliği ve uzunluğuna göre, ahşap gergef çitalarının hangi deliklerden vidalar ile birbirine bağlanacağı saptanıp, işleme alanının boyutu belirlenmektedir. Önce ahşap çitalardan biri iki ahşap ayağa vida ile sabitlenip, sonrasında diğer çita ile diğer iki ayağa yerleştirilmekte ve ana hat oluşturulmaktadır. Ana hatları oluşturan bu çitalara, diğer iki çitanın içinden geçeceği genişlikte delikler açılmaktadır. Sonrasında, bütün çitalara 5 cm aralıklarda delikler açılmaktadır. İki adet

¹⁰⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (04 Nisan 2016)

çita, diğer iki adet ayaklı çitanın içine geçirildikten sonra, dört köşede denk gelen deliklere vidalar geçirilip çitaların birbirine sabitlenmesi güçlendirilmektedir. Bütün çitalar birbirine geçirilip gergef son şeklini aldıktan sonra, çitalara Amerikan bezi gergin bir şekilde elde dikilmektedir. Nakış uygulanacak kumaş Amerikan bezinin üzerine el dikişi ile dikildikten sonra, işlemeye hazır hale getirilmektedir. Ayaklı gregeflerin ayarlanabilir genişliği nedeniyle uygulanacak nakışlar; genelde etek, uzun pola (bk. s. 119) ve paça, gömlek, yelek, camadan önü ve arkası, salta yeleği ve ceketi, kol gibi geniş ve uzun giysi kısımlarının nakışları olarak bilinmektedir.

Resim 40: Kasnak, El Gergefi ¹⁰⁶

Resimdeki yuvarlak kasnaklar genelde atölye bazında çalışanların el nakışlarını uyguladıkları kasnaklar olarak bilinmektedir. Kasnaklar genelde küçük ölçülerde giysi kısımlarında uygulanan nakışlar için kullanılmaktadır. Örnek olarak kol, polasız paça (bk. s. 119), yaka, kısa pola (bk. s. 119), manşet gibi bölümlerde tercih edilmektedir. Ahşap olmakla beraber yaklaşık 30- 30 cm ölçülerinde iki halkadan oluştuğu görülmektedir. Üzerine nakış uygulanacak kumaş iki halka arasından gergin bir şekilde geçirilip, dış halkanın ucundaki germe vidası ile dış halka sıkılarak, kumaş kasnağa sabitlenmektedir.

Ev ortamında çalışan kadınların çok az bir kısmı da ayaklı ahşap gergefde el nakışı yerine makinede de nakış yapmaktadır.

¹⁰⁶ <http://www.ozsaozenis.com.tr/urun-detay.asp?ID=38>. (03.12.2016).

Dükkanlarda çalışanlar, evlerinde çalışanlara göre aynı uygulama sürecinden geçmektedir. Aralarındaki tek fark uygulama mekanı olmakla beraber, evde çalışanlar daha çok ayaklı gergef ve kasnakta nakış yapmakta, çok az bir kısmı da makine nakışı yapıp sonrasında çok hacimli kısımları için kasnak kullanmaktadır. Fakat dükkanlarda çalışanlar evde çalışanların tam tersine, daha çok makinede nakış uygulamaktadır.

Araştırma süreci esnasında hem evde, hemde dükkanlarda çalışanlar eğer bir sim veya kılıptan nakışlı giysinin tamamı ayaklı gergef ya da kasnakta işleniyorsa, bunun maliyeti el işinin zahmetli olması nedeniyle daha yüksektir ifadelerinde bulunmuştur. Bu doğrultuda, nakış uygulama süresi de 3 ile 6 ay arasında değişmektedir. Fakat sadece makine nakışı uygulanıyor ve isteğe bağlı kasnakta az bir kısmı hacimli süslemeler yapılıyorsa, bunun maliyetinin daha düşük olduğu belirtilmiştir. Bu durumda nakış uygulama süresinin de 1 ile 2 ay içinde tamamlandığı anlatılmıştır.¹⁰⁷

Bu tip kuruluşlar araştırmanın yapıldığı Kalkandelen ile Gostivar şehirleri ve köylerinde, dağınık bir şekilde buldukları için sayıları tam olarak tespit edilememiştir. Fakat gözlemler doğrultusunda iki şehirde toplamda 100'ün üzerinde oldukları düşünülmektedir.

3.1.2 Küçük İşletme Tipi Kuruluşlar

Küçük işletme kavramı içerisinde değerlendirebileceğimiz bu kuruluşlarda hem sim veya kılıptan nakışlı giysilerin seri üretimi, hemde satışı yapılmaktadır. Bu tip kuruluşlarda genelde birden fazla kişi çalışmaktadır. Burada hızlı ve seri üretim yapıldığı için sadece makine nakışları uygulanmaktadır. Aynı zamanda satışa hazır hale getirilmesi sonucunda hem yelek, camdan ceket, salta yelege ya da pola (bk. s. 119) gibi kısımlar ayrı ayrı giysi parçaları şeklinde bulunmakta, hemde bunların hepsi gömlek ve şalvarı ile dikili, takım halinde satılmaktadır. Bu tip kuruluşların çok az bir kısmının seri üretimin yanında, atöyle çalışma biçimindeki gibi kişiye özgü talepler doğrultusunda çalıştığı da gözlemlenmiştir.

¹⁰⁷ Cumaziye Mazhar, a.g.k., 17 Nisan 2016.

Resim 41: Küçük İşletme, Kalkandelen ¹⁰⁸

Resimde Kalkandelen çarşısında küçük işletmelerden birinde satışa hazır farklı uzunluk ve kesimlerde kollu yelekler, polalar (bk. s. 119) ve değişik ceketler görülmektedir.

Resim 42: Küçük İşletme, Kalkandelen ¹⁰⁹

¹⁰⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (04 Mayıs 2015).

¹⁰⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (04 Mayıs 2016).

Resimde yine Kalkandelen çarşısında küçük işletmelerden birinde satışa hazır, takım halinde olan örneklerine rastlanmaktadır.

Resim 43: Küçük İşletme, Gostivar ¹¹⁰

Resimde Gostivarda küçük işletmelerden birinde dört farklı mintan ve polasız (bk. s. 119) paça örneği görülmektedir. Araştırma sürecinde Kalkandelen şehrinde eski çarşı boyunca 70' e yakın bu tip küçük işletmelerin var olduğundan söz edilmiştir.¹¹¹ Gostivar şehrinde ise bu tip kuruluşların bir çarşı altında toplu halde yer almadığı, şehir boyunca dağınık oldukları ve sayılarının 20' yakın olduğu gözlemlenmiştir.

3.2 SIRMACILIK ZANAATINDA NAKIŞ TEKNİKLERİ

Nakışın çok eski zamanlardan beri varlığını sürdüren, dokunmuş kumaşları süslemek amacıyla ilmeklerden meydana gelen bir zanaat olduğu bilinmektedir. Tarih boyunca tüm dünyada, nakışları işleyenler tarafından benzer ilmekler kullanılmış ve evrensel bir nakış kültürünü meydana gelmiştir. Temel nakış ilmekleri, her ülkede aynı kalsa da yerel motifler, tasarımlar ve çalışma yöntemlerinin ülkeden ülkeye çeşitlilik kazandığı görülmektedir.¹¹²

¹¹⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (23 Ağustos 2016).

¹¹¹ Sevim Yusufi, -Zanaatçı-, a.g.k., 8 Ekim 2016.

¹¹² Lucinda Genderton, **Tüm Dünyadan Seçkin Örneklerle El Nakışı Rehberi**, Gökben Önel (çev.), İstanbul: Tuva Yayıncılık, 2006, s. 6.

Tekstil Terimleri Sözlüğünde ; “Kumaş üzerine renkli iplikler veya sim ve sırma kullanılarak, elle (kasnak ve gergefte) ya da makineyle yapılan işleme” ¹¹³ olarak tanımlanmaktadır.

Türkçe yazılı bir kaynakta ilmek tekniğine göre nakış şu şekilde kategorize edilmiştir:

El nakışlarında yüzlerce ilmek kullanılmaktadır. Bu ilmeklerle işlenen motifler, dört grupta toplanmıştır: Bunlar, herhangi, bir kumaşa uygulanan Düz ilmekler (çizgi ve bordur ilmekleri), birbirlerine bağlanan veya kesişen İlmekli nakışlar (dolgu el nakışı), kabarık görüntü veren düğümlü ilmek nakışlar (goblen) ve kumaştan iplik çekerek veya kumaş kesilerek uygulanan nakışlar (ajur ve antika) olarak belirtilmiştir. Bazı nakış ilmekleri özel nedenlerle oluşmuştur. Fakat “engelli düz dikiş ilmekleri”, altın ve gümüş sırma ipliklerinin pahalı olması ve kumaşı zarar vermesinden dolayı, daha ince iplikle ve ilmeklerle kumaşa sabitlenmesi için ortaya çıkmıştır.¹¹⁴

Bu doğrultuda Makedonyada sırmacılık zanaatı adı altına kullanılan sim, sırma veya kılaptanlı nakış tekniklerinin hepsini “*engelli düz dikiş ilmekleri*” içinde değerlendirebiliriz.

Tarihçesine baktığımızda altın, sırma nakışlar eski Çine’ e dayanmakta ve oradan da Batı Asya, Ortadoğu ve Avrupa’ ya ipek tüccarları vasıtasıyla yayıldığı düşünülmektedir. Tarih boyunca zenginlik ve saygınlığın bir sembolü olduğu belirtilmiştir. Kralların ve imparatorların elbiseleri, padişahların kaftanları, dini ve askeri seremoni giysilerini süslemek için kullanılmıştır.¹¹⁵

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise altın ve sırma iplikli nakışlar saray ve çevresinde kendine özel bir yer edinmiştir. Bu nakışlarla: bohçalar, seccadeler, bindallılar, üçetekler, cepkenler, şalvarlar, entariler, kırlentler, şerbet mahramaları, abdest havluları süslenmiştir.¹¹⁶

¹¹³ Ergür, a.g.e., s. 190.

¹¹⁴ Genderton, a.g.e., s. 6.

¹¹⁵ İrene Betsy Junkuhn, Kader Demirpehlivan ve Leyla Aras, **Altın Nakışı**, 1. Basım, İstanbul: Tuva Yayıncılık, 2009, s. 3.

¹¹⁶ Junkuhn, Demirpehlivan ve Leyla Aras, a.g.e., s. 3.

Türk kültüründe önemli bir yeri olan el nakışı, Osmanlı devrinde, kıymetli kumaşlar üzerine: altın, gümüş sim ve ipek iplikler kullanılarak yapılmıştır. Türk İşi, Hesap İşi ve Osmanlı Saray Nakışı olarak çeşitlilik kazanmıştır.¹¹⁷

Sırmacılık zanaatı adı altındaki nakış tekniklerinin Makedonya' daki tarihçesine bakacak olursak, Osmanlı Türkleriyle beraber, Anadolu'dan Balkanlara geldiği bilinmektedir. Osmanlı öncesi, Makedonya'da Hristiyan kültüre ait kumaşlarda, süsleme zanaatı yapısal bağlamda dokuma kumaş zanaatı içerisinde değerlendirilmekte ve yüzeysel olarak sadece renkli yün ve pamuk ipliklerle yapıldığı düşünülmektedir.

Makedonya'da, Osmanlı döneminden kalan sim, sırma veya kılaptanlarla uygulanan nakış teknikleri; Dival ya da Maraş İşi (kakma), Türk İşi ve Kordon Tutturma (bükme) olarak tespit edilmiştir. XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk yarısındaki görselleri ve yaşayan örneklerini incelediğimizde sadece el işi Dival (kakma) ve Kordon Tutturma (bükme) nakış örnekleriyle karşılaşmaktayız. Fakat günümüz örneklerine bakıldığında el işi Dival ve makinede Dival, el işi Kordon Tutturma ve makinede Kordon Tutturma ile makinede Türk işi olarak, beş ayrı kategori içerisinde inceleme olanağı sağlamaktadır.

Makedonya'da, tamamen Türk ve Arnavut gelenek göreneklere bağlamında varlığını sürdüren nakış teknikleri, Türk, Arnavut ve Makedon kadın nakış zanaatçıların mesleğini oluşturmaktadır. Sırmacılık zanaatı bağlamında, kadınların bazıları boş zaman değerlendirme olarak nakış uygulamalarıyla uğraşsada, çoğu gelir amaçlı olarak bu mesleğe yönelmiştir. Atölye ve küçük işletme tipi kategorilerine ayrılmış zanaatçılar, halk arasında, bunun bir alt kategorisi olarak: El ya da makine Dival nakış tekniğini uygulayan (halk arasında *kakmacı*), el ya da makine Kordon Tutturma nakış tekniğini uygulayan (halk arasında *bükme*) ve Türk işi nakış tekniğini uygulayan (halk arasında *makineci*) olarak tanımlanmaktadır.

Dönem dönem, bir zanaatçı birkaç nakış tekniğini, toplumda nakış tekniği tercihlerinin değişkenliğine bağlı olarak, uygulamıştır. Fakat bunun dışında 30 veya 20

¹¹⁷ Genderton, a.g.e., s. 6.

yıla aşkın bir süredir sadece aynı nakış tekniğini uygulayanlar ona göre adını *bükmeci*, *kakmacı* veya *makineci* olarak almıştır.

Aynı zamanda, geçmiş yüzyıllardaki sırmacılık, terzicilik, kaftancılık gibi gruplu zanaatlar günümüzde söz konusu olmamakla beraber, atölye tipi işletmede *bükmeci*, *kakmacı* veya *makineci* sadece nakış uygulamalarını yapmaktadır. Diğer yandan küçük işletmelerde *bükmeci*, *kakmacı* veya *makineci*' lerin sadece bir kaçı nakışın yanında giysilerin dikiş işlemi de uygulamaktadır. Bütün bu zanaatçılardan ayrı bir de sadece şalvar diken zanaatçı ve giysilerin sim veya kılaptanlı düğmelerini yapan birkaç zanaatçı olduğu görülmektedir. Şalvar kesimi tamamen dikiş becersine dayalı olduğu için nakış zanaatlarında ayrı bir zanaat olarak değerlendirilmektedir.

3.2.1 Elde Dival İşi (Kakma)

Makedonya Türkleri ve Arnavutların yüzyıllardır en önemli nakış çeşitlerinden biri olarak bilinen Dival işi, Batı Makedonya'nın Kalkandelen ve Gostivar şehirlerinde Kakma adıyla tanımlanmaktadır.

Türkçe sözlükte birkaç farklı anlamın yanında: "*Atlas üzerine altın ya da gümüş telle işlenen bir çeşit iş*"¹¹⁸ olarak belirtilmektedir. Makedonya Türkleri arasında Kakma adını almış olması hem Türkçe sözlükteki anlamına uygun, hemde sırma, sim veya kılaptanların kumaşı delerek (kakarak), arka ile ön yüzünü sarmalamasından gelmektedir. Bu doğrultuda dival işini uygulayan sırma nakışçılarına da *kakmacı* adı verilmektedir.

Dival işinin tarihi Selçuklular devrine kadar uzanmaktadır. Her ne kadar bazı kaynaklarda Arap yarım adasından geldiği belirtilmişse de kullanılan desen ve motifler bunun öz bir Türk el zanaatı olduğunu göstermektedir. Selçukluların dağılmasından sonra ortaya çıkan Dulkadiroğlu beyliklerinin merkezi Maraş, Elbistan olarak belirtilmektedir. Bu dönemde Fatih Sultan Mehmet' e gelin giden Dulkadiroğlu beyinin kızı Emine Hatun'

¹¹⁸ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,
[http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5847e4ff98fcc7.79099571,\(07.12.2016\).](http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5847e4ff98fcc7.79099571,(07.12.2016).)

un çeyizleri arasında bulunan 40 katır yükü çeşitli sırma işleri bu Türk el zanaatının Rumeli' ye geçmesine yol açtığı ifade edilmiştir.¹¹⁹

Makedonya'da en eski dival işi örneği, iki adet bindallı ve bir adet dolama üzerine işlenmiş ve XIX. Yüzyılda kullanılmış olduğu söylenmiştir. (bk. resim: 5, 14, 15)

Resim 44: Elde Dival İş (Kakma) Nakış Detayı, Dolama, Kalkandelen,¹²⁰

Dival işi tekniği hakkında Türkçe yazılı bir kaynakta şu şekilde bahsedilmektedir:

Sarma ve atma iğnelerinin bileşimi olarak uygulanan Maraş işinde; biri kumaşın yüzünden görülmeyecek şekilde kumaşın arkasından yürütülen, diğeri kumaşın ön yüzünden yürütülen arka yüzünden görülmeyen iki tür iplik kullanılmaktadır. Doldurulmuş sarma iğnesine benzemesine rağmen düz bir arka yüzey elde etmek ve metal ipliği az kullanmak amacıyla uygulanan bir yüzeysel sarma türü olduğu belirtilmektedir. Bu iğneyi uygulayabilmek için ilkin işlenilecek parçayı hazırlamak gerektiği ifade edilmektedir.¹²¹

Makedonya'nın Gostivar şehrinde yapılmış alan araştırmada 30 yıldır elde, kakma nakış uygulayan bir zanaacı ile yapılmış görüşmede şu bilgiler edinilmiştir: "Kakma günümüzde ayaklı gergefte işlenmektedir. Önce gergefin, üstte, dört kenarına astarlık bir kumaş teğellenip, daha sonra nakış uygulanacak kumaş, astarlık kumaşa sıkıca

¹¹⁹ *Dival İş (Maraş İş) Tekniği*, <http://gelenekselelsanatları.tr.gg/mara%26%23351%3B-i%26%23351%3Bi--k1-dival-i%26%23351%3Bi-k2--tekn%26%23287%3Bi.htm>, (7.12.2016).

¹²⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Kalkandelen, (15 Nisan 2016).

¹²¹ Örcün Barışta, **Türk İşlemelerinden Teknikler**, 1. Basım. Ankara: Yüksek Teknik Öğretmen Okulu, 1978, s.47.

dikilmektedir. Sonrasında, önceden ince ve şeffaf naylon üzerine çizilmiş desen altına karbon kağıdı yerleştirilmektedir. Karbon kağıdı altına da, orta kalınlıkta mukavva kağıdı konularak naylona çizilmiş desen mukavva kağıdına aktarılmaktadır. Mukavva kağıdındaki desen motifleri tek tek kesilmektedir. Sonrasında aynı naylondaki desen karbon kağıdı ile nakış yapılacak kumaşa aktarılıp, mukavvadan kesilmiş motifler tek tek kumaşın üzerine sıvı bir yapışkan aracılığıyla yapıştırılmaktadır. Belli bir süre kurumaya bırakıldıktan sonra, iplik geçiş yeri geniş olan bir iğneye iplik makarasından altı sıra sim veya kılaptan geçirilmektedir. Altı sıra sim veya kılaptan birbiriyle düğümlendikten sonra ortadan katlanıp oluşturulan on iki kat kumaş altındaki astardan, kumaş yüzüne çıkartılmaktadır. Sonrasında sim veya kılaptanlar mukavva kağıdından oluşan motiflerden, kumaş altındaki astara altlı üstlü dikişlerle sarmalar yapmaktadır.¹²²

Bu durumda Makedonya’ da, Türkçe kaynaklardaki uygulama yöntemlerinden, daha farklı bir metod uygulandığını görülmektedir. Çünkü Makedonya’ da, aynı sim veya kılaptanlar hem kumaşın yüzünde, hemde kumaşın altındaki astarın tersinde aynı görseiliği sağlamaktadır.

Resim 45: Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulaması, Ön Yüzü¹²³

(Aynur Rizvançe, -Zanaatçı-, “Dival İşi” konulu görüşme, Gostivar:14 Nisan 2016.)

¹²² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

¹²³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

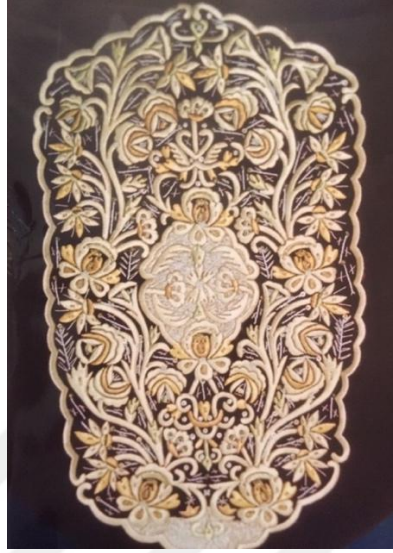
Resim 46: Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulaması, Arka Yüzü ¹²⁴
(Aynur Rizvançe, a.g.k.)

Resimdeki kakma nakış uygulamasının ön yüzünde ve diğer resimdeki kakma nakış uygulamasının arka yüzünde, nakışın aynı görsellikte olduğu görülmektedir. Ön ve arka taraflarındaki tek fark arka yüzünde, nakışın başlangıç ve bitiş noktalarındaki iplik düğümlerinin gözükmesi olarak tespit edilmiştir.

Kakma nakış tekniğinde kullanılan sim veya kılaptanların altın sarısı ve gümüş renk ağırlıkta olduğu gözlemlenmiştir. Bunun dışında, bazı dönemlerde altın sarısı sim veya kılaptanlarla beraber aynı desen içinde farklı ton ve renklerde sim veya kılaptanlar kullanıldığı görülmektedir. İncelenen fotoğraflarda, dönem dönem, kakma nakış uygulanırken yanında tırtıl, boncuk ve jakarlı kumaşların ek süsleme malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

¹²⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

30 yıldır kakma nakış yaptığını belirten Aynur usta, bu işi bir akrabasından öğrendiğini ve 1987 yılında ilk olarak yuvarlak kasnakta uygulamaya başladığını söylemiştir.

Resim 47: Değişik Renklerde Sim veya Kılaptan Nakışlı ve Jakar dokuma ile Tırtıl Süslemeli Dival İşi (Kakma)¹²⁵ (Aynur Rizvançe, a.g.k.)

Usta XIX. yüzyılda daha çok kordon tutturma tekniğinin uygulandığını, fakat 50' li yıllardan sonra kakma nakış teniğinin de uygulanmaya başladığını aktarmıştır. Aynı şekilde XIX. yüzyılda kullanılan sırma, sim veya kılaptanların sadece altın sarısı renkte olduğunu belirtmiştir. İnsanların 10 yıl kadar bir süre kordon tutturma, 10 yıl kadar bir süre de kakma tercih ederek, sürekli nakış tekniklerinin işleyişinde bir değişim sağladıklarını söylemiştir. Usta bu durumu toplumda bir kişinin giydiği giysinin farklılığı, nakışının güzelliği ve zenginliği doğrultusunda diğer insanlarda yarattığı beğenilme ve taklit edilme olgularına bağlamaktadır. Aynur usta kakma nakış tekniğini bu güne kadar sadece kadife ve tafta kumaşlar üzerine uyguladığını söylemiştir. Aynı şekilde, *fes rengi* (koyu kırmızı), kırmızı, siyah, mor ve kahverengi renklerde kadife kumaşların tercih edildiğini belirtmiştir. Usta; yıllardan beri, gelin olacak kızın giydiği çintiyanın kadifesi koyu kırmızı, sim veya kılaptan ipliği altın sarısı ritüelini oluşturmuştur şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

¹²⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

3.2.2 Makinede Dival İşi (Kakma)

Makedonya'daki en eski makinede uygulanmış dival işi (kakma) örnekleri 90' lı yıllardan sonra görülmüştür. Öncesinde uygulanan dival işi (kakma) örneklerinin el işi olduğu bilinmektedir. Makine endüstrisinin gelişimi ve Balkan ülkelerine yayılmasından sonra zamandan kazanmak ve seri iş yapabilmek adına kullanılmaya başlamıştır.

Resim 48: Makinede Dival İşi (Kakma) Nakışı, Salta, Gostivar, 1997 ¹²⁶

Endüstriyel makinelerde uygulanan dival işi (kakma) teknikleri düz sargı, verev sargı, yarmalı sargı delikli sargı ve hasır iğne olmak üzere gruplandırılmaktadır. Endüstri makinelerinin temelini düz sargı oluşturmaktadır. Sargı işlemini yaparken düz sargı ile başlanan desen yarmalı ya da yarmalı sargı ile başlanan desen düz sargı ile devam edebilmektedir. Ayrıca balıksırtı ve hasır iğne teknikleri de sarma tekniği ile beraber uygulanabilmektedir.¹²⁷

Araştırma sürecinde Makinede dival işi (kakma) uygulayan ustalardan biri ilk aşamada kullandığı kadife kumaşa kalın bir tela yapıştırılmaktadır. Desende kullandığı motifler kasnak ebatını aşacak genişlik ve uzunlukta olduğu için kasnak yerine kumaşı telalaması gerektiğini söylemiştir.¹²⁸ İkinci aşamada, desen ebatında bir şeffaf naylona

¹²⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (12 Ekim 2016).

¹²⁷ Mitat Kandemir, "Konya Etnografya Müzesindeki Maraş İşi Bir Örneğin Bilgisayar Destekli Nakış Makineler İçin Accurate4 Nakış Desen Sisteminde Uygulanması", (**Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi EBE, 2015), s. 20- 21.

¹²⁸ Sevim Yusufi, -Zanaatçı-, "Makinede Dival İşi (Kakma)" konulu görüşme, Kalkandelen: 8 Ekim 2016.

deseni çizip, naylona desen çizgileri üzerinden makine boş dikiş uygulayarak delikler açmaktadır. Sonrasında naylonu kumaşa iğneleyip naylonun üstünü boyamaktadır. Naylonun üstündeki boya deliklerden kumaşa geçip, desenin kumaşa aktarılması işlemi tamamlanmaktadır. Kumaş yüzeyindeki boya kuruduktan sonra, en son aşamada desen çizgilerini nakışlarla kaplamaktadır. Ayrıca usta iki eliyle sürekli metal kasnak içindeki kumaşı desen motiflerinin hareketlerine göre döndürmektedir.

Başka bir usta makinede dival işi (kakma) tekniklerinin hepsinin uygulanabileceği sözlerini eklerken en çok verev sarma tekniğinin kullanıldığını belirtmiştir.¹²⁹

Resim 49: Naylon Üzerindeki Deseni Delme İşlemi¹³⁰
(Sevim Yusufi, a.g.k.)

Resim 50: Naylon Üzerindeki Deseni Boyama İşlemi¹³¹
(Sevim, Yusufi, a.g.k.)

¹²⁹ Feriha Loç,-Zanaatçı-, "Makinede Dival İşi (Kakma)" konulu görüşme, Gostivar: 10 Nisan 2016.

¹³⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Kalkandelen, (8 Ekim 2016).

¹³¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Kalkandelen, (8 Ekim 2016).

Resim 51: Makinede Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulama Aşaması ¹³²
(Feriha Loç, a.g.k.)

Resim 52: Makinede Dival İşi (Kakma) Nakış Uygulanan Bindallının Tersini ¹³³
(Feriha Loç, a.g.k.)

3.2.3 Elde Kordon Tutturma (Bükme)

Batı Makedonya'nın Gostivar ve Kalkandelen şehirlerinde kordon tutturma nakışı Bükme adıyla bilinmektedir. Araştırma sürecinde, dünden bugüne karşılaşılmış bütün örneklerle dayanarak, Makedonya' da en çok kullanılan nakış tekniklerinden biri olduğu söylenmektedir. Türkçe sözlükte kordon " *Birçok ipliğin bir arada makine ya da elle bükülmesiyle oluşturulan kalın ip*" ¹³⁴ olarak tanımlanmaktadır. Makedonya'da ise Bükme adını almış olması, kullanılan ipliğin büküm işleminden gelmektedir.

¹³² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (12 Nisan 2016).

¹³³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (12 Nisan 2016).

¹³⁴ Ergür, a.g.e., s. 153.

Tarihçesine değinecek olursak, Türk işlemlerinde sıkça kullanılan kordon tutturma tekniğinin ilk örneklerinin M. Ö 3. yüzyılda Altay dağlarında yaşayan Hunlara ait olduğu söylenmektedir.¹³⁵

Resim 53: Elde Kordon Tutturma (Bükme), XIX. yüzyıl¹³⁶

Balkanlar ve Makedonya geleneksel giysileri üzerindeki kordon tutturma (bükme) nakış tekniğinin XIX. ve XX. yüzyıla ait oldukları belirtilen en eski örnekleri, Makedonya'nın bütün etnoloji müzelerinde, Sadberk Hanım müzesi koleksiyonunda, Belgrad etnoloji müzesinde, Fowler Müzesi, Viktoria ve Albert müzesi koleksiyonunda ayrıca Metropolitan müzesinde bulunmaktadır.

Kordon tutturma (bükme) tekniği şu şekilde uygulanmaktadır: İpliklerin bükülerek oluşturduğu kordonların desen üzerinde yürütülerek aynı ya da farklı tonda başka bir ince dikiş ipliğiyle tutturulmaktadır. Bu teknik tek başına ya da farklı iğne teknikleri ile birarada kullanılabilir. Biri gizli kordon tutturma, diğeri açık (üsten) kordon tutturma olarak iki farklı şekilde uygulanmaktadır.¹³⁷

¹³⁵ Taciser Onuk, Feriha Akpınarlı, H. Serpil Ortaç ve diğerleri, **Ankara İli El Sanatları Ve Beslenme Kültürü**, 2. Basım, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005, s. 37.

¹³⁶ Görünür, a.g.e., s. 45.

¹³⁷ Onuk, Akpınarlı, Ortaç, a.g.e., s. 37.

Diğer bir kaynakta kordon atması olarak tanımlanmakta ve şu şekilde açıklanmaktadır:

Kalın ipliğin veya kordonun kumaş üzerine serilerek başka bir iplikle tutturulmasıyla yapılmaktadır. Kordon veya kalın iplik A noktası üzerinden kumaşın üstüne çıkarılmaktadır. Kordon kumaşın üzerinde desen çizgileri üstünde bir elle sıkıca tutulup, diğer elle de iğneyle başka bir ipliği, B noktasından kumaşın yüzeyine çıkarıp, C noktasında kumaşın altına, kordon ipliği arasında kalacak şekilde batırılmaktadır.

Araştırma sürecinde, kordon tutturma (bükme) tekniğini uygulayan birçok zanaatçı tespit edilmiştir. Hepsinde aynı yöntem üzerine çalışılmaktadır. Alt bedendeki etek, pola (bk. s. 119) ve üst bedendeki ön, arka kısımlara ayaklı gergefte, kol, yaka ve paça gibi kısımlara kasnakta kordon tutturma (bükme) nakış tekniği uygulanmaktadır. Birinci aşamada kumaş kasnak veya ayaklı gergefte gerilmektedir. Genelde pamuklu ya da sentetik kadifelere uygulanmaktadır. İkinci aşamada, pamuklu kadife kullanılan durumlarda, kumaşın yumuşaklığı nedeniyle ters tarafına ince ya da orta kalınlıkta mukavva kağıdı yapıştırılmaktadır. Sentetik kadife kullanılıyorsa altına mukavva kağıdı yapıştırılmamaktadır. Üçüncü aşamada karbon kağıdı yardımı ile naylona çizilmiş desen kumaşa aktarılmaktadır. Son aşamada; büküm işlemleri tamamlanmış sim veya kılaptanlar kumaşın yüzünde desen çizgiler üstüne bir elle sıkıca sabitlenip, diğer elle sime veya kılaptan ile aynı renkte olan bir dikiş ipliği ve dikiş iğnesi ile kumaşın altından üstüne sim veya kılaptanı sıkıştırarak şekilde dikilmektedir. Eğer kumaşın tersine mukavva yapıştırılmışsa, tutturma işleminden sonra, desen dışında kalan mukavva parçaları sökülüp atılmaktadır.

Araştırma sürecinde, ustalardan biri kordon tutturma (bükme) nakışın son iki yüzyılda altın sarısı ya da gümüş ağırlıkta renklerde, sim veya kılaptanlarla yapıldığını söylemiştir. Aynı zamanda XIX. ve XX. yüzyılda sırma, sim veya kılaptanı kumaşa tutturmak için kullanılan dikiş ipliğinin sim, sırma veya kılaptanla benzer tonlarda olması için çay ya da patates suyuyla boyandığını belirtmiştir.¹³⁸

¹³⁸ Sevim Yusufi, a.g.k., 8 Ekim 2016.

Resim 54: Elde Kordon Tutturma (Kakma)- **Resim 55:** Elde Kordon Tutturma (Kakma)-
Önü (Nakış Aşamasında)¹³⁹ Arkası (Nakış Aşamasında)¹⁴⁰

3.2.4 Makinede Kordon Tutturma (Bükme)

1960 yılından itibaren, tam ve yarı otomatik dikiş ve nakış makinelerinin kullanılmaya başlaması ve Makedonya’da XX. yüzyılın son yıllarında insanların Avrupa ülkelerinde çalışma olanağı ile sosyo ekonomik durumların iyileşmesi sonucunda, makine nakışı kullanımı bütün bu gelişmelerle paralel olarak ilerlemiştir.

Resim 56: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Nakış Detayı, 1988 ¹⁴¹

Resimdeki nakış detayı, makinede kordon tutturma (bükme) tekniği ile uygulanmış ve Makedonya’ daki en eski örneklerden biri olarak bulgularda yer almıştır. (detaylı özellikleri için bk. AT. 13)

¹³⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (23 Nisan 2017).

¹⁴⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (23 Nisan 2017).

¹⁴¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (13 Ekim 2016).

Makedonya’da artan nakış talepleri doğrultusunda, insan gücü ve zamandan tasarruf etmek amacıyla, kordon tutturma (bükme) tekniği de makinelerde uygulanmaya başlamıştır. Araştırma sürecinde kordon tutturma (bükme) tekniğinin uygulandığı makineler incelendiğinde, yazılı kaynaklardaki düz dikiş makinelerine benzediği görülmektedir.

Düz dikiş makinelerde nakış yapabilmek için makinenin nakışa hazırlanması gerekmektedir. Bunun için dişler düşürülüp, baskı ayağa çıkarılmaktadır. İğne batışları, kasnak sallama yöntemi ile nakışı yapan kişi tarafından sağlanmaktadır. El, ayak ve gözün koordineli çalışması çok önemlidir ve yetenek gerekmektedir. Yapılan nakış, işleyenin becerisini ve estetik algısını göstermektedir.¹⁴²

Araştırma esnasında Gostivar şehrinde makinede kordon tutturma (Bükme) uygulayan Katerina usta bu işin, fazlasıyla zor olduğunu, yapan kişide hem büyük oranda el becerisi, hemde seri bir şekilde gözlemlene yeteneği olması gerektiğini belirtmiştir. Ustanın hazırda elinde olan bir iş aşama aşama fotoğraflanmış ve yazılı bir şekilde aktarılmıştır.

Resim 57: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Uygulama, I. Aşama ¹⁴³

(Katerina Brakovska , -Zanaatçı-, ”Makinede Kordon Tutturma (Bükme)” konulu görüşme, Gostivar: 14 Nisan 2016)

¹⁴² Afıtap Alyüz, “Geleneksel Türk İşlemelerinden Türk İşinin Bilgisayar Destekli Nakış Makineleri İçin Desen Kalıbı Hazırlanması Ve Öğretim Programı Önerisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi EBE, 2007) s. 46.

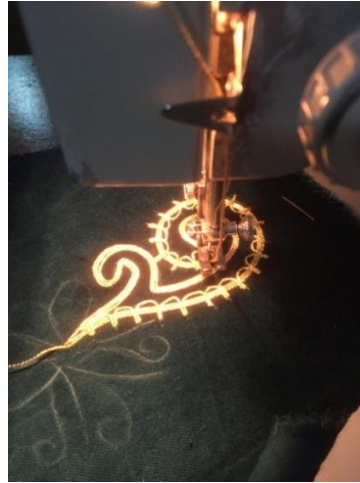
¹⁴³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

İlk aşamada, kumaşın tersine orta kalınlıkta bir mukavva kağıdı yapıştırılmaktadır. Çünkü kullanılan pamuk kumaşlar kadife gibi havlı kumaşlar olduğu için sim veya kılıptanların kumaşın içine batmamasını ve nakış uygulanırken kumaşın büzüşmemesini sağlamak gerekmektedir.

Resim 58: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Uygulama, II. Aşama¹⁴⁴
(Katerina Brakovska, a.g.k.)

İkinci aşamada, önceden naylona çizilmiş desen motifi karbon kağıdı aracılığıyla kumaşın yüzüne aktarılmaktadır. Kullanılan kumaş pamuk veya yün ise, desen kumaşa aşamalı bir şekilde motif motif çizilmektedir. Motifin biri çizilip, makinede nakışı yapılır, sonrasında diğeri çizilip nakışı yapılır ve işlem bu şekilde tekrarlanmaktadır. Bunun nedeni, deseni oluşturan çizgilerin bu tip kumaşlardan kolayca silinebilmesi olarak belirtilmiştir.

Resim 59: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Uygulama, III. Aşama¹⁴⁵
(Katerina Brakovska, a.g.k.)

¹⁴⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

¹⁴⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

Üçüncü ve en önemli aşaması makinede nakış uygulanması olarak tespit edilmiştir. Makinenin ayarları önceden bir tekniker tarafından, dikiş iğnesi, çok kat bükümlü sim veya kılaptanların genişliğinde, atlamalar yapacak şekilde düzenlenmektedir. Bükümlü sim veya kılaptan makarası dikiş makinesi masasında durur, devamında bükümlü sim veya kılaptan duvara sabitlenmiş bir çengelli vida' dan geçerek sim veya kılaptanın ucu baskı ayağına sabitlenmektedir. Kordon tutturma (bükme) tekniğinin en zor kısmı, nakışın makinede uygulama aşaması olarak belirtmektedir. Usta ayağıyla dikiş makinesi pedalını hareket ettirip, aynı zamanda bir eliyle sim veya kılaptanların düzgünlüğünü kontrol edip, diğer eliyle iğne kumaşın içindeyken sürekli kumaşı döndürmektedir. Nakışın estetik görünümünü sağlamak ve hata yapmamak için fazlasıyla dikkatli ve iki eli ile ayağını seri bir şekilde kullanması gerekmektedir. İğne kumaşı delmeden önce eliyle kumaşı döndürürse, nakışta hata olabileceğini belirtmektedir. Kumaşı rahatça döndürmek için kumaşın küçük parçalarda olmasının, işinde kolaylık sağladığını belirten usta, aksi durumda geniş bir eteğe veya salta yeleşği ile kaftanlara nakış uygulandığı zaman sürekli kumaşı döndürmek çok fazla hızlı olmayı gerektirmektedir şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

Resim 60: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Nakışlı Yelek Önü ¹⁴⁶
(Katerina Brakovska, a.g.k.)

¹⁴⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14Nisan 2016).

Resim 61: Makinede Kordon Tutturma (Bükme) Nakışlı Yelek Arkası ¹⁴⁷
(Katerina Brakovska, a.g.k.)

Usta makinede salta yeleği, kaftan veya bindallı gibi uzun ve geniş giysilerin her türlü desen nakışlarının 1 aylık bir sürede uygulanabileceğini ve *burma* (bk. EK 2) olarak adlandırılan el işleme hacimli kısımların sonradan elde eklenebileceğini belirtmiştir. Makinede kordon tutturma (bükme) uygularken, estetik bir görünüm elde etmek için 15 kat sim veya kılaptanın bükümünden oluşan ve halk arasında 15 numara bükümlü sırma iplik olarak bilinenleri kullanılmaktadır. Eğer 15 numaradan küçükse kumaşın havları arasına sıkıştır, 15 numaradan büyükse de dikiş iğnesinin atlama mesafesi bükümlü sim veya kılaptanın genişliğinden azdır ve sırma ya da kılaptanın tam üstüne dikiş atacaktır şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Aynı zamanda el nakışını değil, makine nakışını tercih edenlerin nakışın kısa sürede tamamlanması ve düşük maliyetli olmasından kaynaklandığını söylemiştir.¹⁴⁸

3.2.5 Türk işi

Araştırma sürecinde XIX. ve XX. yüzyılda örneklerine rastlanmamış, fakat günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmakta olan nakış tekniklerinden biri de Türk işi olarak tespit edilmiştir.

¹⁴⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (14 Nisan 2016).

¹⁴⁸ Brakovska, a.g.k.

Bir kaynakta Türk işi: Kumaşa desen çizilerek geçirilen, kasnak veya gergef üzerine gerilen kumaşlar üzerine; iplik ve sim kullanarak iğne ile işlenen, mürver tekniği dışında tersi yüzü aynı görünüşte olan işleme çeşidine verilen ad olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁹

Makine nakışında dokuma iplikleri üzerinde yürütülerek yapılan iğnelerden; iplik sayılarak yapılan iğneler grubunda yer alan Türk işi; düz pesent, verev pesent, tahrirli pesent, dönen pesent, mürver, muşabak, civankaşının serbest stil iğnelerinden balıksırtı gibi zengin teknik çeşitleriyle uygulanabilmektedir. Türk işi adı ile bilinen bu iğneler arasında serbest stil iğnelerden kabartılarak yapılan dolgu yaprak, sarma ve puan çalışmalarına da yer verilmektedir.¹⁵⁰

Araştırma esnasında kayıt altına alınmış zanaatçılardan biri olan, hem Türk işi hemde makinede dival işi (kakma) nakış tekniklerini uygulayan Feriha ustanın kullandığı nakış makinesi, endüstriyel (özel dekorasyon) otomatik dikiş- nakış makinesi olarak tespit edilmiştir.

Bu tip makineler düz dikiş makineleri gibi kullanılmakta, fakat bazı aparatlar takılarak makineye yerleştirilen disklerle çeşitli sarmalar ile süslemeler kolay ve pratik bir şekilde yapılmaktadır.

Makinede Türk işi uygulama aşamalarından ilkinde kumaşın tersine Amerikan bezi ya da kalın tela yapıştırılmaktadır. İkinci aşamada kumaş gergin bir şekilde kasnağa yerleştirilmektedir. Sonrasında kasnak içindeki alanda kalan kumaşa, karbon kağıdı aracılığıyla desen motifi çizilmektedir. En son aşamada makinede nakışlar uygulanmaktadır. Ustanın kullandığı makinede ipliğin kumaş yüzeyinde yaptığı sarmaların yaklaşık 5 veya 6 ml uzunluklarda olduğu görülmüştür. Elindeki Türk nakışı uygulanmış kumaşlar incelendiğinde sarma, düz ve verev pesent, olmak üzere üç çeşit nakış yöntemi kullanıldığı görülmüştür. Ustanın uygulamak istediği deseni gözlemlemesine bağlı kalarak bu yöntemlerin bazılarının bir arada, bazılarının da ayrı ayrı kullanıldığı gözlemlenmiştir.

¹⁴⁹ Alyüz, a.g.e., s. 22.

¹⁵⁰ Alyüz, a.g.e., s. 22.

Sarma: Türk işlerinde çok kullanılan bir teknik olmakla beraber çiçeklerin ve yaprakların etrafında oluşturulan kavisler ve dallarda sıkça kullanılmaktadır. Sarma özellikle Türk işlemlerinde sırma iplik kullanılarak yapılmaktadır.¹⁵¹

Resim 62: Kol Detayına Uygulanmış Sarma Tekniği Türk İşi, Ön-Arka ¹⁵²

Hürriye Nureddin,-Zanaatçı-, ”Türk işi” konulu görüşme, Gostivar: 16 Nisan 2016

Resimde iki çeşit Türk işi tekniği uygulandığı görülmektedir. Desendeki dal motiflerinde uygulanmış sarma tekniğinin yanında, çiçek ve yaprak motiflerinin içide verev pesent tekniğiyle doldurulmuştur. Resimdeki kol detayı henüz astarlanmamış olduğu için tersindeki nakışta, yüzünde ki nakışın görselliği ve titizliğinin aynısı olduğu görülmektedir.

Düz Pesent: Türk işi tekniğinin en önemli iğne tekniklerinden biri olarak bilinmektedir. İpliği sayılabilen ya da sayılmayan kumaşlarda uygulanabilmektedir. İpliği sayılabilen kumaşlarda iplik sayılarak yapılan düz pesent, ipliği sayılmayan kumaşlarda kurşun kalemle hafif çizim yapılarak ve bu çizgilere dikkat edilerek işlenebilmektedir. Pesent boyları iplik, kumaş ve desen özelliğine göre değişebilmektedir. Gölge ya da tek renk olarak uygulanabilmektedir.¹⁵³

¹⁵¹ Alyüz, a.g.e., s. 31.

¹⁵² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (16 Nisan 2016).

¹⁵³ Alyüz, a.g.e., s. 34.

Resim 63: Düz Pesent Tekniği, Türk İşi ¹⁵⁴
(Hüriye Nureddin, a.g.e.)

Resimde Türk işi sarma tekniği ile stilize edilmiş dal motiflerinin yanında, stilize edilmiş karanfil ve yaprak motiflerinde düz pesent tekniği uygulanmıştır. Küçük ve ince dal motiflerinde ince ve seyrek düz pesent tekniği kullanılmıştır.

Verev Pesent: Adından da anlaşıldığı gibi verev bir görünüm oluşturmaktadır. Verev pesent, düz pesent iğne tekniğine benzemektedir. Fakat her sıra bir önceki sıranın bir iplik yukarısına kaydırılarak başlamaktadır. Bu tekniği uygulamadan önce motif kenarına gözeme tekniği uygulanmaktadır. Verev pesent gölgeli ya da tek renkli olarak işlenebilmektedir. Türk işi tekniğinde sıkça kullanılan bir iğne tekniği olarak çokça görülmektedir. İpliği sayılabilen ya da sayılmayan kumaşlarda uygulanabilmektedir. Verev pesent iğne tekniğinin boyu, kullanılan iplik ve kumaş desen özelliğine göre değişebilmektedir. Verev pesent iğne tekniği özellikle Türk işinde motiflerin iç kısımlarını doldurmada kullanılmaktadır.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (16 Nisan 2016).

¹⁵⁵ Alyüz, a.g.e., s. 35.

Resim 64: Verev Pesent Tekniği, Türk İři¹⁵⁶
(Hüriye Nureddin, a.g.e.)

Resimdeki Türk işi desende stilize dal motifleri gene sarma tekniği ile uygulanmış, bunun yanında desenin geri kalan bütün motiflerinde verev pesent tekniği ile nakışlar uygulanmıştır. Bu desende diğerlerinden farklı olarak sim veya kılaptanlar ile değişik renklerde ipek ipliklerde kullanılmıştır.

Usta Türk işi' nin çintiyarı, salta gibi gelinin düğün sürecinde giyidđi daha önemli ve gösterişli olmayı gerektiren giysilerde uygulanmadığını belirtmiştir. Evliliğin daha sonraki dönemlerinde değişik geleneksel giysiler diktirmek isteyenlerin ya da çeyizde daha çok çeşit nakışta geleneksel giysi olmasını isteyenlerin, Türk işi' ni tercih ettiğini söylemiştir.

3.3 SIRMACILIK ZANAATINDA KULLANILAN MALZEMELER

Bir giysinin baştan sona oluşumundaki dikiş ve nakış evrelerini göz önünde bulunduracak olursak, sırmacılık zanaatı adı altında kullanılan malzemeleri kumaş, iplik, araç ve gerçler olarak sınıflandırmak gerekmektedir.

A. Araç Ve Gereçler

¹⁵⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (16 Nisan 2016).

Araç ve gereç olarak karşımıza çıkan malzemeleri şu şekilde sırlamak doğru olacaktır.

Dikiş ipliği: Nakışı yapılmış olan giysilerin dikilmesinde kullanılmaktadır.

Büyük makas: Kumaş kesiminde kullanılan makaslar olarak bilinmektedir.

Astar kumaşı: Dış astar için ince saten örgülü kumaş. İç astar için tela ya da Amerikan bezi kullanılmaktadır.

Beyaz karton: İç astar yerine kumaşın sert duruşunu sağlamak için kullanılan ince mukavva.

Ütü: Tela yapıştırmak için kullanılmaktadır.

Yapıştırıcı: İç astar yerine kullanılan mukavvayı yapıştırmak ve elde dival işi (kakma) nakış tekniği uygulanırken kullanılan mukavvayı yapıştırmak için deri, kıkırdak vb. hayvansal maddelerden elde edilen kumaş yapıştırıcılar.

Naylon: Deseni çizmek için kullanılan orta kalınlıkta, şeffaf naylon.

Karbon kağıdı: Genelde beyaz ve sarı renklerde olan ve deseni kumaşa aktarmak için kullanılan kağıt.

Kumaş boyası: Desen naylonuna açılan deliklerden kumaşı boyamak için kullanılan bir tür kimyasal boya.

Fırfır (Toplu iğne): Desen naylonunu kumaşa tutturmak ve dikiş ile nakışın diğer aşamalarında kullanılan, bir ucu sivri diğer ucu yuvarlak başlı pirinç, çelik ya da demirden yapılan iğne.

Nakış ipliği: Genelde naylon liflerinden yapılmış, güçlü, parlak ve nakışlarda kullanılan sim veya kılaptan ile aynı renkte olan, kordon tutturma (bükme) nakışlarında sim veya kılaptanı tutturmak için kullanılan iplik.

Küçük makas: Nakış esnasında iplikleri kesmek için ve elde dival işi (kakma) uygulanırken kartonları kesmek için kullanılan sivri uclu makas.

Sarı karton: Elde Dival işi (kakma) nakışında kabartma desen motifleri hazırlamak için kullanılan farklı kalınlıklarda mukavva.

Nakış iğnesi: Kalın ve uzun bir ucu sivri, diğer ucunda iplik geçirme yeri geniş (çok bükümlü sim veya kılaptan ile elde kordon tutturma (bükme) tekniğinde A noktasından işlemeyi başlatmak için kullanılan) iğne.

Ahşap kasnak: Elde kordon tutturma (bükme) tekniğiyle işlenen küçük giysi parçalarında kullanılan, yuvarlak el kasnağı.

Metal kasnak: Mekinede kordon tutturma (bükme), makinede dival işi (kakma) ve Türk işinde kumaşı germek için kullanılan yuvarlak el kasnağı.

Ahşap gergef: Elde kordon tutturma (bükme) ve dival işi (kakma) tekniğinde giysilerin geniş kısımlarındaki kumaşları germek için kullanılan, ayaklı dikdörtgen veya kare gergef.

Tırtıl: Sırmadan üretilmiş, kıvrıcık altın veya gümüş renkte metal iplik nakışlarda ek süsleme malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Boncuk: Kumaşa dikilmek için ortası delik, plastik, ışıltılı ve renk değiştiren farklı formlarda boncuklar nakışlarda ek süsleme malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Bordür: Makedonya' da halk arasında *bordura* olarak tanımlanan, atkı veya çözüğünde sim, sırma veya kılaptanlar kullanılan dar dokumalar nakışların yanında ek süsleme malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Kaytan: Makedonya' da halk arasında *gaytan* olarak tanımlanmakta ve sim veya kılaptandan yapılan balıksırtı örgüler olarak bilinmektedir. Genelde giysilerin kenarlarından ya da dikişlerin üstünden (dikiş izilerini kaplamak amacıyla uygulanan bir tür süsleme) geçmektedir.

Sırmacılık zanaatı içerisinde kullanılan kumaşların çok büyük bir oranını farklı biçimsel ve yapısal özelliklerdeki kadifeler oluşturmaktadır.

B. Kadife

Türkçe sözlükte; kadife “ Yüzeyi belirli uzunlukta bırakılmış ham madde elyaflarıyla kaplı, parlak, yumuşak kumaş”¹⁵⁷ olarak tanımlanmaktadır.

Kadife kelimesi Arapça ‘kırpılmış şey’ anlamına gelen *Kataif* kelimesinin çoğulu olmakla beraber zaman içerisinde bugünkü söyleniş biçimini almıştır.¹⁵⁸

Anadolu’ da kadife kumaşın tarihiyle ilgili yazılarda; ipekli çözüden dokunmuş, kısa sık, çözgü havlı bir kumaş olarak üretildiği özelliği ile tanımlanmaktadır. Günümüzde, hammaddesi polyester, pamuk, yün, akrilik, ipek veya reyon ve kısmen de başka elyaflardan yapılmış ipliklerden dokunan kısa sık çözgü havlı kumaşlara verilen isim olarak bilinmektedir. Kadifeye estetik açıdan iyi bir görünüm, dokunum ve dayanıklılık vermek için özellikle rips, bez ayağı, dimi ve panama örgüleri kullanılmaktadır. Kadife iki grup iplik sisteminden meydana gelmektedir. Zemin yüzeyi oluşturan iplik, hav ipliklerinden ayrı olarak, zemin atkı ve zemin çözgüleri olup (90 derecelik açı ile) kesişerek zemin dokuyu meydana getirmektedir. Hav yüzeyini oluşturan hav iplikler, atkı ya da çözgü yönünden gelen zeminden ayrı bir grup olup ve zemin örgü ile işlem görüp, havları oluşturmaktadır.¹⁵⁹

Yapılarına göre kadifeler atkıdan havlı ve çözüden havlı olmak üzere iki biçimde dokunduğu belirtilmektedir. Kadifelerin dokuma özellikleri bakımından sınıflandırılması şu şekilde yapılmıştır:

1. Düz dokuma Kadifeler
2. Desenli Dokuma Kadifeler
3. Desenli Düz Dokuma Kadifeler

¹⁵⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,
http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.584fed0722ae47.74448096,
(13.12.2016).

¹⁵⁸ Kubbealti Lugatı Sözlüğü,
<http://www.kubbealtiligati.com/sonuclar.aspx?km=KAD%C4%B0FE&mi=0>, (14.12.2016).

¹⁵⁹ Sultan Erdoğan, ”Kumaş Yapısı Açısından Geçmişten Günümüze Kadifelerin Karşılaştırılması”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi GSE, İstanbul, 2008), s. 4-6.

4. Kabartma Desenli Dokuma Kadifeler
 - a. Desenli Kadifeler
 - b. Altın ve Gümüş Alaşımıyla Dokunan Kadifeler
 - c. Kabartma (Çatma) Kadifeler

Kadife Kumaşlar işlevlerine göre değişik ipliklerden dokunarak çeşitli isimler alırlar, bunlar; döşemelik, giysilik, perdelik olarak bilinmektedir. Yüzeyi belirli uzunlukta bırakılmış elyaf ya da elyaflarla kaplı, parlak ve yumuşak kumaşlara kadife denilmektedir.¹⁶⁰

Batı Makedonya'da XX. yüzyılın ikinci yarısından kalma bir mintandan (bk. AT 10) alınmış ve günümüzde ulaşım kolaylığı ile bulunmuş giysilik kadife kumaşların (bk. AT 14 ve 15) fiziksel ve kimyasal analizler üzerinden dokuma ve hammadde özellikleri değerlendirilmiştir. XX. yüzyılda bir mintanda kullanılan ve günümüzde salta yeleş, bindallı ve kaftanlarda kullanılanları halk arasında *pambuk kadife* olarak adlandırılan kadifeler ile çintiyen yelek ve şalvarın paçalarında kullanılan halk arasında *kadife* (bk. AT 15) olarak bilinen (düz dokuma kumaş üzerine baskı ile hav verilerek üretilen) kumaşlar üzerinden tespit edilmiştir.

Halk arasında *pambuk kadife* olarak bilinenlerin analiz sonucunda, hem atkı hemde çözgülerinin pamuk olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu kadifelerin çözgü havlı olduğu görülmüştür.

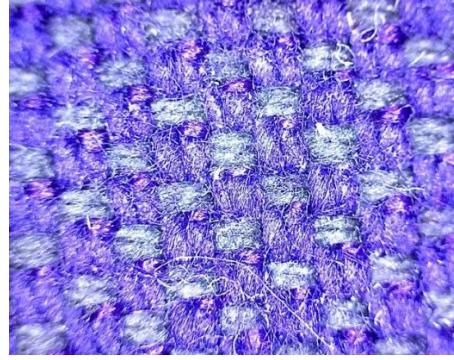
Bu tip kadifeler dokuma özellikleri bakımından Türkçe yazılı kaynaklarla karşılaştırıldığında, **düz dokuma kadifelere** eşdeğer olduğu görülmektedir. Düz dokuma kadifeler, kumaşın yüzeyini kaplayan havların etkin olduğu ve zemin örgünün görülmediği kadife kumaşlara denilmektedir. Atkı ve çözgüleri ipek olarak bilinmektedir.

¹⁶⁰ Bahattin Şeber, **Kumaş Yapı Bilgisi Çift Katlı Kumaş Örgüleri**, 1. Basım, İstanbul: Birsen Yayınevi, 1995, s. 131-136.

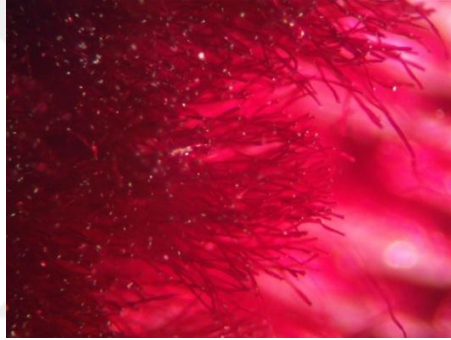
Kumaşın yüzeyinin tümü havlarla örtülü ve genellikle tek renktedir. Bu tür kadifelerde genellikle kırmızı, erguvani, açık mavi gibi renklerde iplikler kullanılmaktadır.¹⁶¹

Resim 65: Düz Dokuma Kadife, Ön¹⁶²

Resim 66: Düz Dokuma Kadife, Arka¹⁶³

Resim 67: Düz Dokuma Kadife, Ön¹⁶⁴

Resim 68: Düz Dokuma Kadife, Arka¹⁶⁵

Batı Makedonya'da halk arasında *kadife* olarak tanımlanan kumaş türü aslında kumaş satıcıları tarafından *Alcantara* isimli bir kumaş olarak belirtilmiştir. Alcantaranın tüylü bir kumaş olması nedeniyle halk arasında kadife olarak tanımlandığı düşünülmektedir.

Alcantara olarak tanımlanmış kumaş; bir zemin kumaş üzerine küçük elyafların basılmasıyla kadifemsi görünüm elde eden bir kumaş türü olarak tespit edilmiştir. Zemin kumaşı; görülen örnekler üzerinden tek atkı ve tek çözümlü ile bezayağı örgü dokunduğu gözlemlenmiştir.

¹⁶¹ Erdoğan, a.g.e., s. 49.

¹⁶² Maşide Lyoçi, Mikroskop çekimi, İstanbul, (12 Nisan 2015).

¹⁶³ Maşide Lyoçi, Mikroskop çekimi, İstanbul, (12 Nisan 2015).

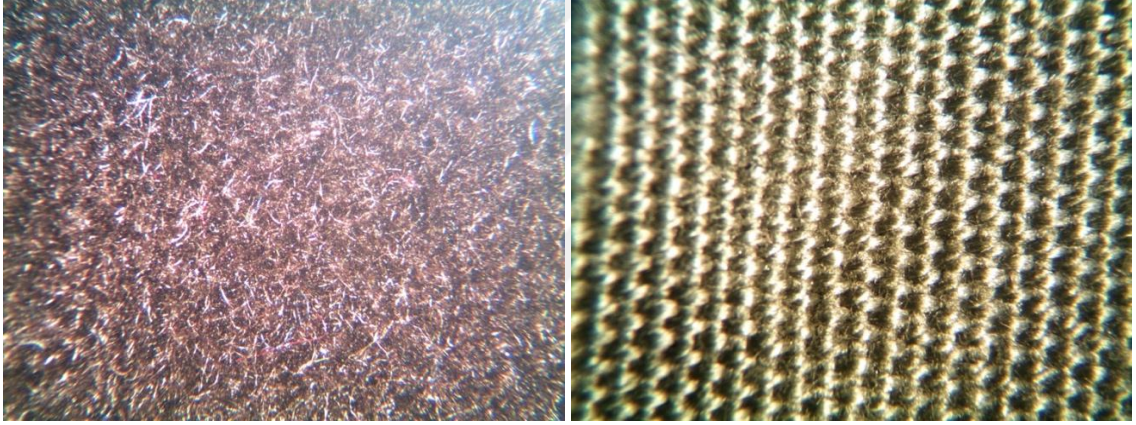
¹⁶⁴ Maşide Lyoçi, Mikroskop çekimi, İstanbul, (10 Nisan 2015).

¹⁶⁵ Maşide Lyoçi, Mikroskop çekimi, İstanbul, (10 Nisan 2015).

Alcantara iki farklı yazılı kaynakta şu şekilde açıklanmaktadır:

Alcantara genelde bir kumaş türü olarak bilinmektedir. Fakat esasında Toray Industries'a ait ticari bir marka olmakla beraber 1970 yılında bir Japon şirketi olan Toray'de çalışan, bilim adamı Miyoshi Okamoto tarafından bulunmuştur. Kaliteli ve dayanıklı bir kumaş olup polyester mikrofiberden yapılmaktadır. 68% polyester ve 32% polyurethane'dan oluştuğu belirtilmektedir.¹⁶⁶

İşlevsellik gibi özelliklerinin yanında, yumuşaklık ve renk zenginliği gibi kaliteli özellikleri bulunmaktadır. Bu kumaş, giyim, araba, eşya döşemeliğinde ve ev tekstillerinde kullanılmaktadır.¹⁶⁷

Resim 69: Alcantara, Ön¹⁶⁸

Resim 70: Alcantara, Arka¹⁶⁹

Günümüzde önemini yitirmiş görünse de tarihsel süreç içinde kadifenin en çok bilinen ve tanınan kumaş türleri içinde yer aldığı düşünülmektedir. Geçmişte, kadife hem Anadolu uygarlıklarında, hem de Batı uygarlığında gerek yapısal desenleriyle, gerekse de üzerine yapılmış süsleme ve nakışlarla zenginliği sembolize etmiştir.

Kadife; araştırma sürecinde görülmüş bütün yazılı, görsel ve günümüze ulaşabilmiş canlı kaynaklar üzerinden yapılan değerlendirmelerde, hem XIX. ve XX. yüzyıl hemde XIX. yüzyılda sim, sırma veya kılaptan nakış ile sülemeli giysilerin esas kumaşı olarak görülmektedir. Yaşayan bir gelenek olarak Batı Makedonya' da köklü bir

¹⁶⁶ Alcantara Kumaş, <http://www.tekstilbilgi.net/alcantara-kumas.html>, (14 Aralık 2016).

¹⁶⁷ Texper, Alcantara Ürünlerinin Bakımı, <http://www.texper.org/alcantara-urunlerinin-bakimi>, (14 Aralık 2016).

¹⁶⁸ Maşide Lyoçi, Mikroskop çekimi, İstanbul, (10 Nisan 2015).

¹⁶⁹ Maşide Lyoçi, Mikroskop çekimi, İstanbul, (10 Nisan 2015).

geçmiş olduğu ve günümüzde toplumla güçlü bir bağ içerisinde olduğu görülmektedir. Sosyolojik bir bakış açısı ile konuyu ele alacak olursak; günlerce süre gelen düğün gelenekleri ve devamındaki geleneksel törenlerde insanların mevsimsel faktörler, ergonomik özellikler gibi somutlaşmış olguları göz önünde bulundurmadan, asillik, zenginlik, görkemlik, beğenilmek gibi soyutlaşmış kavramlarla, bu güçlü bağı kurduğu düşünülmektedir. Bu coğrafyada insanlar; ne kadar farklı ve en moda olmuş kadife kullanılırsa o kadar asil ve yenilikçi göründüklerine inanmaktadır. Bunun yanı sıra, kadifenin rengi de önem taşımaktadır. Çeyiz hazırlığında olanlar ve yeni evli gelinler halk arasında asil olarak değerlendirdikleri renkleri tercih etmektedir. Araştırma sürecinde bu renkler siyah, altın sarısı, yakut kırmızısı, zümrüt yeşili ve safir mavisi olarak tespit edilmiştir (bk. EK 1). Bütün renklerin değerli taşlar üzerinden adını aldığı görülmektedir. Bekar kızlar ise gençliğini temsil etmek için daha canlı renklerde kadife kumaşları tercih etmektedir. Bunların yeşil, pembe, mor, sarı ve turuncu gibi renkleri olduğu vurgulanmaktadır. Kadife kumaşların yurt dışından, çoğunlukla Japonya ve Türkiye’den getirildiği bilinmektedir. Araştırma sürecinde kadife kumaş dokuyan hiçbir atölye ve büyük kurum görülmemiştir. Geçmişte yün, pamuk ve ipek kumaş dokumacılığının yaygın olduğu Makedonya’da, kadife kumaşların dokunduğu bilgilerine değinilmemiştir. Günümüzde ise dokumacılık yok olmuş kültürel varlıklar arasında yer almaktadır.

C) Sim ve Kılaptan

Sırmacılık zanaatında iplik kullanımına dayalı yapılan gözlemlerinde, yine farklı fiziksel ve kimyasal niteliklerdeki sim ve kılaptanlar kullanıldığı görülmektedir.

Tekstil terimleri sözlüğünde sırma; “altın yaldızlı ya da yaldızsız tel, işleme veya süslemelerde kullanılan tel, rütbe gösteren şerit, kurdele veya giysi süslerini tutturmaya yarayan, iki üç pirinç tırnağı bulunan sekiz mm’lik pamuk bağcık, taranmış yün, olarak tanımlanmaktadır.”¹⁷⁰

¹⁷⁰ Ergür, a.g.e., s. 143.

Türkçe sözlükte sırma: ” *Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel, bu telden yapılmış veya bu tel gibi olan, rütbe gösteren*”¹⁷¹ olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda Batı Makedonya giyiminde sirmacılık zanaatı konulu araştırma sürecinde ulaşılmış geçmiş ve günümüz bulgularında tel örneklerine rastlanmadığı için sırmanın çok kullanılmadığı ya da günümüze kadar muhafaza edilemediği düşünülmektedir.

Makedonya’da hem geçmiş yüzyıllarda, hemde günümüzde kullanılan nakış ve süsleme ipliklerinin sadece sim ve kılaptan olduğu fiziksel analizler ile tespit edilmiştir. Mikroskop çekimlerinde numunelerin hepsinde, bir metal telin başka bir çekirdek ipliğin etrafında büküm yaptığı görülmüştür.

Türkçe sözlükte kılaptan “Pirinç, bakır, kalay vb. madenlerden çekilerek gümüş ve altın yaldız vurulmuş ince metal iplik, pamuk ipliğine sırma katılarak eğrilmiş iplik, bu tür iplikten yapılmış” olarak tanımlanmaktadır.¹⁷²

Tekstil terimleri sözlüğünde arapça *kullab*, Farsça *Kullabdan* adıyla bilinip, *gılaptan* da dendiği belirtilmektedir. Gümüş, altın ya da altın alaşımli gümüş telin çift ipliğe gevşek sarılarak elde edildiği belirtilmektedir. Gümüş tel beyaz ipliğe sarılırsa gümüş kılaptan, sarı ipliğe sarılırsa altın ya da sarı kılaptan denilmektedir. Sırma katılarak eğrilmiş pamuk iplik ve bu iplikten yapılmış iş olarak da açıklanmaktadır.¹⁷³

Sim, Türkçe sözlükte “Gümüş, genellikle işlemlerde kullanılan, gümüş görünüşünde ve parlaklığında olan iplik vb, gümüş gibi parlayan bir iplik” olarak tanımlanmaktadır. Tekstil terimleri sözlüğünde; Farsça kökenli bir kelime olan sim çok ince altın ve gümüş tellerin ipek ya da pamuk iplik üzerine sarılmasıyla elde edilmekte ve genellikle işlemede kullanılan iplik olarak açıklanmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.585178012e6073.52751083, (14 Aralık 2016).

¹⁷² Türk Dil Kurumu Sözlüğü, http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.585189f49a23d5.56338199, (14 Aralık 2016).

¹⁷³ Ergür, a.g.e., s. 143.

¹⁷⁴ Ergür, a.g.e., s. 240.

Sim başka bir kaynakta; altın ya da gümüş tel' in pamuk ipliği kapatacak şekilde sarılması ile elde edilen iplik olarak belirtilmektedir. Kılıptandan farkı ise iplik hiç görülmez sadece tel görülmektedir.¹⁷⁵

“*Türk Dokumacılık Sanatı*” adlı eser başta olmak üzere incelenmiş bir takım yazılı kaynaklarda sim ve kılıptanlar aynı şekilde tanımlanmıştır.¹⁷⁶

Aynı zamanada Fahri Dalsar'ın “*Bursa'da İpekçilik*” adlı eserinde altınlı kadifelerden söz ederken sırmayı tel olarak tanımladığı görülmüştür.¹⁷⁷

İlk örneklerine M.Ö. 3500 yıllarında Mısır' da altın tel olarak rastlanmıştır. Eski çağlarda tel tekniği altın ve gümüş levhalardan dar şeritler kesip, bu şeritleri çekiçe düzelterek, bükerek, taş veya tunç bir yüzeye sürterek, yassı ve yuvarlak teller haline getirilerek yapıldığı belirtilmektedir. Uzun teller elde etmek için altın veya gümüş tellerin uçları üstüste bindirilip, ek yerleri çekiçlenerek ve soğuk basınç ile kaynak yapılarak birbirine eklendiği ifade edilmektedir.¹⁷⁸

Günümüzde Makedonya giyiminde sırmacılık zanaatı kapsamında kullanılan ve sim ile kılıptan olarak üretilen ipliklerin, geçmiş dönemdeki sim ve kılıptanlarla kıyaslaması yapıldığında sadece isim olarak aralarında benzerlik olduğu görülmektedir. Çünkü pamuk iplik üzerine parlak yıldızlı naylon bükülerek üretildiği düşünülmektedir.

Başka bir kaynakta metal iplikler olarak adlandırılmakta ve iki ana başlık altında incelenmektedir. Biçimsel özellikleri bakımından metal şerit ve bir iplik etrafında sarılan metal şerit olarak iki ana başlık altında incelenebilecekleri belirtilmektedir. Bu iki ana başlık altında incelenenler, birleşmiş, bükülmüş iplik üretiminde kullanılmakta ve yapısal özellikleri bakımından aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Erdoğan, a.g.e., s. 42.

¹⁷⁶ Nevber Gürsu, *Türk Dokumacılık Sanatı- Çağlar Boyu Desenler*, 1. Basım, İstanbul, 1998, s. 24.

¹⁷⁷ Fahri Dalsar, *Bursa'da İpekçilik*, 1. Basım, İstanbul, 1960, s. 48.

¹⁷⁸ Himmet Taşkömür, “Osmanlı İmparatorluğunda Simkeşlik Ve Tel Çekme”, (**Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 1990), s. 1.

¹⁷⁹ Anna Karatzani, ” Metal Threads: The Historical Development”, University Of Copenhagen, The Saxo Institute, http://conferences.saxo.ku.dk/traditionaltextilecraft/keynote_speakers/presentations/Anna_Karatzani.pdf, (15 Aralık 2016), s. 1-2.

- Bir ipek veya ince keten ipliğın etrafında sarılmış ince altın veya gümüş şeritler olarak belirtilmektedir.
- Türkçe *tırrtır* adıyla bilinen altın veya gümüş yuvarlak, spiral bir tel olarak bilinmektedir.
- Altın yıldızlı zar: Çok ince altın tabakalar hayvan zarına döküldükten sonra ince şeritler halinde kesilip bir çekirdek ipliğı etrafına sarılmaktadır.
- Altın yıldızlı keçi deri veya altın yıldızlı kağıt şeritler: Bunlar altın yıldızlı zar ile aynı yöntemle üretilen ince şeritler olarak bilinmektedir.

Başlıca kullanılan metallerin gümüş-bakır veya çinko-bakır bileşimli olduğu belirtilmektedir. Metalin organik destekleyici malzemeleri, selüloz esaslı (kağıt) ve protein esaslı (deri, parşömen ve hayvan bağırsağı) olarak bilinmektedir. Çekirdek ipliğı olarak protein esaslılardan (ipek, yün) ve selüloz esaslılardan (keten, pamuk, kenevir) kullanıldığı ifade edilmektedir. XX. yüzyıldan itibaren alüminyum ve sentetik lifler de kullanılmaktadır.¹⁸⁰

Resim 71: Metal İplik Çeşitleri¹⁸¹

- a) Metal şerit, b) Tel, c) İpek iplik üzerine sarılmış spiral şerit, d) spiral tel, *tir-tir*, e) İpek iplik etrafına sarılı altın yıldızlı zar, f) İpek iplik etrafına sarılı altın yıldızlı deri şerit.

¹⁸⁰ Karatzani, a.g.e., s. 2.

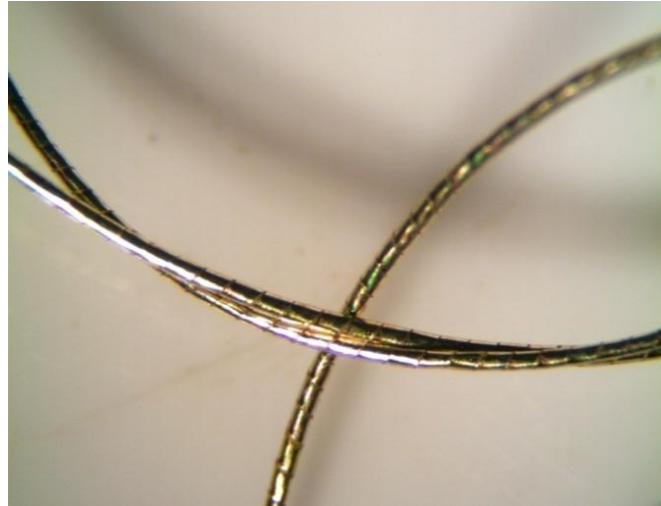
¹⁸¹ Karatzani, a.g.e., s. 2.

Metal iplik çeşitleri ve malzemeleri (Metal thread variation and materials) adlı yazıda metal ipliklerin yapısal özellikleri, üretiminde kullanılan malzemeler ve ipliklerin sınıflandırılmasıyla ilgili daha geniş kapsamlı bilgilere yer verdiği görülmektedir.¹⁸²

Martá Járó ipliklerin iki şekilde büküldüğünü ifade etmektedir. Biri sağdan başlayarak çekirdek iplik etrafında sola doğru büküm yapan *sol büküm*, aynı zamanda Z büküm olarak ifade edilmektedir. Diğeri soldan başlayarak çekirdek iplik etrafında sağa doğru büküm yapan *sağ büküm*, aynı zamanda S büküm olarak bilinmektedir. Biride büküm yapmayan iplikler I olarak ifade edilmektedir.¹⁸³

I olarak ifade edilenler metal şerit (sırma) ve bükümsüz, lif iplikler olarak bilinmektedir. Fiziksel analizler esnasında lif olarak kullanılan bazı ipliklerin kendi etrafında da S veya Z olmak üzere çok az büküm yaptığı görülmüştür.

Fiziksel analizler sonucunda, Türkçe sözlükler doğrultusunda kılaptan ve az sayıda sim iplik olarak değerlendirebileceğimiz, bir çekirdek iplik üzerine metal vb şeritlerin sağdan sola ya da soldan sağa olacak şekilde, S ve Z büküm yapanlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

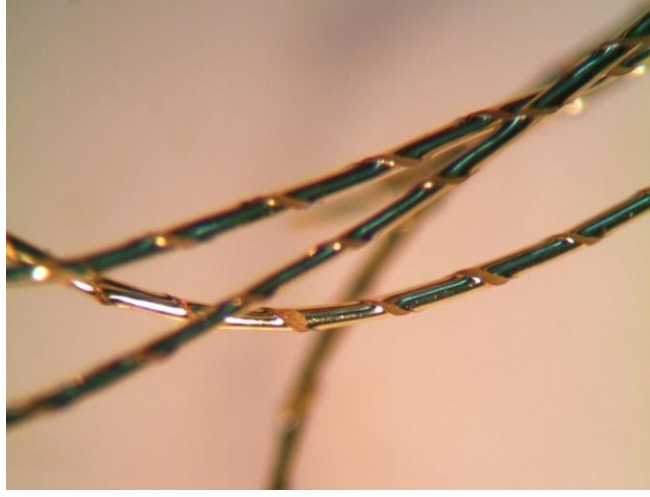

Resim 72: Sim, Gostivar¹⁸⁴

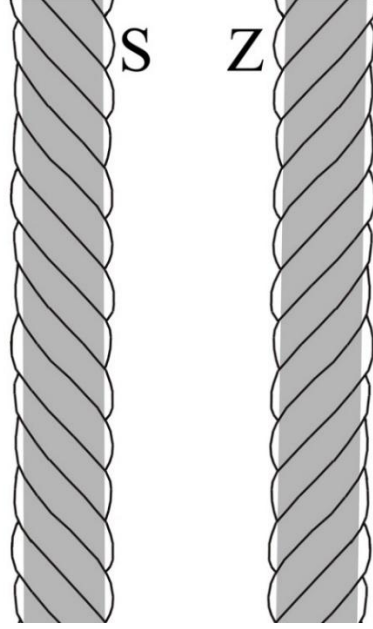
¹⁸² Martá Járó, “Metal Thread Variations And Materials: Simple Methods Of Pre-treatment Identification For Historical Textiles”, *Conserving Textile Studies Honour Of Ágnes Timár-Balázs*, No. 7, 2009, s. 68-76.

¹⁸³ Járó, a.g.e., s. 83.

¹⁸⁴ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Tekstil Mühendisliği bölümü- Fiziksel Analizler Laboratuvarı, 23-27 Mayıs 2016.

Resim 73: Kılaptan, Gostivar ¹⁸⁵

Şekil 1: S Ve Z Büküm ¹⁸⁶

Analizler doğrultusunda bu ipliklerin biçimsel özellikleri bakımından XX. yüzyıl ve XXI. yüzyılda kullanılanları arasında bir fark görülmemiştir. Örnekler arasında renk olarak; gümüş, altın sarısı, açık ve koyu mavi, mor, pembe ve yeşil kılaptanlar kullanıldığı gözlemlenmiştir. ¹⁸⁷

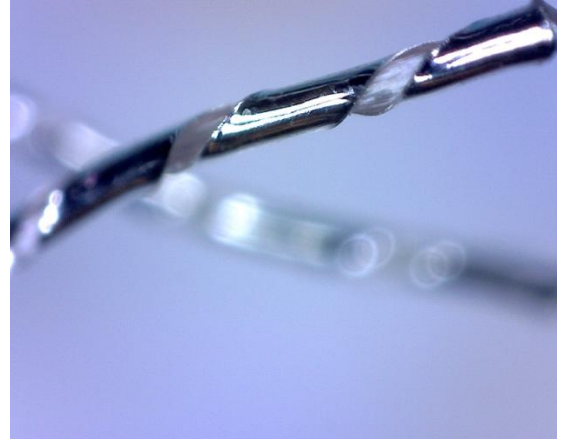
¹⁸⁵ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, a.g.k.

¹⁸⁶ Maşide Lyoçi, Çizim, (25Aralık 2016).

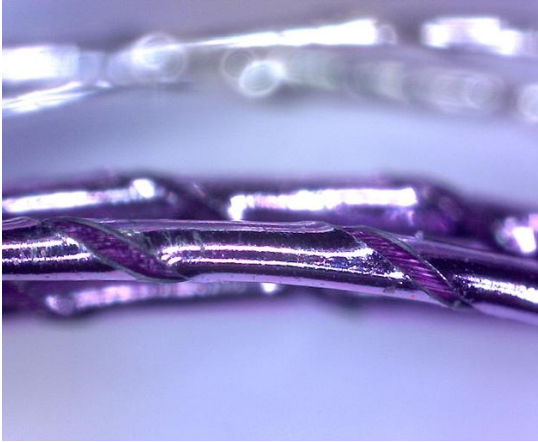
¹⁸⁷ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, Marmara Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Tekstil Mühendisliği bölümü- Fiziksel Analizler Laboratuvarı, 19 Aralık 2016.

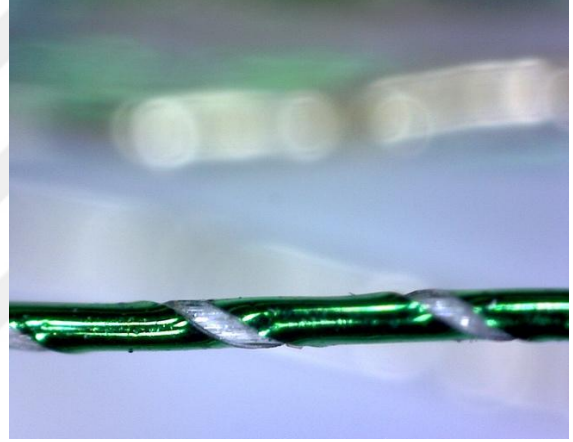
Resim 74: Açık Mavi Kılaptan ¹⁸⁸

Resim 75: Gümüş Kılaptan ¹⁸⁹

Resim 76: Mor Kılaptan ¹⁹⁰

Resim 77: Yeşil Kılaptan ¹⁹¹

Elde ve makinede uygulanan dival işi (kakma) ve Türk işi nakışlarda kullanılan sim ve kılaptanlar hazır bobinde ki haliyle kullanılmaktadır. Elde ve makinede kordon tutturma (bükme) nakışlarında kullanılan sim ve kılaptan bobinlere, halk arasında *sırma bükmeçiler* olarak adlandırılan zanaatçılar tarafından ikinci kez çok katlı olarak bir büküm işlemi yapılmaktadır. Bu kapsamda Gostivar şehrinde sim ve kılaptan ipliklerin bükümü işlemlerini yapan bir atölye kayıtlar altına alınmıştır. Kaç tel sim veya kılaptanın büküleceği ve kullanılacağı nakışın, hangi şekilde uygulanacağı ile hangi kumaşa işleneceğine göre belirlenmektedir.

¹⁸⁸ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, a.g.k., 19 Aralık 2016.

¹⁸⁹ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, a.g.k., 19 Aralık 2016.

¹⁹⁰ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, a.g.k., 19 Aralık 2016.

¹⁹¹ Maşide Lyoçi, “Gözlemler ve Analizler”, a.g.k., 19 Aralık 2016.

Resim 78: İkinci kez büküm işlemi yapılmış kılaptan veya sim ¹⁹²
(Fahriye Bayram, -Zanaatçı-, “Bükme” konulu görüşme, Gostivar: 01 Mayıs 2016.)

Bir çıkırığın daha değişik ve yarı otomatik bir sürümü olarak tanımlanabilecek bir makinede sim ve kılaptanların çok katlı büküm işlemleri yapılmaktadır. Makinenin sol tarafında elektrik ile dönen bir pervane bulunmaktadır. Pervanenin devamında; zanaatçının elli yıl önce kullandığı ahşap çıkırık doğrultusunda yaptığı gözlemlere göre, bir atölyede özel olarak tasarlattığı ve sim ya da kılaptanların büküm için yerleştirileceği tezgah bulunmaktadır.

Resim 79: Sim ve Kılaptan Bükme Makinesi ¹⁹³
(Fahriye Bayram, a.g.k.)

¹⁹² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (01 Mayıs 2016).

¹⁹³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (01 Mayıs 2016).

Elektrikli yuvarlak pervaneye bağlı olan tezgahta, en üstte 18 adet ahşap bobin bulunmaktadır. Pervaneye sarılı kınnapların (bk. EK. 2) herbiri bir ucuyla birer bobine sarılmaktadır. Bu şekilde elektrikli pervanedeki kınnaplar, pervane çalıştığı zaman bobinleri de döndürmektedir. Pervanenin hızlı dönmesi nedeniyle tezgahın hareket etmemesini sağlamak için, bir kişinin sürekli tezgahı elle sabit bir durumda tutması gerekmektedir. Resim 79 da görüldüğü üzere sabit bir yerde duran altın sarısı büyük kılaptan ya da sim bobinlerin her birinin iplik uçları, en üstte duvara çakılmış yuvarlak vida'dan geçmektedir.

Resim 80: Bobin ¹⁹⁴

(Fahriye Bayram, a.g.k.)

Bir sonraki aşamada yuvarlak vida'dan geçen sim veya kılaptanlar 18 adet bobinin ön tarafında bulunan çengelli vidalara geçirilmektedir. (bk. resim: 80) İlk bobindeki çengelli vidadan geçen sim veya kılaptanlar, tezgahtan 10 metre uzaklığında paraleline başka bir ahşap çubuğa yerleştirilmiş çengelli vida'dan geçip, tekrar tezgahdaki bir sonraki bobinde bulunan çengelli vidaya geçirilmektedir. Bu işlem tezgahta bulunan 18 adet bobin tamamlanıncaya kadar bu şekilde devam etmektedir.

¹⁹⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (01 Mayıs 2016).

Resim 81: Tezgahın Paralelindeki Çengel Vidalı Ahşap¹⁹⁵
(Fahriye Bayram, a.g.k.)

Dördüncü aşamada tezgahdaki bobinlere yerleştirilen sim veya kılaptanların uçları kesilerek çengelli vida etrafında düğümlenmektedir. (bk. resim: 80). Bir sonraki aşamada pervane döndürülerek yaklaşık beş dakikalık bir sürede, kılaptanların büküm işlemleri yapılmaktadır.

Resim 82: Büküm İşlemi¹⁹⁶
(Fahriye Bayram, a.g.k.)

¹⁹⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (01 Mayıs 2016).

¹⁹⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (01 Mayıs 2016).

Bu doğrultuda her beş dakikalık pervane dönüşünde yaklaşık 1800 m uzunlukta kılaptan veya sim'in büküm işlemi yapılabilmektedir. En son aşamada büküm işlemi tamamlanmış sim veya kılaptanlar kalın bir tahtaya sarılıp çile haline getirildikten sonra, satışa hazır hale getirilmektedir.

Resim 83: Büküm işleminin son aşaması ¹⁹⁷

(Fahriye Bayram, a.g.k.)

50 yıldır bu meslek ile kazancını sağlayan Fahriye ustanın aktarımlarına göre genel olarak 9, 12, 15, 18 ve 21 sıra tel kılaptan ya da sim bükülmektedir. Bu doğrultuda elde veya makinede kordon tutturma (bükme) nakışı yapılırken kullanılacak çok bükümlü sim ve kılaptanlar 9,12, 15, 18, 21 numara iplik olarak belirlenmiştir. Usta halk arasında en çok 12 ve 15 numara bükülmüş sim ve kılaptanların tercih edildiğini söylemiştir.¹⁹⁸

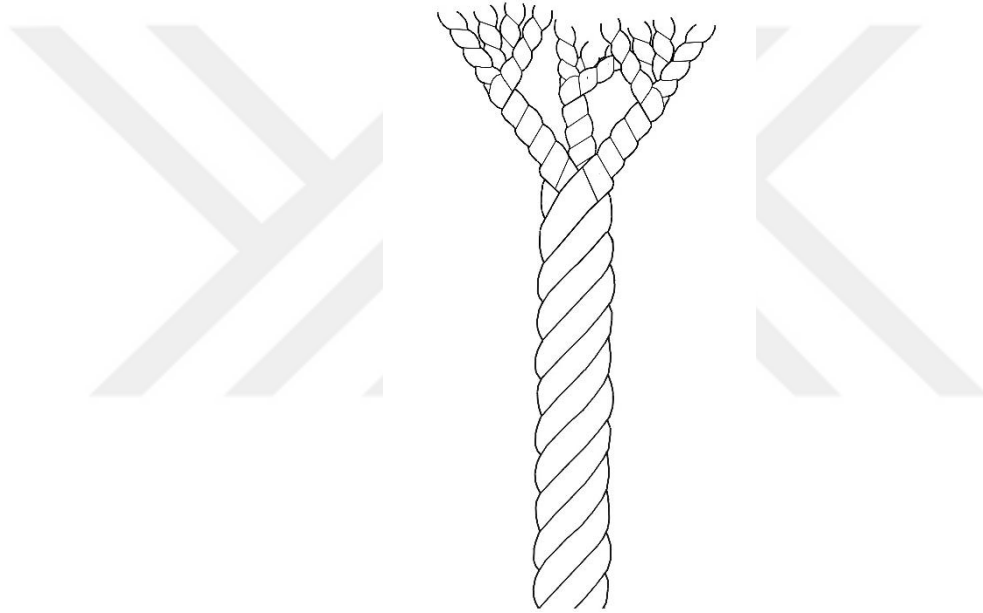
Usta: 12 numara sim veya kılaptan iplik için; 4 adet büyük bobin iplik tüketildiğini ve tezgahdaki bobinlerin çengelli vidalarının her birine, her büyük bobinden gelen 4 adet sim veya kılaptan iplik geçirerek büküm işlemini yaptığını ve sonrasında 3 adet bobindeki

¹⁹⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (01 Mayıs 2016).

¹⁹⁸ Fahriye Bayram, - Zanaatçı-, "Sim- Kılaptan Bükme" konulu görüşme, Gostivar: 02 Mayıs 2016.

çengelli vida'da bulunan sim veya kılaptanı tekrardan birbiriyle bükerek 12 numara iplik elde ettiğini belirtmiştir.¹⁹⁹

Sim ve kılaptanlarda yapılan bu büküm işlemine, dikiş iplikleri söz konusu olduğunda *Kord iplik* adı verilmektedir. Birden fazla tek kat ipliğin bir araya getirilerek bükülmesi ile katlı dikiş iplikleri elde edilmektedir. 2, 3 ve 4 katlı iplikler en çok tercih edilenleri olarak belirtilmektedir. Bu katlı dikiş ipliklerinin birbirleri ile katlanarak, bir arada bükülmesi ile kord iplik oluşmaktadır. 4, 6 ve 9 kord sayılı iplikler en çok tercih edilenleri olarak ifade edilmektedir.²⁰⁰

Şekil 2: 12 Numara Bükülmüş Kılaptan İplik Örneği²⁰¹

3.4 GELENEKSEL GİYSİ ÇEŞİTLERİ VE KULLANIM YERLERİ

Araştırmalar esnasında halkın geleneksel giysileri kullanım yerlerine göre gruplandıkları saptanmıştır. Kadınların arasında gerçekleşen düğün evrelerinde sadece geleneksel giysilerin giyildiği dikkat çekmektedir. Kadın ve erkekler arasında yapılan düğünlerde kadınlar çağdaş ve modern giyimiyle göze çarpmaktadır. Aktarmalara göre kadınlar düğün evresinin ilk günü olarak bilinen kına töreninde, sim veya kılaptan nakışlı

¹⁹⁹ Fahriye Bayram, “Sim- Kılaptan Bükme”, a.g.k.

²⁰⁰ Cihan Bahar, “Hazır Giyimde Dikiş Tekniklerinin Görsel Etkileri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi GSE, 2016), s. 206-207.

²⁰¹ Maşide Lyoçi, Çizim, (25Aralık 2016).

salta ya da kaftan giymektedirler. Bu sırada *damat traşı* adını verdikleri tören erkekler arasında gerçekleşmektedir. Düğünün ikinci gününde kınagecesi töreni yapılmaktadır. Bu aşamada gelin beyaz gelinlik giymektedir. Akşam saatlerinde gelin almasına gelenlerin sim veya kılaptan nakışlı çintiyan veya çintiyan mintan giydiği belirtilmektedir. Üçüncü gün gerçekleşen törene düğün adı verilmektedir. Bu törende gelin ve diğer konuklar benzer nakışlarla çintiyan takımı giymektedir. Düğünün son günü olarak bilinen ve Makedonya'da yaşayan Türklerin aktarımlarına göre *sabalık*, Arnavutların söylemlerine göre *seyir veya siyir* töreninde, sadece yeni gelin II. Çintiyan takımını giymektedir.

Bu süreçlerde baştan sona giyilen bütün geleneksel giysiler; kumaşının cinsi, rengi, yüzeysel süsleme teknikleri ve desenleri ile süsleme doğrultusunda kullanılan sim veya kılaptan çeşitleri ve rengi, ikinci bir aşamada giysiye dönüşüm sürecinde uğradığı yaka, kol, paça gibi değişiklikleriyle beraber düğünün hangi evresinde giyileceğine dair kalıtsal özellikler, tanınırlıklar taşımaktadır. Bu tanınırlık düğün evresinde kimin gelin, kiminde kaçınıcı dereceden gelinin yakını olduğunu belirtebilecek düzeylere ulaşmaktadır. Bu durum aynı zamanda zanaatçı ve müşteri kitlesi arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır.

3.4.1 Salta Ve Kaftan

Sözlü görüşmeler sırasında kına törenlerinde giyildiği ifade edilen iki çeşit giysiden birinin *salta* olduğu bilinmektedir.

Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğünde *salta*; geçmiş yüzyılların giysi örneği olmakla beraber kısa bir cepkene verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda önceleri özellikle gemiciler, tersaneliler tarafından giyildiği ve Venediklilerin bir üstlüğünden alındığı, adının da bu beldenin ve eski Venedik Cumhuriyetinin koruyucusu Saint- Marc'ın adından geldiği söylenmektedir. Osmanlı döneminde San- Marko adından bozma olarak *salta* ya *Salta- Marka* da denildiği belirtilmektedir. Çuhadan kesilmiş bir üst giysi olduğu ifade edilmektedir. Tersaneliler sırtından halk sırtına da geçtiği ve bu

şekilde daha geniş bir kitlenin kullanımına olanak sağladığı belirtilmektedir. Cepken' den farkı ise kollarının tamamen ceket koluna benzemesi olarak ifade edilmiştir.²⁰²

Farklı bir kaynağa göre üç etek üstüne giyilen mavi veya bordo kadifeden, üzeri, pul işli ve sutaşı ile süslü önden açık, yakasız, kollu ve boyu kısa olan cepkene *salta* ya da diğer adıyla “üstelik kadifesi” denilmektedir. Afyon ilinde giyilen gelin giysileri olarak varlığını sürdürdüğü belirtilmektedir.²⁰³

Aynı zamanda Burdur ilinin Karamanlı ilçesinde gelinlere düğün giysisi olarak bu tip bir kadife ceket giydirildiği söylenmiştir.²⁰⁴

Bu kapsamda Türkiye' nin farklı illerinde günümüz *salta* örneklerinin varlığı tespit edilmiş aynı amaçlar üzerine kullanıldığı görülmüştür.

Makedonca sözlüklerde *saltamarka* bele kadar uzun bir çeşit üst giysi olarak tanımlanmıştır. Günümüzde Makedonya'da halk arasında *salta* olarak bilinen ve Batı Makedonya'nın başta Gostivar ve Kalkandelen olmak üzere bazı şehirlerinde kına törenlerinde giyilen bu giysinin, geçmiş dönemlerde *saltamarka* ismiyle kayıtlar altına alındığı tespit edilmiştir. Geçmiş yüzyıllara ait görseller ve sözlüklerdeki tanımlar incelendiğinde *saltamarkanın* biçimsel olarak *dolama* ya benzer bir ceket olduğu görülmektedir. Günümüzde *salta* nın kollu ceket veya kolsuz uzun yeleği form ve kesim olarak ise XIX. ve XX. yüzyılın *cübbesine* benzemektedir.

Geçmişte biçimsel özellikleri bakımından *saltaya* benzeyen *cübbede*, sözlüklerde *saltamarka* olarak ifade edilen *dolama da*, tek parçaya verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Fakat *salta* günümüzde halk arasında uzun kollu ceket yada kolsuz yelek, gömlek ve şalvar giysi öğelerinin takım halinde giyilerek oluşturduğu bütüne verilen isim olarak bilinmektedir.²⁰⁵

²⁰² Koçu, a.g.e., s 201.

²⁰³ Habibe Kahvecioğlu Sarı, “Afyon İli Bağcılar Köyü (Dinar) Gelin Kıyafetleri Ve Takıları”, **Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi**, s. 55, Temmuz- Aralık, 2015, s. 10.

²⁰⁴ Günay Atalayer, sözlü görüşme, 25 Mayıs 2017.

²⁰⁵ Cumaziye Mazhar, a.g.k., 17 Nisan 2016.

Ulusal ve uluslararası müzeler kapsamında yapılan araştırmalarda üç parça halinde farklı isimlerle tanımlanmış, fakat günümüzde Makedonya'daki salta giysisinin aynısı olduğu düşünölenlerine rastlanmıştır. Geçmiş yüzyıllardan biçimsel olarak saltayı en iyi ifade edebilecek üç adet örnek Sadberk Hanım müzesi koleksiyonunda yer almaktadır. Müzede üç parça (gömlek, şalvar ve yelek) olarak sergilenenler *kaftan* adıyla tanımlanmıştır.

Resim 84: Salta örneği, Sadberk Hanım Müzesi ²⁰⁶

XIX. yüzyıldan, boyu 106 cm, etek çevresi 300 cm olan yakut kırmızısı kadife üzerine sim ile kordon tutturma tekniğinde işlenmiş *pirpiri* adı verilen, Balkanlara özgü kaftan olarak tanımlanmaktadır. Üst kısmı bedende sıkıca duran, yuvarlak yakalı, kolsuz ve önü düğmelenmeyen açık duran, geniş kloş etekli kaftan olarak açıklanmaktadır. Tüm kenarları dalgalı olarak kesilip sim ile nakışlar uygulandığı, ayrıca kenarlarında yedi sıra simli kaytan geçirilerek ek süslemeler yapıldığı belirtilmektedir.²⁰⁷

²⁰⁶ Lale Görünür, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Kadın Giysileri**, 1. Basım, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, 2010, s. 47.

²⁰⁷ Görünür, a.g.e., s. 46.

Resim 85: Salta örneği, Sadberk Hanım Müzesi ²⁰⁸

Resim 86: Salta örneği, Sadberk Hanım Müzesi ²⁰⁹

XIX. yüzyılda giyilmiş olduğu belirtilen resim 85 salta örneği de Balkanlara özgü *pirpiri* kaftan olarak ifade edilmektedir. Siyah fötr üzerine sim ile kordon tekniği

²⁰⁸ Görünür, a.g.e., s. 51.

²⁰⁹ Görünür, a.g.e., s. 48.

uygulandığı belirtilmektedir. Aynı zamanda küçük hakim yakalı, kolsuz, önden açık ve geniş kloş etekli kaftan olarak tanımlanmaktadır.

Resim 86’ daki de vişneçürüğü renginde kadife olduğu belirtilen kumaş, sim ile kordon tutturma tekniğinde işlenmiş ve XIX. yüzyılda giyilmiş Balkanlara özgü *pirpiri* kaftan olarak belirtilmektedir.

Resim 87: Salta örneği, Sadberk Hanım Müzesi ²¹⁰

Resim 87’ deki örnek de Balkanlara özgü *pirpiri* kaftan olarak tanımlanmaktadır. Diğerlerinden farklı olarak, önde iki kenarında yakadan bele kadar, mercan boncuklarla süslü örme düğmeler dikildiği belirtilmektedir.

Günümüzde Batı Makedonya’ da salta takımının en içe giyilen üst giysisi gömlek olarak bilinmektedir. Gömleklerin bazıları ipek veya ipek pamuk karışımı bürümcük kumaşlardan dikilmektedir. Gömleklerin yakaları kişinin tercihine göre şekillenip sürekli değişim göstermektedir. Kişinin kendi tercihine göre şekillenirken o dönemde toplumdaki büyük bir kitlenin hangi yaka modellerini tercih ettiği de göz önünde bulundurulmaktadır. V oyuntulu yaka açığı olanların yaka kenarlarında daima oya işlemeleri

²¹⁰ Görünür, a.g.e., s. 49.

kullanılmaktadır. Bu durumda oyaların hem süsleme, hemde yaka açığını az da olsa kapatmak için kullanıldığı görülmektedir. Süsleme amaçlı kullanılan oyalar genelde gömleğin üzerinde dışa dönük duracak şekilde yaka kenarına dikilmektedir (bk. resim: 88). Yaka açığını kapatmak amaçlı tercih edilenleri içe dönük olarak kullanılmaktadır (bk. resim: 89). Salta gömleğin diğer bir örneği takma yakalılar olarak bilinmektedir. Bunların hakim yaka, volan yaka ve kat kat pilili V olarak genelde dantel, ipek veya reyon kumaşlardan dikildiği, araştırma sürecinde gözlemlenmiştir.

Bürümcük ve dantel olanları üst bedende sıkıca duracak şekilde dar olup arkasında fermuar kullanılmaktadır. Reyon olanları da geniş kesimli ve arkadan fermuarlı olarak giyilmektedir. Bürümcük, ipek ve dantel olanların kollarının dar kesimli olduğu görülmüştür. Naylon olduğu düşünülen gömleklerin kollarının hep geniş kesimli olduğu sözlü görüşmelerde belirtilmiştir. Gömleklerin bazılarının manşetlerinde isteğe bağlı olarak oya işlemler de bulunmaktadır.

Resim 88: Yaka Oyaları Dışa Dönük Bürümcük Gömlek Örneği ²¹¹

²¹¹ https://www.instagram.com/gostivar_kaftan/?hl=en, (11 Ocak 2016).

Resim 89: Yaka Oyaları İçe Dönük Bürümcük Gümlek ²¹²

Resim 90: Pilili V Yaka Reyon Gümlek ²¹³

²¹² Maşide Lyoi, Fotoğraf ekimi, Gostivar, (27 Ekim 2016).

²¹³ Maşide Lyoi, Fotoğraf ekimi, Gostivar, (29 Kasım 2016).

Altta halk arasında şalvar olarak bilinen fakat kalıp özellikleri bakımından Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğünde don olarak tanımlanan "*Vucudu belden aşağı topuklara kadar örten ve bacakları için iki paçası bulunan bir iç çamaşırı*"²¹⁴ giyilmektedir. Bu donlar şalvar genişliğini sağlayacak ölçüde geniş kumaşlardan dikildiği için halk arasında şalvar olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Bele, bazı kaynaklarda (bk. s. 124) *şalvarbend* olarak da adlandırılan bir uçkur ile sabitlenmektedir. Şalvarlar desensiz saten örgülü kumaşlardan dikilmektedir. Şalvarların paçaları genelde salta yeleşinde kullanılan kadife kumaştan, 15 ile 20 cm uzunluğunda, ayak bileği genişliğinde kenarlarından düğümlenecek şekilde dikilmektedir. Paçalarda, yelekte kullanılan ipliklerin aynısı, aynı nakış teknikleriyle aynı desen motifleri uygulanarak süslenmektedir. Şalvarların bazılarında önde ve arkada olmak üzere iki adet pola (bk. s. 119) dikildiği görülmektedir (bk. resim: 92).

Saltanın son tamamlayıcı ve en gösterişli giysisi geçmiş yüzyıla kadar cübbe olarak adlandırılan, yeleş olarak belirtilmektedir. Kişinin tercihine göre kollu veya kolsuz olabilmektedir. Ceketlerin kol kısımları, gömleklerin manşet kenarlarındaki süslemeleri görünecek ebatlarda dikilmektedir. Yelek ve ceketlerin çoğu üst ve alt olarak iki kısımdan dikilmektedir. Üst kısmı bele kadar bedende sıkıca duracak şekilde olmakla beraber alt kısmının çoğunlukla verev kesimli olduğu gözlemlenmiştir. Bazılarında alt kısmının daha geniş olması hedefiyle dört ya da altı parçadan dikildiği görülmüştür. Hem kollu hemde kolsuz olanların boyunun genelde diz ve ayak bileği arasında değişim gösterecek ölçülerde uzun olduğu gözlemlenmiştir. Kişinin isteğine ve yine döneminde toplumdaki büyük bir kitlenin hangi nakış tekniklerini tercih ettiğine bağlı kalarak, nakış teknikleri uygulanmaktadır. Kullanılacak sim ve kılaptanların altın sarısı renkte olduğu ve desen olarak sadece farklı bitki ve çiçek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Yeleklerde, günümüzdeki bütün bulgulardan ve yazılı kaynaklardan görüldüğü üzere kadife kumaşlar tercih edilmektedir. Uzunluk ve verev kesimin oluşturduğu pililerin duruşu bakımından estetik bir görünüm elde etmek amacıyla tamamen 100% pamuklu kadifelerin tercih edildiği analizler doğrultusunda tespit edilmiştir. Salta örneğinin detaylı kalıp ve biçim özellikleri için bk. AT. 15.

²¹⁴ Koçu, a.g.e., s 93.

Resim 91: Salta Ceketi ²¹⁵

Resim 92: Salta Şalvarı ²¹⁶

²¹⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (10 Kasım 2016).

²¹⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (10 Kasım 2016).

Resim 93: Salta (Yelek ve Polalı Şalvarı) ²¹⁷

Resim 94: Salta, Polalı Şalvar ²¹⁸

Salta kınası yakılacak gelinlerin giydikleri giysi olarak bilinmektedir. Kınası yakılacak gelenlerin giydikleri saltarın (yelek, şalvar) rengi kesinlikle yakut kırmızı olarak tercih edilmektedir. Gelin dışında kına törenlerinde başkalarının giydiği saltaların rengi yakut ve karmen kırmızısı (bk. EK 1) olarak tespit edilmiştir.

²¹⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (1 Kasım 2016).

²¹⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (1 Kasım 2016).

Gelinler saltalarını beş yıla yakın bir süre içinde başkalarının (kınası yakılacak gelinlerin) kına törenlerinde de giymektedirler. Kınası yakılan gelini diğerlerinden ayıran özelliği, başına taktığı kırmızı *duvak* olarak belirlenmiştir. Kırmızı duvak dışında saltanın aksesuarları olarak bele şalvarın üstünde kolan (bk. EK 2) takıldığı ve kırmızı veya beyaz renkte oya işlemeli mendil kullanıldığı söylenmektedir. Beş yıllık bu süre içinde yeni bir salta diktirenlerin safir mavisi, koyu mavi, zümrüt yeşili ve mor renklerde (bk. EK 1) kadife kumaşlar kullandığı araştırma sürecinde karşılaşılmış fotoğraflarda görülmüştür.

Salta küçük ve genç kızların da düğünlerde giydiği giysiler olmakla beraber bu yaş grupundakiler için yakut ve karmen kırmızı, safir mavi, koyu mavi ile zümrüt yeşilinin yanında yaşının göstergesi olarak pembe, sarı ve yeşil gibi daha canlı renkler de kullanılmaktadır. 1990 yılından bu yana bölgelerde kayıt altına alınmış aile fotoğraflarında kız çocukların giydiği saltalarda, şalvar yerine ya bol kesim pantolon ya da don da tercih edildiği görülmüştür. Kız çocukların saltalarında altın sarısı, gümüş, pembe ve mor sim ya da kılaptanlar ve bunların yanında pul, boncuk gibi malzemelerle de süslemeler yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda küçük yaş gruplarındaki kız çocukların bu giysilerin tasarım sürecinde renk ve malzeme yönünden ilgi ve isteklerini karşılayarak, gelenekleri küçük yaştan benimsettikleri düşünülebilir.

Resim 95: Küçük Kız Çocukların Giydiği Salta Şalvarı ²¹⁹

²¹⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Ekim 2016).

Resim 96: Küçük Kız Çocukların Giydiği Salta Örneği (Yelek ve Gömlek) ²²⁰

Günümüzde, son bir kaç yılda kına törenlerinde kınası yakılacak gelinin giydiği bir diğer giysi, halk arasında kaftan olarak ifade edilmektedir. Türkçe sözlüklerdeki karşılıklarından birinde yapımında değerli kumaşlar kullanılan, uzun, süslü eski bir giysi olarak tanımlanmaktadır. Kaftanın; göğüs kısmı altın telli şeritler, kordonlar ve değerli düğmelerle süslenen bir padişah giysisi olduğu belirtilmektedir. ²²¹

Topkapı Saray Müzesinde bulunan padişah kaftanlarını ele alan bir yazıda şu şekilde açıklanmaktadır:

“Farsça bir kelime olup esası *haftan* olarak bilinmektedir. Kaftan sulh zamanında elbise üzerine giyildiği gibi savaşlarda zırhların üstüne içi pamukla doldurulmuş şekilde giyilmiştir. Özellikle padişahlar tarafından kullanılan bu elbise giyenlerin derecesine göre *hasülhas*, *kuşluk*, *ala*, *elvan* gibi isimler almaktadır. Desen olarak en fazla, lale, karanfil, bulut, üç benek, nar, enginar, yabangülü motifleri kullanılmaktadır. ²²²

Geçmişteki en güzel örnekleri Osmanlı saray kaftanlarından oluşmaktadır. Osmanlıda kaftanlar içe ve dışa giyilmek üzere iki şekilde dokunmakta ve dışa giyilenler

²²⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Ekim 2016).

²²¹ Ergür, a.g.e., s. 125.

²²² Macide Gönül, “Topkapı Saray Müzesinde bulunan Padişah kaftanları”, **Tük Etnografya Dergisi**, s.10, 1968, s. 61.

merasim kafatanı olarak belirtilmektedir. Bunlar, altın telli çatma (bk. EK 2) veya seraserden (bk. EK 2) yapıldığı ve bunlarında diğer kaftan biçimlerinden olup; sadece kol üzerinden omuzdan aşağıya kaftan boyu kadar yen (bk. EK 2) denilen ikinci bir kol takıldığı ifade edilmiştir.²²³

Resim 97: Yen' li Kaftan²²⁴

Resim 97' deki I. Süleyman' ın Oğlu Şehzade Mehmet'in tören kaftanı olduğu bilinmekte ve yen'in kaftanın görünüşünü görkemli yapmak ile Osmanlı İmparatorluğu merasim usulüne göre bayramlarda öpülmek gibi tarihi bir görevi olduğu belirtilmektedir. Tanzimat'tan sonra bu usulun kalktığı ve taht saçığının öpülmeye başladığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda Osmanlı döneminde kaftanların içe giyilen, dışa giyilen (merasim kaftanı) ve zırlı kaftanlar olmak üzere 3 şekilde gruplandırıldığı da belirtilmektedir.²²⁵

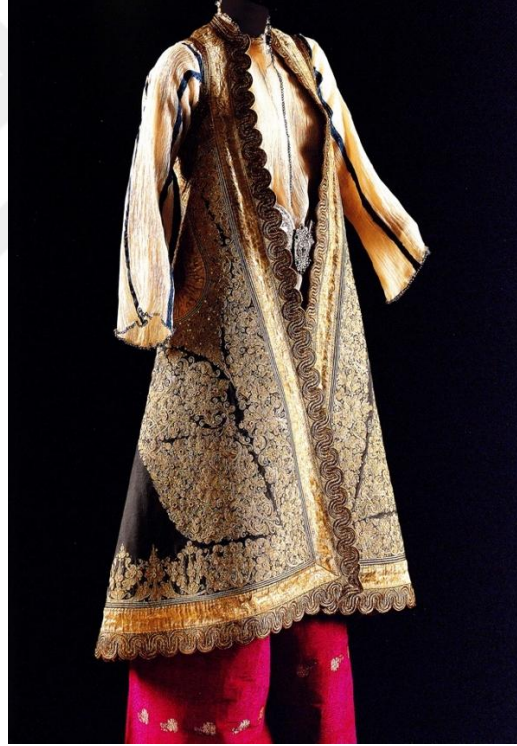
²²³ Fikret Altay, **Kaftanlar**, 1. Basım, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden, 1979, s 6.

²²⁴ Deniz Akkaya, "İstanbul Topkapı Sarayında Bulunan Kaftan Kumaşlarındaki Motif, Desen ve Kompozisyon Özellikleri", (**Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi EBE, 2007), s. 31- 32.

²²⁵ Akkaya, a.g.e., s.32.

Topkapı saray müzesinde bulunan kaftanların, asırlar değıştikçe kumaş cinsleri de değışmiştir. Fakat kaftan formları hemen hemen aynı kalmıştır. Çoğunlukla kaftanlar önden açık, yakasız veya küçük dik yakalı olarak belirtilmektedir. Uzun veya kısa kollu cepli ve yanları yırtmaçlı, önleri şerit veya brit (bk. EK 2) düğmelerle süslenmektedir. Bu kısmının içi pamuklu dıştan kapitone şeklinde boyuna dikişli olarak görülmektedir. Bazı içe giyilen kaftanlar kısa kollu olup ayrıca takma kolları da mevcut olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu giysiler bugün Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Elbiseleri kumaş deposu ve bölümünde bulunmaktadır.²²⁶

Sadberk Hanım müzesi koleksiyonunda geçmiş dönemlerde Balkanlarda giyildiği ifade edilen ve kaftan olarak adlandırılan, başka bir giysi çeşidi de görülmektedir.

Resim 98: Kaftan ” Pırpırı”²²⁷

Günümüzde Batı Makedonyada görülen kaftan örneklerinin, Resim 97’ deki I. Süleyman’ ın Oğlu Şehzade Mehmet’in tören kaftanı olduğu bilinen yenli kaftana, benzediği dikkat çekmiştir. Üst bedene sıkıca outran korse ve altta korse ye dikili uzun

²²⁶ Altay, a.g.e., s. 8.

²²⁷ Görünür, a.g.e., s. 49.

(bazıları kuyruklu) geniş, verev kesilmiş etekleri olmakla beraber, kollarının yenli olduğu görülmüştür.

Resim 99: Yenli Kaftan ²²⁸

Başka örnekler doğrultusunda Makedonya Türkleri' nin kaftan olarak adlandırdıkları giysilerin çok farklı kalıplarda olabileceği görülmüştür. Bazılarının etekleri dar, bazılarının ki geniş, bazılarının uzun dar kesimli kolları, bazılarının da yenleri, bazılarının da kolsuz fakat pelerinli olduğu tespit edilmiştir.

Resim 100: Pelerinli Kaftan ²²⁹

²²⁸ Zülal Nezir'in arşivinden, Gostivar, (29 Kasım 2016).

²²⁹ Elif Tiro arşivinden, Gostivar, (12 Şubat 2016).

Kına törenlerinde giyilen kaftanların rengi saltalar gibi kırmızının farklı tonlarında olmayı gerektirmektedir. Kına töreni dışında düğün, doğum gibi törenlerde giyilecek olan kaftanların renk seçimi kişiye ait olmakla beraber bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Kaftanların hepsinde altın sarısı sim veya kılaptanlarla örgüler ya da dar dokumalar kullanılarak görünürlüğün zenginleştirildiği bilinmektedir. Dar dokumalar ve örgüler dışında elde kordon tutturma (bükme) ve dival işi (kakma), makinede kordon tutturma (bükme) ve dival işi (kakma) ile türk işi gibi nakışlar yapıldığı araştırma sürecinde görülmüştür. Kaftan olarak adlandırılan bütün giysilerde de, salta da ki gibi pililerin düzgün duruşunu sağlamak için, % 100 pamuk kadifeler kullanıldığı düşünülmektedir. (bk. AT 15)

Kaftanın yanında aksesuar olarak Makedonya Türk ve Arnavutları tarafından geniş kullanıcı kitlesi olan halk arasında Trabzon hasırı adı ile bilinen kemer vb takılar kullanılmaktadır. Bir diğer aksesuar da oya işlemeli beyaz veya kırmızı el mendili olarak bilinmektedir.

Son dönemlerde kınalarda giyilen bir örneğin Türkçe yazılı kaynaklarla kıyaslaması yapıldığında kaftandan çok bindallı özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Sözlükte; “*Üzerine sırma ile kabartma yaparak, dal ve çiçek motifleri işlenmiş genellikle mor kadifeden giysi ya da örtü, krş. Dival*”²³⁰ olarak tanımlanmaktadır.

Türk giyim kuşam ve süslenme sözlüğünde ise eski bir kumaş adı olan Bindallının; ipekli kumaşlar ile kadifelerin üzerlerine kılaptan ile iri yapraklar ve dallarla işlenmesine verilen isim olduğu ifade edilmektedir. Bindallılardan genelde mintan ve entari (elbise) dikildiği belirtilmektedir. Geçmişte hem erkekler hemde kadınlar tarafından kullanıldığı belirtilmektedir.²³¹

Başka bir yazıda bindallıların bir düğün giysisi olarak kuyruklu bindallı, ağıçalık, bindallı şalvar ve bindallı mavi elbise gibi çeşitli isimlere sahip olduğu belirtilmektedir. Genelde bezayağı, saten, rips ve dimi örgülü, düz veya desenli; canfes, atlas, gezi, kutni, hare, irigüllü kadife gibi kumaşlardan dikildiği ifade edilmektedir. Bindallı giyiminde

²³⁰ Ergür, a.g.e., s 28.

²³¹ Koçu, a.g.e., s. 44.

mavi, lacivert, bordo, koyu yeşil, kırmızı, gümüş, siyah ve sarı renkler kullanıldığı ve gelinlik bindallılarda genelde koyu kırmızı, mor ve lacivert renklerin tercih edildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda bindallılarda doğadan esinlenilmiş gül, gonca, kır çiçeği gibi motifler kullanıldığı ve genellikle blonya iğnesi (kordon tuturma), maraş işi, Türk işi, tel kırma, hesap işi gibi nakışlar yapıldığı ifade edilmektedir.²³²

Resim 101: Bindallı²³³

3.4.2 Çintiyan

Tekstil Terimleri sözlüğünde çintan, çinti, çintiyan, çimtiyen, cintiyon içi astarlı kadın donu, şalvarı olarak tanımlanmaktadır.²³⁴ Güncel sözlüklerde de tek parça giysiye (şalavara) çintiyan adı verilirken, Batı Makedonya’ da günümüzde halk arasında

²³² Fatma Eray, “Türk Tarihinin Derinliklerinden Gelen Bir Giyim Tarzı: Bindallılar”, *Vakıf Ve Kültür Dergisi*, Cilt. 2, Sayı. 5, (Ağustos 1999), s. 40-41.

²³³ Elanur Loç’un arşivinden, Gostivar, (19.12.2016).

²³⁴ Ergür, a.g.e., s. 52.

gömlek, kolsuz, takma kollu ve yırtmaçlı kollu yelek ile şalvardan oluşan giysi takımı çintiyân, çintan veya çinkyan gibi, şehirden şehire farklılık gösteren isimlerle tanımlanmaktadır. Halk arasında, Gostivar şehrinde çinkyan, Kalkandelen şehrinde ise çintiyân isminin kullanıldığı alan araştırmaları esnasında tespit edilmiştir. (Sözlüklerle paralel şekilde hareket etmek adına, araştırma içerisinde çintiyân ismi kullanılması uygun görülmüştür).

Çintiyânların yelek ve şalvarlarının birçoğuna müzelerde rastlanmaktadır. Fakat sadece Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonunda üç parça olarak muhafaza edilmiş ve şalvar, cepken ve yelek olarak tanımlandığı görülmektedir.

Resim 102: Çintiyân²³⁵

Mor kadife üzerine simli kordon ile kordon tutturma tekniğinde işlenmiş cepken ve yelek ile bordo ipekli kumaş üzerine kordon tutturma tekniğinde işlenmiş şalvardan oluşan Balkanlara özgü bir giysi olarak değerlendirilmekte ve cepken ile yeleğin üzerinde simli balıksırtı kaytanla süslemeli olduğu ifade edilmektedir. Şalvarın dikdörtgen torba kesimli olup uçkurla büzülerek bele oturtulduğu belirtilmektedir.²³⁶

²³⁵ Görünür, a.g.e., s. 45.

²³⁶ Görünür, a.g.e., s. 45.

Resim 103: Çintıyanlı Gelin ²³⁷

Çintıyanın üstte en içe giyilen giysisi gömlek olarak bilinmekte ve ham ipek, reyon, dantel gibi kumaşlardan dikilmektedir. İpek ya da reyon gömleklerin genelde yaka açığı V, yuvarlak ve dikdörtgen olmak üzere bir çoğunda geniş V, volan ve dikdörtgen yaka da dikildiği görülmektedir. Bu tip kumaşların esneme payı olmadığından kesimlerinin geniş olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden giyinme esnasında kolaylık sağlamak adına kolları geniş ve sırtında bel boyuna kadar femuarları olduğu görülmüştür. Gömlelerde kullanılan kumaşlar şeffaf olması ve astarsız kullanılması nedeniyle iç çamaşır üzerine giyilmektedir. Geniş yakaları ve kollarında bilekten dirseğe kadar pul, boncuk, inci ve tırtıl (bk. EK 2) gibi malzemelerle bitki motifli süslemeleri olduğu görülmektedir. Bazı dönemlerde gömleklerin sim ve kılaptan nakışlarla süsleniğinde belirtilmiştir. Gömleklerdeki bu tip süslemeler için genelde ipliğin bükümsüz (bobbin hali) kullanılabilmesi için türk işi ve ya elde çok dikkatli bir şekilde dival işi (kakma) nakış teknikleri uygulanabilmektedir. Kordon tutturma (bükme) tekniğinde kullanılan sim ve kılaptanlara çok kat büküm yapıldığı için bu tip gömleklik kumaşlara ağırlık

²³⁷ Enise Elez'in arşivinden, Gostivar, (12 Aralık 2015).

vermemesi açısından tercih edilmediği düşünülmektedir. Bulgular doğrultusunda gömleklerin beyaz ve bej renklerde kumaşlardan dikildiği görülmüştür.

Esneme payı olan danteller kullanıldığı için dantel gömlekler üst bedene sıkıca oturmaktadır. Dantel gömleklerin bazılarında hakim yaka, bazılarında volan yaka kullanılmaktadır. Karşılaşılan bütün dantel gömleklerin, tenden ayırım yapmayacak tonlara yakın bej renklerde olduğu görülmüştür. Dantel gömleklerin kendi deseni yeterli öngörüldüğü için sadece aralarda küçük küçük boncuklarla ışıltı katmak adına ek süslemeler yapılmaktadır.²³⁸

Resim 104: (V yakalı, Reyon) Çintıyan Gömleği ²³⁹

Çintıyanın altta giyilen giysisi şalvar olarak bilinmektedir. Salta şalvarı dışında iki farklı biçimde çintıyan şalvarı olduğu belirtilmiştir. Çintıyan şalvarı kumaşlarında geçmiş yüzyıllardaki gibi sırma, sim ve kılaptanlı nakışlar ya da dar dokumalar kullanıldığı görülmemiştir.

Günümüzde çintıyan kumaşlarında desensiz saten örgülü pamuk veya ipek kumaşlar ve yaklaşık olarak son on yıl içerisinde kendinden pul, boncuk süslemeli değişik hammadde ve örgü sisteminde kumaşlar kullanıldığı alan araştırmaları esnasında verilen ifadeler doğrultusunda tespit edilmiştir.

Şalvarların rengi genelde çintıyan yeleşinde kullanılan kadife kumaşın rengine en yakın renkte olacak şekilde tercih edilmektedir. Şalvar kesiminde çok geniş kumaşlar kullanılmakta ve giyildikten sonra bele içten gözükmeyen bir uçkur ile sabitlenmektedir.

²³⁸ Emel Şaban, -Zanaatçı- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme, Gostivar: 4 Nisan 2016.

²³⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

Çintiyan şalvarında, sağ ve sol kenarlarında, ön ve arka ortasında olmak üzere dört adet cep görünümünde, fakat cep işlevselliği olmayan genelde 15x15 cm ölçülerinde kadife kumaşlar dikilmektedir. Bunlara halk arasında *pola* denilmektedir. Aynı kadife kumaştan şalvarın paçaları da şalvar kumaşına dikilmektedir. Bu dört adet kadife kumaş ve paçalarda çintiyan yeleklerinde olduğu gibi, sim veya kılaptan nakışlı motiflerle süslenmektedir.²⁴⁰

Bazı çintiyan şalvarların *polaları* cep görünümünde başlayıp ayak bileğine, paçalara kadar uzanmaktadır. Polalar'dan başlayarak kadife kumaşlar 5 ile 10 cm genişliklerde değişiklik gösteren şeritler halinde daralarak, ayak bileğine kadar uzanmaktadır. Sağ ve sol kenarlarındaki şeritler ayak bileğin 10 cm üstünden paça formunu yapacak ölçülerde genişlemekte ve paçaları oluşturmaktadır. Genişleyen bu parçalar iki kenarına dikilen sim veya kılaptan örgülü düğmeler ile ayak bileklerinin iç taraflarında düğmelenmektedir. Bu tip polalara halk arasında *paçalı pola* denilmektedir. (Detaylı kalıp özellikleri için bk. AT 13 ve AT 14)

Resim 105: Dört Adet Uzun Polalı Çintiyan Şalvarı, Kordon Tutturma (Bükme)²⁴¹

²⁴⁰Maşide Lyoçi ve Hale Çelik Hekim, "Makedonya Türklerinin Geçmiş ve Günümüz Giyim Kuşamı Üzerine Karşılaştırma", 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı İnsan ve Toplum Bilimleri İBAD, 2017, s. 123.

²⁴¹Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

Çintiyenlerin üstte dışa giyilen giysisi yelek olarak bilinmektedir. Yeleklerin bazıları kolsuz giyilmektedir. Bazıları kollu fakat dirsekten bileğe kadar yıtmaçlı olarak dikilmektedir. Takma kollu olanların hepsinde kol parçasının; kol evine sadece omuz çevresinin üstünde 10 cm kadar dikili olduğu ifade edilmektedir. Takma kollar 30 cm genişliğinde 50 ile 60 cm arası uzunluklarda kanat gibi bileğe kadar sarmaktadır. Yeleklerin hepsinin yakasız olduğu tespit edilmiştir. Gömleklerin geniş yakaları yeleklerin üzerinden sarkacak şekilde, yeleklerin yuvarlak ya da V yaka açığının genişliğine karar verilmektedir. Bulgular arasında yer alan yeleklerin bazıları göğüs altına kadar bazıları da bele kadar uzundur. Yeleklerde sert ve dik duruşun sağlanması açısından genelde poliamid ve polyester yapılı sentetik kadife görünümünde havlı kumaşlar kullanıldığı ve nakış esnasında kadifenin ters tarafına gramajlı kağıt yapıştırıldığı söylenmiştir.

Resim 106: Takma Kollu Çintiyen Yeleği, Kordon Tutturma (Bükme) ²⁴²

Kadifelerin rengi konusunda bir sınırlandırma olmamakla beraber genelde halk arasında asil renkler olarak nitelendirilen; siyah, yakut kırmızı, zümrüt yeşili, altın sarısı ve safir mavisi tercih edilmektedir.²⁴³ (bk. EK 1)

Desen bakımından değerlendirecek olursak çeşitli bitki ve çiçek motifleri kullanıldığı görülmektedir. Bazı dönemlerin nadir örneklerinde Osmanlı kültüründen bir

²⁴² Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

²⁴³ Maşide Lyoçi, Günay Aykaç Atalayer, a.g.e., s. 294.

miras olarak bilinen ve Makedonya Türkleri için önem taşıyan Osmanlı tuğrasının desen motifi olarak tekrardan tercih edildiği, aile fotoğrafları üzerinden görülmektedir.

Çintiyanların dikiminde kişinin sosyo-ekonomik durumuna bağlı olarak el işi veya makineyle dival işi (kakma) ve kordon tutturma (bükme) nakış teknikleri uygulanmaktadır. Son yıllarda kordon tutturma (bükme)' nin dival işi (kakma)' ya göre daha çok tercih edildiği görülmektedir. Damattan geline gelen çeyiz bohçasında yer alan çintiyan halk arasında ilk kat çintiyan olarak bilinmektedir. Gelin adayları için hazırlanan ilk kat çintiyanında makine nakışları yerine el nakışının daha değerli aynı zamanda daha maliyetli olduğunu vurgulamak adına, el nakışı uygulayan zanaatçıların tercih edildiği söylenmektedir. Son zamanlarda ilk kat çintiyanların genelde elde kordon tutturma (bükme) nakışlarıyla süslenmesinin, bir standart haline geldiği görülmektedir.²⁴⁴

Gelin adaylarının çintiyanlarında kullanılan sim veya kılaptanlar genelde altın sarısı renginde olup, ek olarak nakışaların yanında değerli taşlarla da süslemeler yapılmaktadır. Kullanılan kadifelerin çoğunlukla yakut kırmızı olduğu tespit edilmiştir. Şalvarlarında kullanılan kumaşlar ise en yüksek maliyetli, selüloz yapılı, genelde saten örgülü dokuma kumaşlar olduğu görülmüştür. Bunun dışında bazı dönemlerde de en yeni ve değişik süslemeli tafta kumaşlar da kullanıldığı ifade edilmiştir.

Geçmişten günümüze kadar kullanım alanı değerlendirmesi yapacak olursak çintiyanlar XIX. yüzyılın sonlarına kadar günlük giysi olarak kullanılırken, XX. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar ulusal ve dini bayramlarda kullanılmakta olduğu yazılı kaynaklarda belirtilmiş ve aile fotoğraflarınca doğrulanmıştır. Günümüzde gelin adaylarının en önemli giysilerinden biri olmakla beraber yaklaşık 10 yıl boyunca sürekli kullanılmaktadır. Bu 10 yıllık dönem içerisinde toplumda kadınlar yeni ve genç gelin olarak değerlendirilmekte ve doğum, düğün, kınagece törenlerinde çintiyan giymektedirler.

Günlerce süre gelen düğün geleneklerinin üçüncü günü düğün olarak adlandırılmaktadır. Sadece kadınlar arasında gerçekleşen düğünde gelin beyaz gelinlik sonrasında o gün için özel dikilmiş ilk kat çintiyanını giymektedir. Düğüne katılan diğer

²⁴⁴ Cumaziye Mazhar, -Zanaatçı-, "Sırmacılık Zanaatı" konulu görüşme, Gostivar:17 Nisan 2016.

kadınlar da ilk kat çintiyalarını ya da akrabalık derecesine göre o düğüne özel diktirdiği yeni çintiyasını giymektedir. Düğün davetlilerinde giyim ve süslenme bakımından aralarındaki benzerliğin çok büyük oranda olduğu gözlemlenmiştir. Gelini diğer davetlilerden ayıran çintiyayla beraber taktığı duvaktır. Beyaz gelinliğiyle kullandığı duvağın aynısını takmaktadır.

Çintiyanın aksesuarları olarak fazladan altın takı, taç ve kolan ile çintiyanın kumaşların renginde oya işlemeli mendiller kullanılmaktadır. XXI. yüzyılın başlarına kadar oya işlemeli 30 cm ölçülerinde, geniş kare mendillerin üçgen şeklinde katlanarak, simetrik olarak şalvarın üstünde sarkacak şekilde belde, aksesuar olarak kullanıldığı eski aile fotoğraflarında görülmüştür (bk. resim 107). Günümüzde bu tip mendiller kullanılmamakla beraber tamamı oya işlemeli horon çekmek amaçlı *el mendilleri* kullanılmaktadır (bk. resim 108).

Resim 107: Şalvarın üstünden sarkıtılan mendil örneği ²⁴⁵ **Resim 108:** El Mendili ²⁴⁶

Resim 109: Çintiyanın Kemer (Kolan) ²⁴⁷

²⁴⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

²⁴⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (8 Kasım 2016).

²⁴⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

3.4.3 Çintiyan Mintan

Tekstil terimleri sözlüğünde; mintan yakasız uzun kollu erkek gömleği ya da gömlek üzerine giyilen kollu yelek ²⁴⁸ olarak tanımlanmaktadır.

Sözlükteki bu tanımlama ve geçmiş yüzyıl mintan hakkındaki yazılar ile alan araştırmasında ifade edilen mintan tanımlamaları arasında çelişkiler görülmektedir. Çintiyan mintanın günümüzde araştırma kapsamında ele alınan şehirlerden biri olan Gostivarda kolsuz yelek, gömlek ve ağı, ağ ucu bele bağlanan şalvardan oluşan takım olarak bahsedilmektedir.

Fakat “*Makedonya Üsküp Yöresi Kına Kıyafeti*” adlı yazılı kaynakta mintandan şu şekilde söz edilmektedir:

Mintan; Üsküp yöresine ait geleneksel kına giysilerinden en çok el emeği isteyen parçasıdır. Neredeyse tamamen eldikilişi ile dikilen kolsuz, göynek ve dimija (şalvar) üstüne giyilen kısa üst giysisi dir. Ön ve arka da tamamen sim iple işlenmiştir. Önde ve arkada çiçek motifli vardır, bu motifler ise simli iple kordon işleme olarak yapıp boncuklarla da süslenmiştir. Mintanilerin işlemleri genellikle gümüş ve altın renginde olurlar.²⁴⁹

Resim 110: Aynı yazıda kullanılan mintan görseli, ön ve arka görünümü ²⁵⁰

²⁴⁸ Ergür, a.g.e., s. 184.

²⁴⁹ Melek Tufan, E. Elhan Özus ve Filiz Erden, “Makedonya Üsküp Yöresi Kına Kıyafeti”, *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, s. 4, 2015, s. 206, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/intjcs/article/view/5000140997>, (27 Mayıs 2016).

²⁵⁰ Tufan, Özus ve Erden, a.g.e., s. 206.

Günümüzde Batı Makedonya’ da *çintiyân mintan* terimini kavramsal açıdan analiz edecek ve *çintiyânın-* şalvarı, *mintanın* da- üstte giyilen yeleği ifade ettiğini düşünecek olursak “*Makedonya Üsküp Yöresi Kına Kıyafeti*” adlı yazıdaki mintan tanımlamasıyla pekiştiği düşünülecektir.

Sözlüklerde şalvar hakkında yapılan tanımlamalarda biçimsel çeşitlerinden bilgi verilmemiştir. Eski fotoğraflar ve röportajlardan yola çıkarak şalvarların kalıp özellikleri bakımından karşılaşılmış bir diğer çeşidi; uzun, geniş, ayak bileğine kadar sarkan ve bele sokulan şalvar olarak değerlendirme olanağı sağlamaktadır.

Kütahya ili geleneksel kadın giyiminden bahsedilirken bölgede uzun ağı, ağı toplanıp bele şalvarbendin içine sokulan şalvarlardan söz edilmektedir.²⁵¹

Alan araştırmaları esnasında çintiyân ve çintiyân mintanın birbirinden ayırıcı özellikleri konusunda yöneltilmiş sorulara “çintiyân ve çintiyân mintanı birbirinden ayıran tek özellik şalvarları arasındaki farktır. Çintiyânın şalvarı geniş ve ağı pililer şeklinde ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Bununla beraber ağı ucunu bele, uçkurun içine sokulur” yanıtı verilmiştir.²⁵²

Resim 111: Çintiyân Mintan²⁵³

²⁵¹ Ahmed Hadun Eralp, “El Sanatları ve Mahalli Kıyafetler”, Saner Arman ve diğerleri (yayın kurulu), **Atatürk’ ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya** içinde (795- 818), İstanbul: Kütahya Belediyesi, Kütahya İli 100. Yıl Kutlama Komitesi ve İstanbul Üniversitesi STE, 1981- 1982, s. 800.

²⁵² Emel Şaban, -Zanaatçı-, “ Sırmacılık Zanaatı konulu görüşme”, Gostivar: 4 Nisan 2016.

²⁵³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

Araştırma kapsamında yapılan sözlü görüşmelerde elde edilen bilgilerde çintiyian mintanın gömlek, yelek ve şalvar olmak üzere üç öğeden takım haline getirildiği bilinmektedir. Üstte, en içe giyileni gömlek olarak belirtilmektedir. İnce, şeffaf ipek ve reyon gömlek ile bürümcük gömlekler giyildiği gözlemlenmiştir. Reyon olanları; şeffaf, çok ince naylon ipliklerden, seyrek olacak şekilde ve belirli aralıklarda beyaz kalın naylon ipliklerden boyuna şeritler gelecek şekilde dokunmaktadır (bk. resim: 104). Gömlekler yakasız veya V yakalı, kenarlarında oya işlemleri olacak şekilde kullanılmaktadır. Aynı oya işlemleri manşetlerinde tekrarlanmaktadır. Kumaşın esneme payı olmadığından beden ve kolları geniş kesilmekte ve dikilmektedir.²⁵⁴

Resim 112: Çintiyian Mintan Bürümcük Gömleği ²⁵⁵

Çintiyian mintanın altta giyilen giysisi şalvar olarak bilinmektedir. Bu şalvarların genelde saten örgülü geniş kumaşlardan dikildiği görülmüştür. Bele şalvarbend ile sabitlenip ve üstüne kemer takılmaktadır. Şalvarların geniş ve uzun ağırları olmakla beraber önde, en ortadaki ağı, en uzun olup ucu yukarıya doğru döndürülüp şalvarbendin içine takılmaktadır. Bazı dönemlerde şalvarbendin içine takılan ağ ucu, şalvar üstündeki kemerin altından üstüne dolanarak ucu şalvara süslü iğneler ile tutturulmuştur.²⁵⁶

Bu şalvarların çintiyian şalvarlardan bir diğer ayırıcı özelliği olarak; şalvarında, sadece sağ ve sol kenarlarında, ön ve arkasının ortasında olmak üzere dört adet pola (bk.

²⁵⁴ Emel Şaban, a.g.k., 4 Nisan 2016.

²⁵⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

²⁵⁶ Emel Şaban, a.g.k., 4 Nisan 2016.

s.119) dikilip paça boyuna kadar uzanan şeritleri olmadığı, gözlemlenmiştir. Paçalarında kadife kumaşlardan dikilip üzerinde sim veya kılaptan nakışlar olduğu görülmektedir.

Resim 113: Çintiyen Mintan Şalvarı²⁵⁷

Çintiyen mintanın üstte en dışa giyileni yelek olarak bilinmektedir. Yelekler kadife kumaşlardan dikilmektedir. Yeleklerin sert duruşu nakış esnasında kumaşın tersine yapıştırılan gramajlı kağıtlarla desteklenerek oluşturulmaktadır. Kumaşın yüzünde söz konusu nakış tekniklerinin hepsinin uygulandığı bilinmektedir. Geniş yaka oyuntulu, boyu göğüs altına kadar uzun ve kolsuz olduğu görülmektedir.

Resim 114: Çintiyen Mintan Yeleği²⁵⁸

²⁵⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

²⁵⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (2 Kasım 2016).

Çintiyen mintan takımının yeleği ve Şalvar polaları (bk. s. 119) ile paçalarında sim veya kılaptan nakışlarla çeşitli bitki motifleri ile nakışlar yapıldığı gürmektedir. Toplumda altın sarısı ve gürmüŐ rengi (bk. EK 1) olarak nitelendirdikleri sim veya kılaptanların yoğun oranda kullanıldığı gürmektedir. Kumaşların rengine bir sınırlama olmadığı, fotoğraflar üzerinden yapılan değerlendirmelerde, geçmiş yzyılda daha sıcak renkler kullanılırken, gürümüzde siyah, yakut kırmızı, zürüt yeşili, altın sarısı ve safir mavisi tercih edildiği bilinmektedir. Çintiyen mintan takımın aksesuarları olarak metal kemerler ve baş aksesuarı olarak sikkelerle kaplanmış, kenarlarından boncuklar sarkan fesler kullanıldığı gürmektedir. Çintiyen mintanların yelek, pola ve paçalarında elde ve makinede dival işi (kakma) ile elde ve makinede kordon tuttruma (bükme) nakış tekniklerinin kullanıldığı bulgular üzerinden saptanmıştır.

Çintiyen mintanlar genellikle kınagecesine gelin almaya gidenlerin giydiği giysi olarak bilinmektedir. Daha sonraları küçük aile törenlerde gelinlerin 10- 15 yıl kadar bir sürede giydikleri gürmektedir.

3.4.4 II. Çintiyen

II. çintiyen olarak ele alınan giysinin halk arasında *ikinci kat çintiyen* olarak tanımlanmış olduğu belirtilmektedir. İkinci kat çintiyen gelinin ailesi tarafından dikilmekte ve gelinden damada gönderilen çeyiz içinde yer almaktadır.

Fotoğraflar üzerinden yapılan değerlendirmede; XX. yzyılda ilk kat çintiyen ve ikinci kat çintiyen arasında biçimsel olarak kalıp özellikleri arasında farklılıklar olduğu gürülmüŐtür. İlk kat çintiyenin yeleği kollu ise, ikinci kat olanı kolsuz ya da her iki çintiyenin yeleği kolluysa, kol kesimleri farklı şekilde dikilmektedir. “*Biri kanat gibi takma kolluysa, diğerleri halk arasında sıkmalı (kol evinin tamamı dikili fakat dirseğin 10 cm üstünden manşet kısmına kadar yırtmaçlı) olarak adlandırılanlardır*”²⁵⁹ şeklinde aktarılmıştır. Bazı ilk kat ve ikinci katlarda gömleklerin kumaşları, renkleri ve nakış teknikleri bakımından da farklılıklar olduğu söylenmiŐtır.

²⁵⁹ Emel Şaban, a.g.k., 4 Nisan 2016.

Günümüzde ise ilk kat ve ikinci kat olarak değerlendirilenler arasındaki farklılıklar; hem yelekte hem şalvarda hemde gömlekte kullanılan kumaşların rengi, gömlekte kullanılan süsleme ve nakış teknikleri, yaka şekilleri olarak belirtilmektedir. Bazı, ilk kat ve ikinci kat çintiyenlerin yelek ve şalvar paçaları ile polalarında (bk. s. 119) uygulanan nakış teknikleri açısından da farklılıklar olduğu görülmektedir. İlk kat çintiyanda standart haline gelmiş elde kordon tutturma (bükme) tekniği uygulanmışsa ikinci katlarda çeşitliliği vurgulamak adına elde dival işi (kama) uygulanmaktadır.

Resim 115: Elde dival işi (kama) tekniğiyle II. Çintiyen Yeleği ²⁶⁰

Resim 116: II. Çintiyen Gömleği ²⁶¹

Günümüzde ilk kat ve ikinci kat çintiyenler arasındaki benzerlikler; yeleklerinin yakasız, boyunun göğüs altı ya da bele kadar olması şeklinde tespit edilmiştir.

²⁶⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (12 Kasım 2016).

²⁶¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (12 Kasım 2016).

Resim 117: Elde dival işi (kama) tekniğiyle II. çintiyarı Şalvarı ²⁶²

Düğün sürecinin dördüncü gününde geline giydirilmektedir. Düğün törenlerinin bu günü halk arasında Türkler tarafından *sabalık*, Arnavutlar tarafından *Siyir veya Seyir* olarak adlandırılmaktadır.

Türkçe saba- sabah kelimelerinden türediği varsayılmaktadır. Makedonya Türkleri tarafından kahavıltı yerine kullanılan *sabalık* kelimesi ve düğün sürecinin bu günündeki yemek kültürüyle ilişkilendirerek, adını *sabalık* olarak aldığı söylenebilir.

Diğer bir yandan seyir kelimesinin Türkçe’deki seyretmek kavramında geldiği düşünülmektedir. Buradaki amacın, gelen insanların gelini görmek olduğunu göz önünde bulundurarak olursak, Türkçe sözlüklerdeki anlamıyla doğruluk niteliği taşıdığı düşünülebilir.

Her iki dilde farklı isimleri olmasına rağmen uygulama bakımından aynı olduğu saptanmıştır. Türkler yemek kültüründen yola çıkarak *sabalık* olarak tanımlandırmayı, Arnavutlar ise gelini görmek, göstermek veya tanıtmak geleneğini uygulamayı temel olarak *seyir* olarak tanımlandırmayı tercih etmiş oldukları düşünülmektedir.

Sabalık ikramlarının dışında, o gün içerisinde geline çeyizinde getirdiği ikinci kat çintiyarı giydirilmekte ve yine duvak takılmaktadır. Gelin kendi çeyizinden giydiği

²⁶² Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (12 Ekim. 2016).

çintiyanla beraber yine kendi çeyizinden olan aksesuarları kullanmaktadır. İkinci kat çintiyanın aksesuarları arasında kemer, taç, mendil ve altın takılar yer almaktadır.

3.4.5 Sırma İşlemeli Geleneksel Giysilerin “Yeni Gelin Kavramında” Sürdürülebilirliği

Sırmacılık zanaatının geleneksel giyimle beraber yürüttüğü paralel sürdürülebilirlik içerisinde ele alınan giysi öğeleri belli bir zaman diliminde zenginlik ve çeşitlilik bakımından gelişim göstermektedir.

Bütün toplumlarda çeşitlilik gösteren giyim toplumda kişinin yaş grubunu, karakteristik özelliklerini ifade etmesinin yanısıra kullanım amacıyla beraber mekana ve zamana da hitap etmektedir. Bu değerleri göz önünde bulundurarak araştırma sürecinde incelenmiş coğrafyada geleneksel giysiler yaklaşık 10 ya da 15 yıllık bir zaman diliminde “yeni gelin” kavramı içerisinde sürdürülebilirlik sağladığı görülmüştür. Bu kavram genelde 19- 35 yaş arası kadınları kapsamakta ve fiziksel ile karakteristik özellikleri göz önünde bulundurularak giysilerde malzeme, form, kalıp ve renk bakımından daha değişik ve daha güncel seçenekler oluşturmaktadır.

Araştırma sürecinde; Günlerce süre gelen düğün törenleri sonrasında gelinlerin geleneksel giysileri giymeye devam etmesi uzun bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

İlk evrelerde evlerinde günlük giyim olarak kullanılan geleneksel giysiler gelinlerin çeyiz özelliklerini, zenginliklerini ve çeşitliliklerini belirtmek amacıyla kullanım sıklığını ortaya koymaktadır. Üç ile beş aylık bir zaman diliminin söz konusu olduğu bu dönemde giysilerin çeşitliği bakımından yelek, gömlek ve şalvardan oluşan takım çeşitleri salta, ve farklı kesimlerde uzun etekler ile ceketler kullanıldığı, bu giysilerin formu ve giyilişinde elveriş sağlayan kadife ve saten örgülü kumaşların farklı yapıları tercih edildiği belirtilmektedir.

Bunun yanısıra kullanılan nakış tekniklerinde geniş seçeneklerle beraber sim ve kılaptanların altın sarısı ve gümüş dışında farklı renklerinde kullanıldığı öne sürülmektedir. Desen olarak sadece bitki motiflerinin farklı çeşitleri görülmekte ve bu

sürecin hiçbir evresinde motif seçiminde, bitki ve çiçek dışında farklı formlara rastlanmamıştır.²⁶³

Resim 118: Etek Ve Sim, Sırma Veya Kılaptan Kordonlarla Süslenmiş Ceket²⁶⁴

Resim 119: Pelerin²⁶⁵

²⁶³ Emel Şaban, a.g.k., 4 Nisan 2016.

²⁶⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (10 Ekim 2016).

²⁶⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (12 Kasım 2016).

Resim 120: Boncuk, Tırtıl ve Sim, Sırma Veya Kılaptanlarla Süslenmiş Yırtmaçlı Elbise ²⁶⁶

Resim 121: Boncuk, Tırtıl ve Sim, Sırma Veya Kılaptanlarla Kordon Tutturma (Bükme) Nakışlı Elbise ²⁶⁷

²⁶⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (10 Ekim 2016).

²⁶⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Kalkandelen, (12 Ekim 2016).

Resim 122: Yırmaçlı Ceket Ve Şalvar²⁶⁸

Resim 123: Çok Bükümlü Mor ile Gümüş Kılıptan Süslemeli Ceket Ve Etek²⁶⁹

²⁶⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (11 Ekim 2016).

²⁶⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (11 Ekim 2016).

Araştırma sürecinde, söz konusu zaman dilimin on yıllık evresinde geleneksel giysilerin kullanıldığı yerler düğünler, doğum ve benzeri törenler olarak belirlenmiştir. Bu dönemde giysilerin çeşitliği artmakta olduğu ifade edilmiştir. Bazı fotoğraflar üzerinden yapılan değerlendirmelerde güncel moda ve trend eğilimlerinin de rol oynadığı düşünülmektedir. Görülen örneklerde, iletişim teknolojisi üzerinden belirli dönemlerde bütün uluslara hitap eden sanatçı bireylerin giyim modası, söz konusu toplumda geleneksel giysilerin sürdürülebilirliği içerisinde benimsenmektedir.

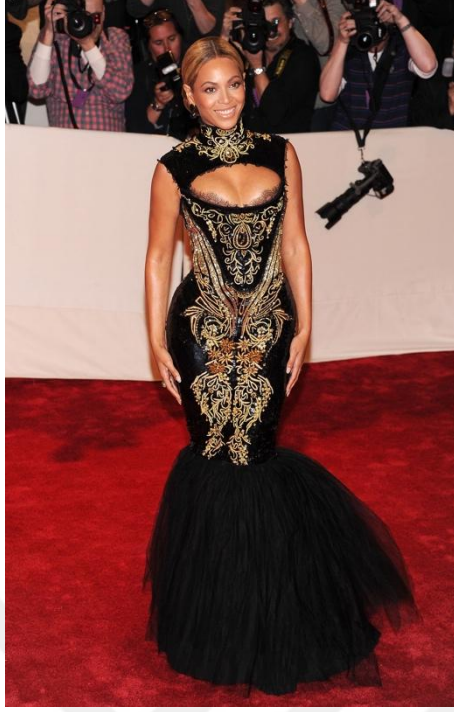
Bu noktada endüstri hızından uzakta kalan sırmacılık zanaatı giyinme olgusu üzerinden iletişim araçları sayesinde moda kavramı altında kısa süreli eğilimlerde bağ kurmaktadır.

Giyim modası kavramı, giyim kuşam kültürüne etki eden ve bir bölgedeki kitle beğenisi diğer bölgelerde veya farklı kültürlerde de benimsenmekte ve bu doğrultuda giyim üzerinden bir döngü oluşmaktadır, bir diğer yandan moda toplumların kültürel ve bilhassa ritüelleşmiş özelliklerinden etkilenen bir olgu olarak da görülebilmektedir. Toplumlara ait gelenekler, yerleşmiş bulunan mevcut düzen ve yaşam biçimi, o toplumun giyim kuşam kültürüne etki eden önemli etkenlerden biri olarak bilinmektedir.²⁷⁰

Tarihi süreç içerisinde değerlendirme yapacak olursak, sırmacılık zanaatının kökleri toplumdaki gelenekler üzerinden giyim modasına, giyim modası üzerinden toplumdaki geleneklere olan yansıması geçmiş ve günümüz arasında büyük bir döngüyü oluşturmaktadır. Bu döngü içerisinde toplumların sosyo kültürel yapısı, kişinin fiziksel ve psikolojik değerleri arasındaki farklılıklar ve benzerlikler giysiye form, renk ve kesim bakımından değişiklikler ve hatta yenilikler kazandırmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı coğrafyada görülen bazı geleneksel giysi örneklerin bu döngüyü tanımlayabilecek özellikleri taşıdığı düşünülmektedir. En iyi örnekleride geniş kitlelerde büyümlü etkiler yarattığı bilinen ulusal ve uluslararası törenlerin *kırmızı halı* giysileri olarak görülmektedir.

²⁷⁰ Bayburtlu, a.g.e., s. 69-170.

Resim 124: Costume İnstitute Gala,
Newyork, 2011²⁷²

Resim 125: Gostivar, 2013 ²⁷¹

3.4.6 Sırmacılık Zanaatı İçerisinde Kullanılan Giysi Aksesuarları

Giysi tamamlayıcı öğeler olarak da değerlendirebileceğimiz aksesuarların en az giysi tarihi kadar eski bir tarihi olduğu düşünülmektedir. İnsanların toplumda beğenilmek gibi kavramlar üzerinden giysiye verdiği değer kadar, giyimini tamamladığı bilinciyle aksesuar ve takılara da değer verdiği bilinmektedir.

Araştırma sürecinde yazılı kaynaklarda çok yer almasa da Makedonya ve diğer Balkan ülkelerinde sim, sırma veya kılıptan nakışlı ve süslemeli giysi tamamlayıcı öğelerin fotoğrafları görülmüştür. Bu süreçte giysi aksesuarları adı altında hem XIX. ve XX. yüzyılda hemde XXI. yüzyılda kullanılmış olanlarını: Pabuç, Şapka, kemer, Ayakkabı, çanta ve düğme adı altında değerlendirmek gerekmektedir.

²⁷¹ Elif Tiro arşivinden, Gostivar, (17.12.2016).

²⁷² https://media1.popsugar-assets.com/files/thumbor/rWWjrpskULGxjo2x01ABkddOJ8/fit-in/2048xorig/filters:format_auto-!!-:strip_icc-!!-/2014/07/04/415/n/2589280/705e6951d3e1660d_113764649/i/Beyonc%C3%A9-picked-another-tight-black-gold-dress-time.jpg, (21 Aralık 2016).

En eski örnekleri Sırbistanda Belgrad Etnoloji müzesinde görülmektedir. Müzede XIX. yüzyıl sonu ya da XX. yüzyıl başlarında kullanıldığı belirtilen iki adet sim, sırma veya kılıptan nakışlı şapka yer almaktadır. Bu şapkaların Sırplar tarafından düğün törenlerinde kullanıldığı ifade edilmektedir. (bk. resim: 126).

Örnek olarak verebileceğimiz bir diğer geçmiş dönem sim, sırma veya kılıptan nakışlı giysi aksesuarı, Manastır şehrindeki müzede sergilenen pabuçlar ve kemer olarak araştırma sürecinde kayıt altına alınmıştır (bk. resim: 3)

Resim 126: Şapka (*Dzega*), Belgrad, 1900- 2000 ²⁷³

Resim 127: Şapka, Belgrad, ²⁷⁴

²⁷³ Vera Sharac Momchilovich, *Chija Je Ovo Kapa*, 2007, http://www.riznicasrpska.net/likovnaumetnost/index.php?PHPSESSID=n6kv8vg01i6moio7tgssdupqs0&topic=12_1.msg266#msg266, (16 aralık).

²⁷⁴ Momchilovich, a.g.e., http://www.riznicasrpska.net/likovnaumetnost/index.php?PHPSESSID=n6kv8vg01i6moio7tgssdupqs0&topic=12_1.msg266#msg266, (16 aralık).

Günümüzdeki örneklerini incelediğimizde bütün geleneksel giysilerle beraber kullanılmakta olan sim veya kılaptan nakışlı ayakkabılar ve çantaların, güncel tasarımlara ayak uydurabilecek form ve yapıda olduğu görülmektedir. Küçük ayakkabı ve çanta atölyelerinde güncel kalıplar üzerinden üretildikleri gözlemlenmiştir. Bazı örneklerde hazır süet deri ayakkabı ve çanta üzerine sim veya kılaptan ipliklerle farklı süsleme veya nakış teknikleri uygulandığı görülmüştür.

Resim 128: Dival İşi (Kakma), El Çantası ²⁷⁵

Resim 129: Elde Kordon Tutturma (Bükme), Ayakkabı ²⁷⁶

²⁷⁵ https://www.instagram.com/gostivar_kaftan/?hl=en, (5. Aralık 2016).

²⁷⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Kalkandelen, (27 Ekim 2016).

Bu bağlamda son üç yüzyılda biçimsel, işlevsel ve yapısal olarak en az değişime uğramış aksesuarlardan biri, bütün giysilerin kenarlarında kullanılan sim veya kılıptan kaplamalı düğmeler olarak tespit edilmiştir.

Düğmeler günümüzde batı Makedonya’da sırmacılık zanaatının bir alt dalı olan ve *Düğmeci* olarak adlandırılan zanaatçılar tarafından işlenmektedir. Düğmeler çok farklı bir uygulama yöntemiyle tamamen el işi olarak üretilmektedir.

Resim 130: Düğmeler ²⁷⁷

Resim 131: Elips Düğme ²⁷⁸

(Feriha Loç, -Zanaatçı-, “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme, Gostivar:18 Mayıs 2016.)

²⁷⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (18 Mayıs 2016).

²⁷⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (18 Mayıs 2016).

Düğme Yapımı:

İlk aşamada; taban kenarı 1 cm, ikiz kenarları 10 cm uzunluklarda orta kalınlıkta bir mukavvadan kalıplar hazırlanmaktadır. Bu mukavvaların hepsi su ile ıslatılmaktadır. 15-30 dk kadar bir sürede kurutulan mukavallar sonrasında resim 132' de sol tarafta, düğmeler için özel ölçülerde yapılmış bir vidanın sivri ucuna sarılmaktadır. Mukava vida ya tabandan başlayarak en sivri noktası en üstte kalacak ya da en sivri noktasından başlayarak tabanı en üstte elips formunda kalacak şekilde sarılmaktadır. Düğmeler yuvarlak şekilde olacaksa, ozaman sarma işlemi tabandan başlayıp en sivri noktası en üstte kalacak şekilde yapılmaktadır. Elips düğme yapılıyorsa, ozaman yuvarlak düğmelerdeki sarma işleminin tam tersi uygulanmaktadır.

Resim 132: Düğme Yapımı Aşaması I ²⁷⁹

(Feriha Loç, a.g.k.)

İkinci aşamada iplik geçirme deliği geniş olan kalın ve uzun bir el dikişi iğnesine çok kat bükümlü sim veya kılıptan iplik geçirilmektedir. İğneyle alttan başlayarak mukavannın en içinden vida' ya paralel şekilde sim veya kılıptan geçirilmektedir. Bu şekilde bir kaç kez sim veya kılıptan geçirerek mukavvanın etrafını saran bir zemin doku oluşturulmaktadır.

²⁷⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (18 Mayıs 2016).

Resim 133: Düğme yapım aşaması II ²⁸⁰
(Feriha Loç, a.g.k.)

Resim 134: Düğme yapım aşaması III ²⁸¹
(Feriha Loç, a.g.k.)

Üçüncü aşamada sim veya kılaptanlardan oluşturulan zemin dokudan, aynı sim veya kılaptanlarla altlı üstlü aralardan balıksırtı örgü oluşturacak şekilde, geçirilmektedir. Bu işlem mukavva gözükmeyinceye kadar devam etmektedir.

²⁸⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (18 Mayıs 2016).

²⁸¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (18 Mayıs 2016).

Resim 135: Düğme Yapım Aşaması IV ²⁸²

(Feriha Loç, a.g.k.)

En son aşamada yüzyıllardır değişmeyen bir ritüel olarak düğmelerin üstüne kırmızı boncuk dikilmektedir. Dönem dönem farklı renklerde boncuklar dikildiği görülsede kırmızı en çok kullanılan renk olarak belirlenmiştir.

3.5 İKİ YÜZYIL ARASINDA SIRMA NAKIŞLI GIYSİLERDEKİ BİÇİMSEL FARKLILIKLAR

Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan ve XIX. ile XX. yüzyılda giyildiği bilinen sırma nakışlı giysilerle, üçüncü bölümde yer alan ve günümüzde giyilen giysiler arasında farklılıklar görülmektedir. Her ne kadar XIX. ve XX. yüzyılda giyilenler günümüzde giyilenlerin orijinali olsada, günümüze ulaşırken ki süreçte karşılaştığı sosyal, ekonomik, politik etkenler, göçler ve endüstriyel gelişmeler başlı başına bir değişim oluşturmaktadır. Bundan dolayı giysilerdeki farklılıkları isim, yapı, kalıp, malzeme ve kullanım alanı olarak birkaç farklı nokta üzerinde ele almak gerekmektedir. İsim, biçim ve kullanım alanı gibi farklılıklar araştırma sürecinde gözlemlenmiş, fakat kumaş ve iplik özellikleri laboratuvar alanında incelenmiştir. Laboratuvar ortamında gözlemlenmiş farklılıklar çalışmanın dördüncü bölümünde bulunan analiz tabloları içerisinde yer almaktadır.

²⁸² Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, Gostivar, (18 Mayıs 2016).

Giysilerin isimleri bakımından gözlemlenecek farklılıkların başında çintiyan gelmektedir. Çintiyan XIX. ve XX. yüzyılda sadece şalvar olarak bilinirken, XXI. yüzyılda şalvar, gömlek ve kollu ya da kolsuz yelekten oluşan takım olarak bilinmektedir. Aynı şekilde XX. yüzyılda cübbe olarak bilinen giysi, günümüzde salta olarak adlandırılmakta ve üstte iç giysi olarak gömlek, altta şalvar ile takım olarak giyilmektedir. Dolamaya gelince günümüzde hiçbir örneğine rastlanmamıştır.

Giyenler ve giyildiği alan bakımından iki yüzyıl arasındaki farklılıklara değinecek olursak, giyen kişilerin arasında köy ve şehir ayırımı oluşturacak kavramsal farklılıklar olmadığı görülmektedir. Günümüzde Makedonya köyleri yakın şehir belediyelerine bağlı ya da iç içe olduğu için, köy insanının giyinme olgusu üzerinden bütün gereksinimlerine kolayca ulaştığı bilinmektedir. Bu durum köy, şehir insanı ayırımı ortadan kaldırmaktadır. Kullanım alanı bakımından değerlendirme yapacak olursak, hem köylerde, hemde şehirlerde yaşayan insanlar aynı amaç üzerine sim ve kılaptan nakışlı giysileri kullanmaktadır. Buda sim, sırma veya kılaptan nakışlı giysilerin XXI. yüzyıla bütün Makedonya Türk ve Arnavutları tarafından söz, nişan, düğün, doğum gibi törenlerde kullanıldığını doğrulamaktadır.

İsimleri gibi bu giysilerin biçimsel özellikleri bakımından da iki yüzyıl arasında farklılıklar görülmektedir. Kol kesimi, yaka detayı, yelek boyu, şalvar kesimi gibi özellikleri bakımında bazı farklılıklar saptanmıştır. Örneğin geçmiş yüzyılların bulgularından gömleklerin hepsi yakasızken günümüzde çoğunluğuna yaka takıldığı görülmüştür.

Büyük farklılıklar kaydedenlerden biri XIX. ve XX. yüzyılda çintiyan günümüzde şalvar adıyla bilinen giysinin polaları olarak görülmektedir. Günümüzde çintiyan ve II. çintiyan şalvarlarının ön arka, sağ ve sol olmak üzere dört adet, ikisi belden ayak bileğine kadar uzun ve paçalarla birleşik polaları olduğu bilinmektedir. Fakat XIX. ve XX. yüzyıl çintiyan örneklerinde ya tamamı polasız ve bordür gibi dar dokuma şeritlerle süslü olduğu ya da ön ve arka merkezinde olmak üzere iki adet cep görünümünde kısa polası olduğu görülmektedir.

Resim 136: Kısa Polalı Çintiyân
XX. Yüzyıl²⁸³

Resim 137: Dört Adet Uzun
Çintiyân Şalvarı Polası, XXI. Yüzyıl²⁸⁴

Çintiyân mintan şalvarlarında biçimsel olarak bir değişim görülmemiştir. Fakat XX. yüzyılda giyilen ağılı şalvarlar ön ve arka olmak üzere 2 adet cep gibi görünen kısa polayla yapılırken, günümüzde çintiyân mintan takımında giyilen bu ağılı şalvarların dört adet kısa polası olduğu görülmektedir.

XIX. ile XX. yüzyıl yelekleri ve XXI yüzyıl çintiyân takımı yeleklerinde ki farklılıklar yaka oyuntuları ve kol detaylarında görülmektedir. XIX. ve XX. yüzyılda geniş yuvarlak yaka oyuntusu olan yelekler, XXI. yüzyılda V yaka oyuntulu olarak karşımıza çıkmaktadır. XIX ve XX. yüzyılda yeleklerin çoğu kolsuz olmakla beraber, XXI. yüzyılda kollu ve kanat gibi takma kollu olanlarıda görülmektedir.

XX. yüzyılda camadan olarak bilinen üst giysinin günümüzde az sayıda örneğine rastlanmıştır. Geçmiş yüzyılda üst bedende kolsuz ve kruvaze olarak giyildiği ifade edilirken altta nasıl bir giysi ile takım olarak giyildiği belirtilmemiştir. Fakat günümüzde görülmüş olan camadan takımı örneği, üstte en içe gömlek ve altta şalvar ile tamamlanarak giyilmektedir. Halk arasında sadece kruvaze cekete değil de giysinin bütününe camadan adı verildiği bilinmektedir. Resim 139 camadan şalvarı örneğinde sağ ve sol olmak üzere sadece iki adet paça ile birleşen pola olduğu görülmektedir. Camadan

²⁸³ Marija Kanevche' nin fotoğraf arşivi, a.g.k., (23 Ekim 2016).

²⁸⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (25 Ekim 2016).

takımın çok fazla örneğine rastlanmadığı için sadece resim 139 camadan şalvarı üzerinden günümüz camadan şalvarlarının pola sayısı değerlendirilmiştir.

Resim 138: Camadan Ceket, XXI. yüzyıl, Tetova²⁸⁵

Resim 139: Camadan Şalvarı, XXI. yüzyıl, Tetova²⁸⁶

Aralarındaki biçimsel farklılıklar ve benzerlikler bakımından kıyaslama yapabileceğimiz bir diğer giysi, XIX. ve XX. yüzyılda cübbe olarak bilinen fakat XXI. yüzyılda salta giysi takımının uzun yeleği olarak kullanılmakta olanıdır. Cübbe kolsuz bir şekilde olmakla beraber bazıları çuhadan dikilmiş ve üzerine sim, sırma veya kılaptanların yanında yünlü ya da pamuklu ipliklerle de nakışlar yapılmıştır. Fakat saltanın yeleği günümüzde sadece kadife kumaşlardan dikilip, üzerinde sadece sim veya kılaptanlarla nakışlar uygulanmaktadır

²⁸⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, (13 Kasım 2016).

²⁸⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf Çekimi, (13 Kasım 2016).

XIX. ve XX. yüzyılda dolama olarak tanımlanan giysi çeşidinin, günümüz örneklerine nerdeyse hiç rastlanmamıştır. Fakat günümüzde bazı tip uzun kollu salta ceketleri diz üstüne kadar uzun olduğu için dolamaya benzemektedir. Ancak bele kadar bedene sıkıca oturduğu ve belden genişleyen etekleri olduğu için, uzunluk dışında diğer biçimsel özellikleri tam olarak dolama adıyla değerlendirmeye olanak sağlamamaktadır.

3.6 EV TEKSTİLLERİNDE SIRMACILIK ZANAATI

Toplumda geleneksel giyim üzerinde sim veya kılaptanlı nakışların üzerine verilen değerler tekstili temel alarak, farklı işlevsellikleri olan eşyalarda da yer aldığı görülmektedir. Bu eşyaların var oluş süreci kızların erken yaşlarında başlamakla beraber, çeyiz kavramı üzerinden toplumdaki büyük bir kitleye sergilenmesi ve evlilikte uzun vadede kullanım olanağı sağlaması gerekmektedir.

Evlilik sebebiyle, geline verilen her çeşit mal, mülk, mücevher çeyizi oluşturmaktadır. Çeyiz denince en önemlisi sandık çeyizi olarak bilinmektedir. Gelinin kendi el emeğiyle yaptığı ve uzun yıllar bir sandıkta bekletilen; kilim, kumaş, dokuma, örgü ve işleme türünden giyim, yatak odası, oda, mutfak, sofraya ve banyo takımlarından oluşan çeyiz eşyasına sandık çeyizi denilmektedir. Büyük bir özenle işlenen bu tekstil ürünleri, esas çeyizi oluşturmaktadır.²⁸⁷

İçeriğinden çok kavramsal ayrıntılarına inildikçe, bir sandık içine giren bu çeyizin büyük bir kültür ağacının meyvesi olduğu düşünülmektedir. Çeyiz kültürü kökleri binlerce yıllık gelenekler, inançlarla beslenen çok yönlü bir olgu olarak bilinmektedir. Bir yanı sıra ekonomiyle, inançlarla ilgili bir sosyo ekonomik olay, bir yanı sıra nesnel kültür örneklerini taşıyan etnografik bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Çeyiz kültürü, diğer kültürel oluşumlar gibi, birçok insani olgu ile birlikte, eş zamanlı olarak, aile, birey, toplum, ekonomi, sanat, zanaat, inanç ve duygularını bir bütün haline getirmektedir. Aile kadar, evlilik kadar eski olan çeyiz kültürünün manevi kaynaklarını; törenlerin, geleneklerin, adetlerin, kutsal kitapların, en eski hukuk sistemlerinin ve tarihin içinde aramanın gerektiği düşünülmektedir.²⁸⁸

²⁸⁷ Kademoğlu, a.g.e., s. 32- 33.

²⁸⁸ Kademoğlu, a.g.e., s. 33.

Günümüzde Makedonya Türklerinin çeyiz kültürünü kavramsal olarak ele aldığımızda içeriğin bütünün kullanıma dayalı olduğu görülmektedir. Çeyiz; giysi, giysi tamamlayıcı aksesuarlar, ev tekstilleri, kişisel bakım ürünleri, mutfak eşyaları olarak kadının uzun vadede ihtiyaçlarını giderebileceği geniş kapsamlı bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bütününüde geleneksel normlar olarak tanımlayabileceğimiz, bu olguların bazıları günlük kullanıma dayalı olduğundan kişinin ekonomik statüsüne göre şekillenmektedir. Diğer bir yandan günlük kullanımın dışında kalan, tamamen geleneksel törenlerde kullanılmaya dayatılanlar zanaatla ilişkilendirilmektedir. Detaylandırarak olursak giysi, aksesuar ve ev tekstillerinin bir kısmı sadece söz, düğün, doğum ve ölüm gibi törenlerde kullanılmak için çeyiz sandıklarında yer almaktadır. Bunların çoğu sim veya kılaptan nakışlarla süslendiği için doğrudan sırmacılık zanaatı ile ilişkilendirilmektedir.

Çeyiz sandığında yer alan sırma, sim veya kılaptan nakış ya da süslemeli ev tekstilleri havlu, yatak örtüsü, yastık, seccade, bebek yatak örtüsü ve duvar tablosu olarak tespit edilmiştir. Hepsinin ortak özellikleri dival işi (kakma) nakış tekniğiyle işlenmiş olması ve zemin kumaşında pamuk yapılı kadifeler tercih edilmesi olarak belirlenmiştir. Araştırma esnasında neden dival tekniğinin kullanıldığı sorularına “*Hep kakma tekniğinde yapılmaktaydı, zaten en eski örenkelerine bakacak olursunuz onların kakma tekniği nakışlarıyla süslendiğini görürsünüz*”²⁸⁹ şeklinde yanıtlar verilerek bunun bir ritüel haline getirildiği düşünülmektedir. Fiziksel ve kimyasal analizleri yapılan bir yatak örtüsü kadife kumaşın %100 pamuk olarak tespit edilmesi sonucunda, ergonomik kullanımı nedeniyle ev tekstillerinde tercih edildiği düşünülmektedir. Aynı zamanda kadifelerin zemin atkı, zemin çözgü ve hav çözgü olmak üzere, bezayağı örgü sistemiyle desensiz dokunanlarının kullanıldığı görülmektedir.

²⁸⁹ Suada Lyoçi, “Çeyiz” konulu görüşme, Gostivar:11 Kasım 2016.

Resim 140: Dival İşi (kakma) Yatak Örtüsü ²⁹⁰

1. Yatak Örtüsü: resimdeki yatak örtüsü araştırma sürecinde bir çeyiz sandığından alınmıştır. İki pilili kenar ve bir orta kısım olmak üzere üç ayrı parçadan dikilmiştir. Pililer yatak ucundan 50 cm sarkacak şekilde ek süsleme olarak kullanılmıştır. Hammaddesi % 100 pamuk olan kadife kumaş üzerine dival nakış tekniğı uygulanmıştır. Altın sarısı ve siyah ile sarı renklerde bükümlü sim veya kılaptanlar kullanılmıştır. Desenin tamamında stilize edilmiş dal ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Sim veya kılaptanların dışında sarı renkte boncuklarla ek süslemeler yapılmıştır.

Resim 141: Dival İşi (kakma) Havlu ²⁹¹

²⁹⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (13 Ekim 2016).

²⁹¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (13 Ekim 2016).

2. Havlu: resimdeki havlu söz havlusunu olarak kullanılmıştır. Bu tip bir havlunun, söz gecesinde kız tarafından damada verilen ve söz bohçasının en önemli parçası olarak bilinen bir gelenek olduğu söylenmektedir. Kumaşının fiziksel özellikleri gözlemlenmiş ve yatak örtüsündeki kadifeyle aynı olduğu düşünülmektedir. Kenarları çift sıra altın sarısı renklerde sim veya kılaptanlarla balıksırtı örgüler kullanılarak süslenmiştir. Sağ ve sol kenarlarındaki desenlerde, altın sarı renkte sim veya kılaptanlı nakışların yanında, pul ve ışıltılı taşlarla süslenildiği görülmektedir. Desen olarak stilize edilmiş lale ve gül ağırlıklı değişik bitki motifleri kullanılmıştır.

Resim 142: Dival İşi (kakma) Bebek Yatak Örtüsü ²⁹²

3. Bebek Yatak Örtüsü: resimdeki bebek yatak örtüsü bebek mevlitlerinde bebeğin üstünü örtmek ve anne yatak örtüsü ile aynı görsellikte olmak için kullanılmaktadır. İncelenmiş yatak örtüsü ile benzer biçimsel özellikleri olması ve bebek örtüsü olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak, zemin kumaşının pamuk kadife olduğu var sayılmaktadır. Tek parça olan bebek örtüsünün kenarları aynı kumaştandan büzgülü şeritlerle kaplanmış ve üzerine sarı renkte boncuk süslemeler yapılmıştır. Altın sarısı ve sarı ile siyah renkte bükümlü sim veya kılaptan ipliklerle yaprak ve dal motifli nakışlar uygulanmıştır. Motiflerin kenarlarında sarı renkte boncuklarla örtü süslemeleri tamamlanmıştır.

²⁹² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (13 Ekim 2016).

Resim 143: Dival İşi (kakma) Yastık ²⁹³

4. Yastık: resimdeki yastık, resim 140'taki yatak örtü takımını tamamlayan yastık modellerinden biri olarak bilinmektedir. Takım olarak genelde “çeyiz serme” esnasında ve ilerleyen yıllarda doğum törenlerinde kullanılmak üzere çeyiz sandığının en önemli parçalarından biri olduğu belirtilmektedir. Yastık ve yatak örtüsü aynı kumaştan dikilmiş ve kenarlarında aynı pili süslemeleri yapılmıştır. Desen olarak daha küçük ölçülerde, yatak örtüsündeki motifin ve sim ya da kılaptanların aynıları kullanılmıştır.

Resim 144: Dival İşi (kakma) Sehpa örtüsü ²⁹⁴

5. Sehpa Örtüsü: resimdeki sehpa örtüsü siyah kadife kumaştan dikilmiştir. Kumaşının fiziksel özellikleri bakımından incelenmiş yatak örtüsü kadife kumaşına benzediği görülmüştür. Nakışlarda kullanılan sim veya kılaptanların, altın sarısı ve sarı

²⁹³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (13 Ekim 2016).

²⁹⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (13 Ekim 2016).

ile siyah renklere bükümlü oldukları görülmektedir. En ortada dalların içinde çiçek ve sağ ile sol kenarlarında dallardan stilize edilmiş kalp motifleri kullanılmıştır. Örtünün tüm kenarlarında desen motifleri aralarında elips boncuklar ile süslenmiştir.

Resim 145: Dival İşi (kakma) Levha ²⁹⁵

6. Levha: çeyiz sandıklarının en önemli parçalarından biri olarak bilinmektedir. Çeyiz sandıklarındaki levhaların çoğunda nakışlar ile ayetler ve dualar işlenmesinin bir ritüel olduğu söylenmektedir. Resimdeki levhada altın sarısı renkte sırma ile dival işi (kakma) nakış tekniğinde bir ayet işlenmiştir. Dört köşesinde aynı renkte sırma ipliklerle, dört adet fiyonk ve yaprak motifleri aynı nakış tekniği ile uygulanmıştır. Levha çerçeve ve camla kaplı olduğu için zemin kumaşı gözlemlenememiştir.

Resim 146: Dival İşi (kakma) Seccade ²⁹⁶

7. Seccade: resimdeki seccade kız tarafından erkek için hazırlanmış çeyiz sandığından temin edilmiştir. Koyu kırmızı kadife üzerine altın sarısı renkte sim veya

²⁹⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (8 Ekim 2016).

²⁹⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, (13 Ekim 2016).

kılaptanlarla nakışlar yapılmıştır. Desen olarak stilize edilmiş yaprak ve dal motifleri kullanılmıştır. Elips formda boncuklar ile yaprak içlerinde ve dal kenarlarında süsleme yapılmıştır. Seccadenin bütün kenarlarında tek sıra sim veya kılaptanlardan örgüler kullanılmıştır.

Resim 147: Dival İşi (kakma) Hediye Bohçası ²⁹⁷

8. Hediye Bohçası: Türkçe sözlükte: ” İçine çamaşır, elbise vb. koyup sarılan dört köşe kumaş, nişanlı kız tarafından erkeğe gönderilen hediye bohçası, çeyiz, nişanlı kızlara oğlan evinin gönderdiği hediye, nişanlı kız ve erkeklerin birbirine verdikleri hediyeler ile evlenenlerin karşı taraf hısımlarına gönderdikleri hediyeler ” ²⁹⁸ olarak tanımlanmıştır.

Beti Makedonya Türklerinde hediye bohçası, kız ve erkek tarafından hem kız ve erkeğe, hemde yakınlarla *bohça* (çok konuklu söz veya nişan) adlı tören eşliğinde verilen hediyeler olarak bilinmektedir. Bu esnada, hediyelerin arasında kız tarafından erkeğe hazırlanan yatak örtü takımlarının en önemli parçalardan biri olduğu ifade edilmektedir. Resim 147’ deki; kız tarafından erkeğe hazırlanan bohça takımı yatak örtüsü, seccade ve üç adet yastıktan oluşmaktadır. Mor kadife kumaş üzerine altın sarısı sim veya kılaptanlarla nakışlar uygulanmıştır. Nakış aralarında sıra boncuklar ek süsleme malzemesi olarak kullanılmıştır. Bir adet yastık ve yatak örtüsü ile seccadenin kenarları sim veya kılaptanlardan örgüler ile kaplanmış, köşelerinden püsküller sarkıtılmıştır. Desen olarak stilize edilmiş gül, yaprak ve dal motifleri kullanılmıştır.

²⁹⁷ Elif Tiro arşivinden, Gostivar, (12.10.2016).

²⁹⁸ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=1=veritbn&kelimesec=50456, (30.11.2016).

4. YAPISAL ANALİZLER

Araştırma sürecinde temin edilmiş geleneksel giysi örnekleri iki kategoride ele alınmıştır. Giysilerin biçimsel özellikleri, kullanım alanları, nakış teknikleri ve desen analizleri belirlenmiştir. Yapısal özellikleri olarak kumaşlarda ve nakışlarda kullanılan ipliklerin fiziksel ve kimyasal analizleri yapılmıştır. Giysilerin temin edildiği kişi tarafından verilen bilgiler doğrultusunda kullanıldığı zaman dilimine göre gruplandırılmış ve analiz tablolarında yer almıştır (bk. AT1-AT15).

1' ci kategoride XX. yüzyılın ilk yarısında müzeye bağışlandığı ya da satın alındığı belirtilen giysiler yer almaktadır. Birinci kategoriye konu olan giysiler *Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj* "Kalkandelen Sonu" Ulusal Anayasa Müzesinde kayıtlar altına alınmamış, env. no. belirlenmemiş giysiler olmakla beraber, müze etnoloğu Valentina Gavrilovska aracılığıyla fotoğrafları çekilmiş ve tahrip olmuş kumaş veya nakış ipliklerinden numuneler alınmıştır. Sadece ölçekli kalıp analizleri yapılmasına olanak sağlanmamıştır.

2' ci kategoride 1950' li yılların sonrasında kullanıldığı belirtilen giysiler yer almaktadır. Bu kategoriye konu olan giysiler, araştırma sürecinde sözlü görüşme yapılmış zanaatçıların birinden temin edilmiştir. Giysilerin fotoğrafları çekilmiş, kalıpsal özellikleri belirlenmiş ve tahrip olmuş kumaş ve nakış ipliklerinden numuneler alınmıştır.

3' cü kategoride günümüzde giyilen giysiler yer almaktadır. Bu kategoriye konu olan giysiler, araştırma sürecinde fotoğraf çekimi yapılmış giysilerin sahipleri tarafından temin edilmiştir. Giysilerin fotoğrafları çekilmiş, kalıpsal özellikleri belirlenmiş ve artan kumaş ve nakış ipliklerinden numuneler alınmıştır.

Bu doğrultuda, ilk aşamada analizler neticesinde giysilerin model, kalıp ve dikiş teknikleri belirlenip, kumaşlarının ve ipliklerinin fiziksel ve kimyasal özellikleri laboratuvar ortamında analiz edilerek, kullanılan malzemeye dayalı daha detaylı kaynaklar oluşturulmuştur. Giysilerin kalıp çizimleri gerçek boyutlarından 1/10 kez küçültülerek yapılmıştır. İkinci aşamada, son iki yüzyılda giyilen giysilerin üzerinden

yapılan analizler neticesinde, iki yüzyıl arasında biçimsel, fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından karşılaştırmalar yapılması hedeflenmiştir.

Giysilerin biçimsel ve fiziksel analiz süreci üç ayrı kategoride yer alan giysilerle paralel biçimde ilerlemiştir. Üç kategoride de bulunan giysiler temin edilen kişiler tarafından tanımlanmadığı için, kullanıldığı yıl aralığına göre, bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde yer alan giysiler hakkındaki yazılı kaynaklar göz önünde bulundurularak tanımlanmıştır. İlk aşamada eser görünümü, eser detay fotoğrafları çekilmiş ve iplik ile kumaş numuneleri temin edilmiştir. Sonrasında giysilerin biçimsel özelliklerini yansıtabilecek teknik çizimler yapılmıştır. Sadece 2' ci ve 3' cü kategoride yer alan giysiler zanaatçı ve sözlü görüşme yapılan kişiler tarafından uzun süreliğine temin edildiği için fotoğraf ve teknik çizimlerin yanısıra giysilerin kalıp ölçüleri cm üzerinden belirlenmiş ve teknik çizimi yanında, kalıp çizimi de yapılabilmektedir. Bu aşamada giysilerde uygulanan nakış teknikleri de belirlenmiştir.

2' ci aşamada kumaşların tersi yüzü, atkı çözgüsü tespit edilip, lup ve dijital mikroskop yardımıyla kumaşların örgü analizi yapılmış ve örgü raporu belirlenmiştir. Sonrasında desenli kumaşlar ve bir adet dar dokumanın desen raporu hazırlanmıştır.

3' ü aşamada alınan kumaş ve iplik numuneleri üzerinden ipliklerin uzunluğu (metre) üzerinden numaraları belirlenmiştir. Uzunlukları belirlenen ipliklerin ağırlıkları (gram) üzerinden ölçüm yapan hassas terazide tespit edilmiştir.²⁹⁹

Uzunlukları ve ağırlıkları tespit edilen ipliklerin hammaddeleri belirlendikten sonra, hammaddelerine göre metrik sistem, İngiliz sistemi, tex ve denye iplik numaralandırma sistemleri üzerinden iplik numaraları bulunmuştur.

İplik numarası ipliğin, ipliğin inceliğinin veya kalınlığının rakamsal ölçüsü olarak ifade edilmektedir. İplik numaralandırma sistemi iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi uzunluk numaralandırma sistemi metrik sistem Nm, İngiliz sistemi Ne, ikincisi de ağırlık numaralandırma sistemine göre tex ve denye olarak belirtilmektedir. Nm, uzunluk numaralandırma sistemi yün ipliğin numaralandırılmasında kullanılan bir birim olarak

²⁹⁹ *İplik Hesapları*, <http://www.tekstildershanesi.com.tr/bilgi-deposu/iplik-hesaplari-1106.html>, (25.Aralık.2016).

bilinmektedir. Nm ipliği uzunluk bölü ağırlık olarak hesaplanmaktadır. $Nm=U/A= Nm$ şeklinde hesaplanmaktadır. Analiz edilen iplik çift kat iplikten bükülerek oluştuysa $Nm=U/A= Nm$ (elde edilen rakam) / 2 olarak hesaplanmaktadır.

Ne pamuk ipliğın numaralandırılmasında kullanılmakta ve Nm' deki gibi uzunluk bölü ağırlık olarak hesaplanmaktadır. Ne' deki uzunluk birimi hank, ağırlık birimi de libre olarak bilinmektedir. Ağırlık numaralandırma sisteminde tex ve denye birimleri kullanılmaktadır. Tex sentetik ipliklerin, denye ise sentetik liflerin hesaplanmasında kullanılmaktadır. Tex, 1000 m uzunluğundaki bir ipliğın gram cinsinden değeri, denye ise 9000 m uzunluğundaki bir lifin gram cinsinden değeri olarak bilinmektedir. Tex ve denye gram bölü uzunluk olarak $Tex-Denye= A/U= m$ şeklinde hesaplanmaktadır.³⁰⁰

4' cü aşamada iplik olarak temin edilenlerin detaylı lif özelliklerini saptamak adına dijital mikroskop ta farklı büyüklüklerde çekimler yapılmıştır.

5' ci aşamada çizim 1'i referans olarak ipliklerin büküm yönleri ve kat miktarı tespit edilmiştir. Sim, kılaptanlar ve diğer zemin kumaşı ipliklerinin büküm sayısı numunelerin küçük olması nedeniyle belirlenememiştir.

Son aşamada kumaş olarak temin edilen numunelerin lup yardımıyla cm' de tel sayısı hesaplanıp, atkı ve çözgü sıklıkları belirlenmiştir. Sadece bir kumaşın (bk. AT 12), atkı ve çözgü iplikleri ince ve bükümsüz olduğu için atkı ve çözgü sıklıkları yaklaşık olarak tespit edilmiştir.

Kumaş ve ipliklerin hammadde ve boyarmadde özelliklerini belirlemek adına kimyasal analizler birtakım yapılmıştır. Birinci aşamada FTIR Spektroskopi (Fourier Dönüşümlü Kızılötesi Spektroskopisi), (İng: Fourier Transform Infrared Spectroscopy) yöntemi uygulanmıştır.

Moleküler bağ karakterizasyonu ile katı, sıvı, gaz veya çözelti halindeki organik bileşiklerin yapısındaki fonksiyonel gruplar, iki bileşiğın aynı olup olmadığı, yapıdaki bağların durumu, bağlanma yerleri ve yapının aromatik yada alifatik olup olmadığı, **FTIR**

³⁰⁰ Mustafa Sabri Özen, Mehmet Akalın, **Dokuma Teknolojisi**, 1. Basım, İstanbul: Nesil Matbacılık, 2012, s. 641-48.

Spektroskopi yöntemi ile sağlanmaktadır. Bu yüksek hassasiyetle zayıf sinyalleri dahi ölçmesi sonucu lifin kimyasal yapısını tanımlamakta kullanıldığı bilinmektedir.³⁰¹

³⁰¹ *Deril Kimya Laboratuvar Malzemeleri ve Dış Ticaret Ltd. Şti.* <http://www.derilkim.com/urunler/analitik-cihazlar/ftir-spektrometresi/ftir-spektroskopi-nedir>, (24 Aralık 2016).

D1: Dolama – Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 148:Dolama Ön Görünümü ³⁰²

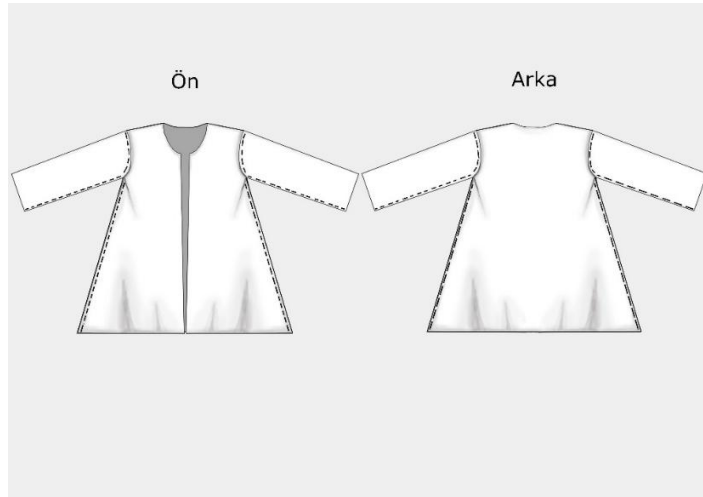
Resim 138: Dolama Arka Görünümü³⁰³

Resim 149: Dolama Nakış Detayı ³⁰⁴

Resim 150: Dolama Nakış Detayı ³⁰⁵

Şekil 3: Dolama Teknik Çizim³⁰⁶

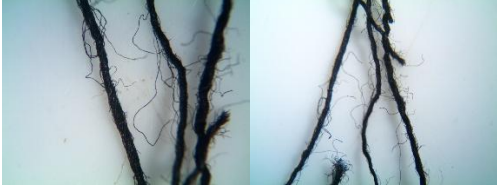
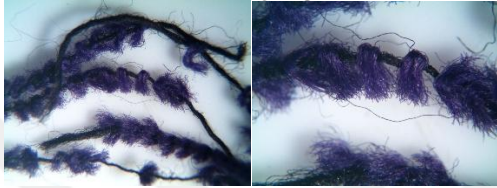

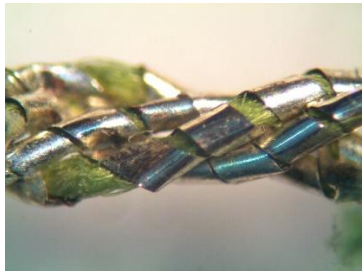

³⁰² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³⁰³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³⁰⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³⁰⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³⁰⁶ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

D1: Lacivert Dolama			
Zemin (Kadife) Kumaş Özellikleri		Zemin Kumaş İplik Özellikleri	
Mikroskopik Çekimler		Çözüğü	Atkı
 <p>Zemin Çözüğü</p>		Elyafın Cinsi	Hav Çözüğü / Zemin Çözüğü /
 <p>Hav Çözüğü</p>		Büküm Yönü	Hav Çözüğü Kendi Çapında 'S' Zemin Çözüğü Kendi Çapında 'S'
 <p>Atkı</p>		İplik No	Hav Çözüğü Nm 154 Zemin Çözüğü Nm 400
Kılaptan Özellikleri			
Mikroskopik Çekimler		Çekirdek İplik / Metal Şerit /	
		Elyafın Cinsi	
		İplik No	Kılaptan Nm 88/2
		Büküm Yönü	-Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit
			Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Kadife Kumaşın Mikroskopik Çekimleri ile Örgü Raporu Yapılamamıştır.
Hazırlayan: Mashide Ljochi- 2016			

Tablo 1: D1 Dolama Analiz Tablosu

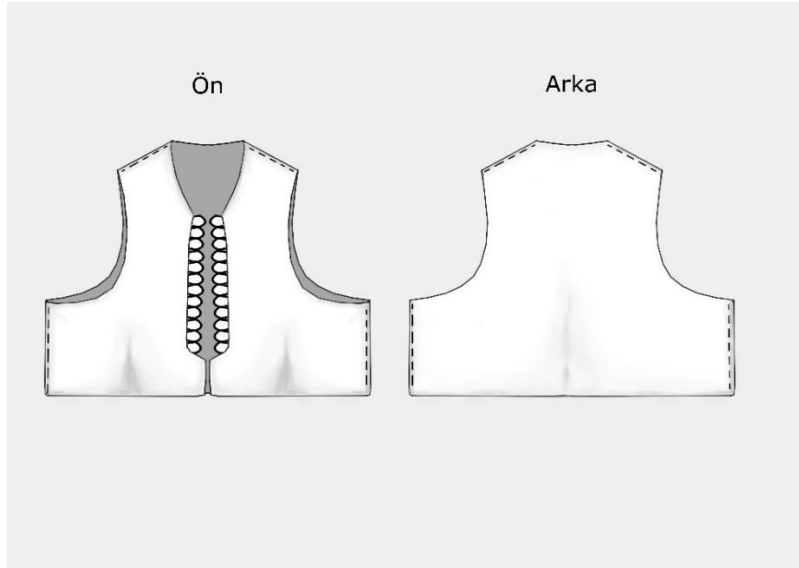
Y1: Kaytan Süslemeli Yelek – Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 151: Kaytan Süslemeli Yelek Ön Görünümü ³⁰⁷

Resim 152: Kaytan Süslemeli Yelek Arka Görünümü ³⁰⁸

Şekil 4: Kaytan Süslemeli Yelek Teknik Çizim ³⁰⁹

³⁰⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³⁰⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³⁰⁹ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

Y1: Kaytan Süslemeli Yelek		
İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Fiziksel Analizler	
 <p>Süslemede Kullanılan Yeşil İplik</p>	Elyafın Cinsi	/
	Büküm Yönü	Kendi Çapında 'Z'
	İplik No	Nm 30
	Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Zemin Kumaşın Analizleri Yapılamamıştır	
Hazırlayan: Mashide Ljochi- 2016		

Tablo 2: Y1 Kaytan Süslemeli Yelek Analiz Tablosu

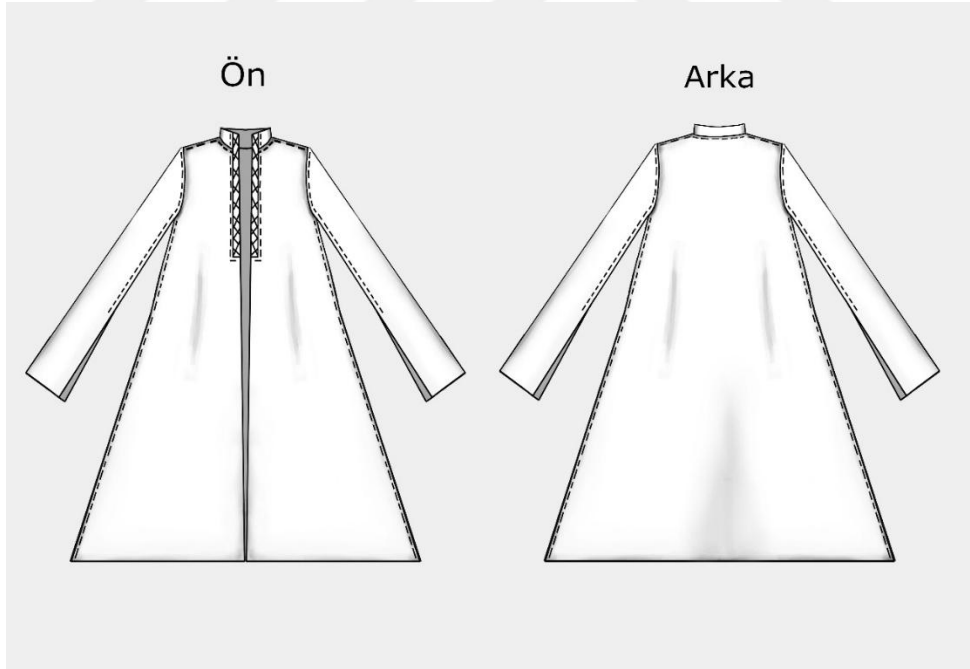
ME1: Mor Entari (Anterija)- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 153: Mor Entari Ön Görünümü³¹⁰

Resim 154: Mor Entari Nakış Detayı³¹¹

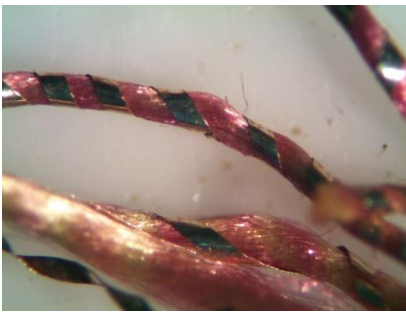

Şekil 5: Mor Entari Teknik Çizim³¹²

³¹⁰Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³¹¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³¹² Maşide Lyoçi, Çizim (Kasım 2016).

ME1 Mor Entari (Anterija)																																																			
Zemin Kumaş İplik Özellikleri																																																			
Mikroskopik Çekimler		Çözüğü	Atkı																																																
<p>Kumaşın Önü</p> <p>Çözüğü</p> <p>Atkı</p> 	Elyafın Cinsi	/	/																																																
	Büküm Yönü	Kendi Çapında 'Z' (Az Bükümlü)	Kendi Çapında 'Z'																																																
	İplik No	Nm 600	Nm 200																																																
		<p>Örgü Raporu</p> <table border="1"> <tr><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td></td><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td></tr> <tr><td></td><td></td><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td></tr> <tr><td></td><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td><td></td></tr> <tr><td></td><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td><td></td></tr> <tr><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>x</td><td></td><td></td><td>x</td><td></td><td></td></tr> </table>		x			x			x			x					x			x			x			x		x			x			x			x		x			x			x			x		
x			x																																																
x			x																																																
		x			x																																														
		x			x																																														
	x			x																																															
	x			x																																															
x			x																																																
x			x																																																
Kılaptan Özellikleri																																																			
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /																																																	
	İplik No	Kılaptan Nm 60/2																																																	
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit																																																	
Hazırlayan: Mashide Ljochi- 2016																																																			

Tablo 3: ME1Mor Entari (Anterija) Analiz Tablosu

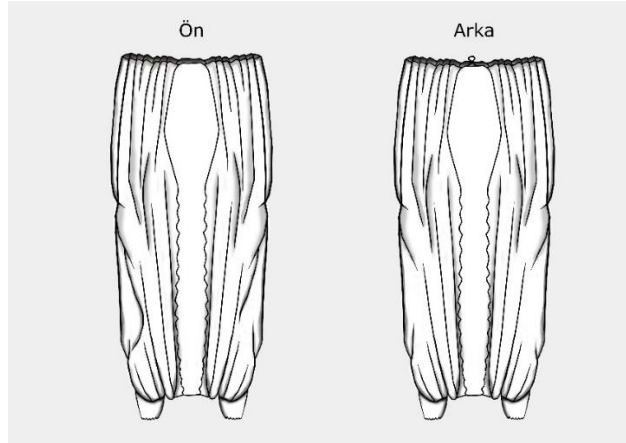
SŞ 1: Sarı Çintiyen Şalvarı- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 155: Sarı Çintiyen Şalvarı Ön Görünümü Resim³¹³ **156:** Sarı Çintiyen Şalvarı Detay³¹⁴

Resim 157: Sarı Çintiyen Şalvarı Nakış Detayı³¹⁵

Şekil 6: Sarı Çintiyen Şalvarı Teknik Çizim

³¹³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³¹⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³¹⁵ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

SŞ 1: Sarı Çintiyarı Şalvarı- Pola		
Pola- Zemin Kumaş İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler 	Elyafın Cinsi	/
	Büküm Yönü	'Z'
	İplik No	Nm 667/2
Pola- Sim Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler 	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /
	İplik No	Sim Nm 375/2
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'S' Büküm Yapan Metal Şerit
	Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış Yelek ve Şalvar Kumaşının Analizleri Yapılamamıştır	
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016		

Tablo 4: SŞ 1 Sarı Çintiyarı Şalvarı- Pola Analiz Tablosu

Y2: Yelek- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

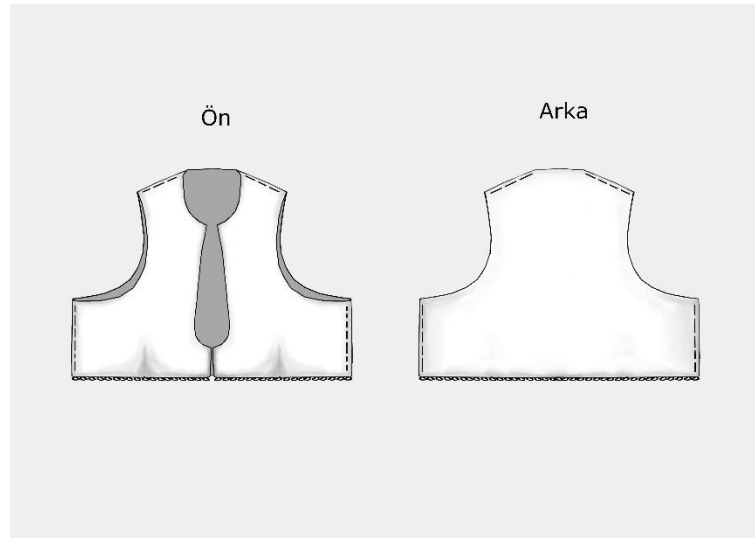
Resim 158: Yelek Ön Görünümü³¹⁶

Resim 159: Yelek Ön Görünümü³¹⁷

Resim 160: Yelek Nakış Detayı³¹⁸

Şekil 7: Yelek Teknik Çizim

³¹⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³¹⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³¹⁸ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

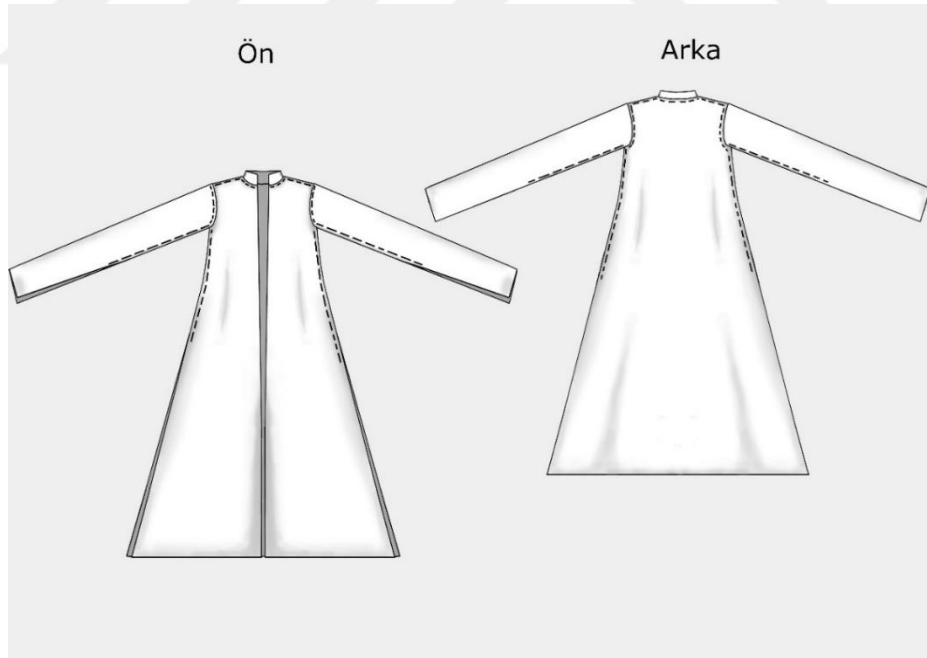
Y2: Yelek		
Sim Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	/
 	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit
	İplik No	Nm 160/2
Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Zemindeki Kadife Kumaşın Analizleri Yapılamamıştır		
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016		

Tablo 5: Y2 Yelek Analiz Tablosu

FE1: Entari (Anterija) - Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 161: Entari (Anterija) Ön Görünümü³¹⁹

Şekil 8: Entari (Anterija) Teknik Çizim³²⁰

³¹⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²⁰ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

FE 1: Entari (Anteriya)		
Kalın İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	/
	Büküm Yönü	'Z'
	İplik No	Nm 37/2
Sim Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /
	İplik No	Sim Nm 160/2
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit
	Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Zemin kumaşının Analizleri Yapılamamıştır	
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016		

Tablo 6: FE1 Entari (Anteriya) Nakış İplikleri Analiz Tablosu

MŞ 1 : Mavi Çintiyarı Şalvarı- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

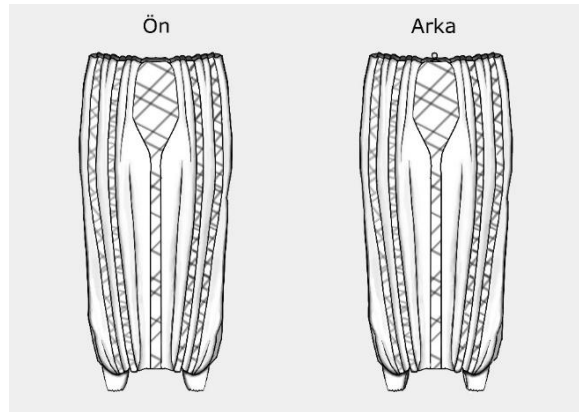
Resim 162: Mavi Çintiyarı Şalvarı Ön Görünümü³²¹

Resim 163: Mavi Çintiyarı Şalvarı Arka Görünümü³²²

Resim 164: Mavi Çintiyarı Şalvarı Nakış Detayı³²³

Şekil 9: Mavi Çintiyarı Şalvarı Teknik Çizim³²⁴

³²¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²⁴ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

MŞ 1: Mavi Çintiyarı Şalvarı		
Zemin Kumaş İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	/
	Büküm Yönü	Kendi Çapında 'Z' (Az Bükümlü)
	İplik No	Nm 143
Kılıptan Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /
	İplik No	Kılıptan Nm 95/2
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit
<p>Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Zemin Kumaşın Örgü Raporu Yapılamamıştır</p>		
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016		

Tablo 7: MŞ 1 Mavi Çintiyarı Şalvarı Analiz Tablosu

ÇM 1: Çizgili Mintan - Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 165: Çizgili Mintan Ön Görünümü³²⁵

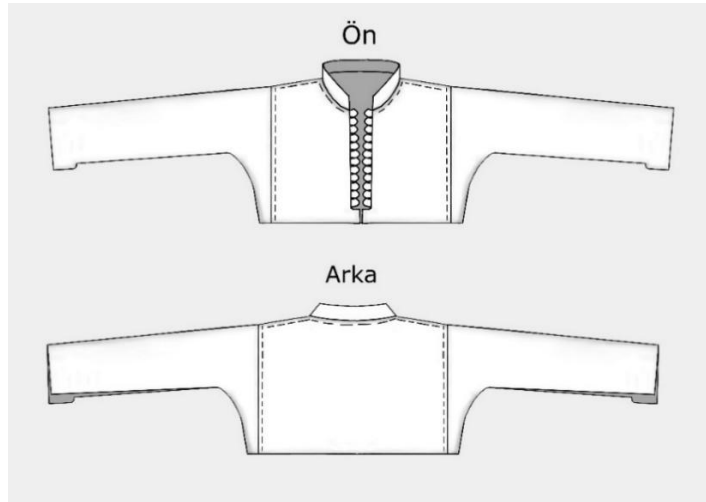
Resim 166: Çizgili Mintan Arka Görünümü³²⁶

Resim 167: Çizgili Mintan Nakış Detayı³²⁷

Resim 168: Çizgili Mintan-Kolluk Nakış Detayı³²⁸

Şekil 10: Çizgili Mintan Teknik Çizim³²⁹

³²⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³²⁹ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

ÇM 1: Çizgili Mintan		
Zemin Kumaş İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	/
	Büküm Yönü	'Z'
	İplik No	Nm 243/2
Kılaptan Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /
	İplik No	Kılaptan Nm 120/2
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit
<p>Not: Eserin Koruma Hususları Gerekçesiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Zemin Kumaşın Örgü ve Desen Raporu Yapılamamıştır</p>		
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016		

Tablo 8: ÇM 1 Çizgili Mintan Analiz Tablosu

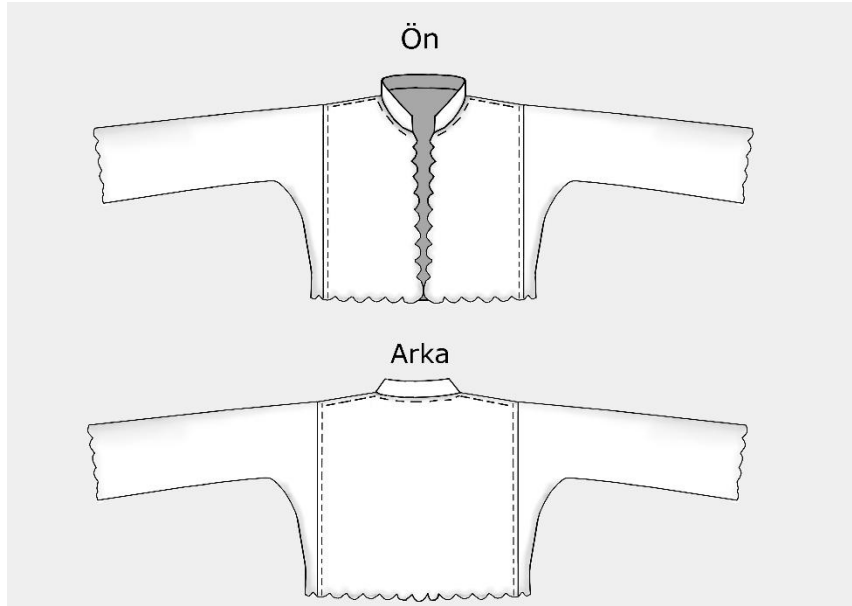
KM 1: Zemin Kumaşı Kırmızı Mintan- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 169: Zemin Kumaşı Kırmızı Mintan **Resim 170:** Zemin Kumaşı Kırmızı Mintan
Ön Görünümü³³⁰ Arka Görünümü³³¹

Resim 171: Zemin Kumaşı Kırmızı Mintan Kolu Nakış Detayı³³²

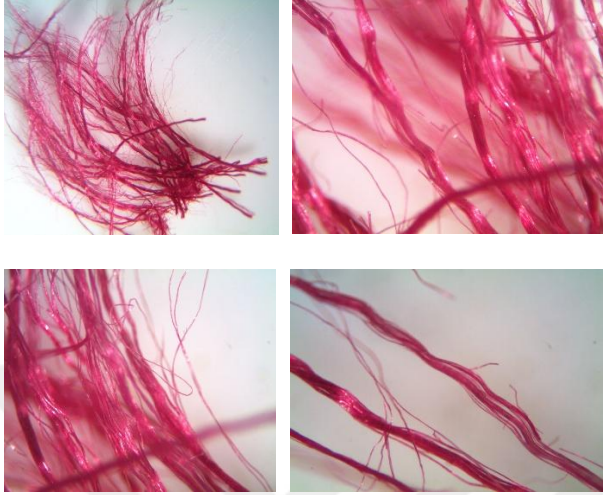

Şekil 11: Zemin Kumaşı Kırmızı Mintan Teknik Çizim³³³

³³⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³³¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³³² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Nacionalna Ustavna Muzej Na Tetovski Kraj, Kalkandelen, (21 Şubat 2016).

³³³ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

KM 1: Zemin Kumaşı Kırmızı Mintan		
Zemin Kumaş İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Çözü	Atkı
	Elyafın Cinsi	/
	Büküm Yönü	Bükümsüz
	İplik No	Nm 150
Kılıptan Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /
	İplik No	Kılıptan Nm 122/2
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit
	<p>Not: Eserin Koruma Hususları Gereğiyle İç Kısmından İplik Numunesi Alınmış ve Zemin Kumaşın Örgü Raporu Yapılamamıştır</p>	
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016		

Tablo 9: KM 1 Zemin Kumaş Kırmızı Mintan Analiz Tablosu

MM 1: Zemin Kumaşı Mor Mintan- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 172: Zemin Kumaşı Mor Mintan
Ön Görünümü³³⁴

Resim 173: Zemin Kumaşı Mor Mintan
Arka Görünümü³³⁵

Resim 174: Zemin Kumaşı Mor Mintan Dar Dokuma Detay Görünümü³³⁶

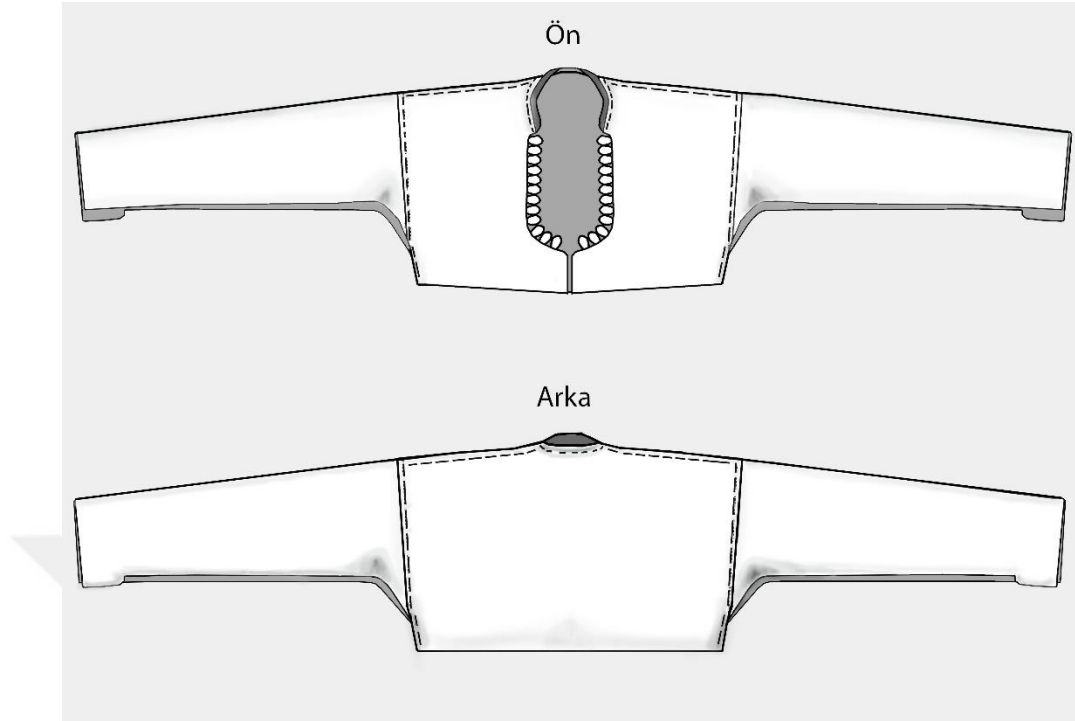
Resim 175: Zemin Kumaşı Mor Mintan Nakış Detayları³³⁷

³³⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

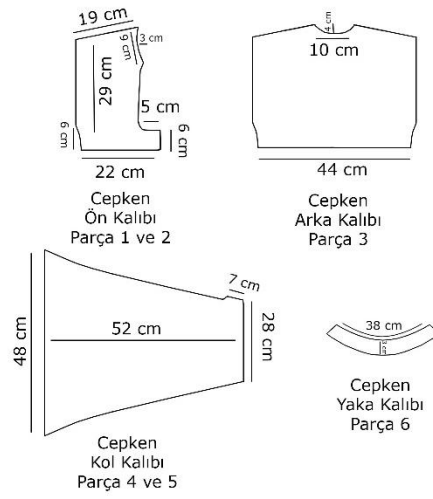
³³⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³³⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³³⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

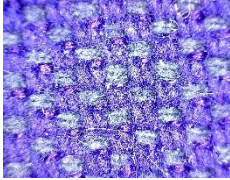

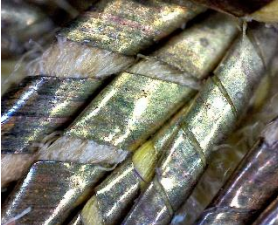

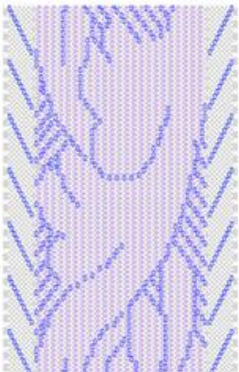
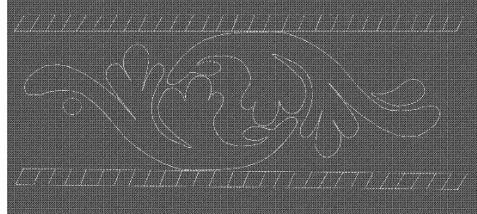
Şekil 12: Zemin Kumaşı Mor Mintan Teknik Çizim³³⁸

Şekil 13: Zemin Kumaşı Mor Mintan Kalıp Çizimi³³⁹

³³⁸ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³³⁹ Maşide Lyoçi, Çizim, (Mart 2017).

MM 1: Zemin Kumaşı Mor Mintan																								
Zemin (Kadife) Kumaş Özellikleri		Zemin Kumaş İplik Özellikleri																						
Mikroskopik Çekimler	Örgü Raporu	Çözü		Atkı																				
 <p>Kumaşın Tersİ</p> <p>Kumaşın Yüzü</p> <p>Hav Çözü</p>	<p>Çözü Havlı Kadife</p> <table border="1"> <tr> <td></td> <td></td> <td>x</td> <td>x</td> <td></td> </tr> <tr> <td>x</td> <td>x</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>x</td> <td>x</td> <td></td> </tr> <tr> <td>x</td> <td>x</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>			x	x		x	x						x	x		x	x				Elyafın Cinsi	Hav Çözü Pamuk Zemin Çözü Pamuk	Pamuk
		x	x																					
x	x																							
		x	x																					
x	x																							
		Sıklık	Hav Çözü 9 sık/ cm Zemin Çözü 9 sık/ cm	24 sık / cm																				
		Büküm Yönü	Hav Çözü Kendi Çapında 'Z' Zemin Çözü Kendi Çapında 'Z'	Kendi Çapında 'Z'																				
		İplik No	Hav Çözü Nm 60 Zemin Çözü Nm 72	Nm 90																				
		İplik Kat Adedi	Hav Çözü 1 Zemin Çözü 1	2																				
Dar Dokuma Kumaş Özellikleri		Dar Dokuma İplik Özellikleri																						
Mikroskopik Çekimler	Örgü Raporu	Çözü		Kıllıktan Atkı																				
 	<p>Çözü Bağlantılı Atkı Takviyesi</p> <p>Simetrik Dönüşümlü</p>	Elyaf Cinsi	/	Metal Şerit / Çekirdek İplik /																				
		İplik No	Nm 100	Metal İplik Nm 60/2																				
		Sıklık	22 sık / cm	16 sık / cm																				
		Büküm Yönü	Kendi Çapında 'S'	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit																				
		Desen Raporu																						
																								
Hazırlayan: Mashide Ljochi, 2016																								

Tablo 10: MM1 Zemin Kumaşı Mor Mintan Analiz Tablosu

Y3: Nakış Kaplı Yelek – Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 176: Nakış Kaplı Yelek Ön Görünümü³⁴⁰

Resim 177: Nakış Kaplı Yelek Arka Görünümü³⁴¹

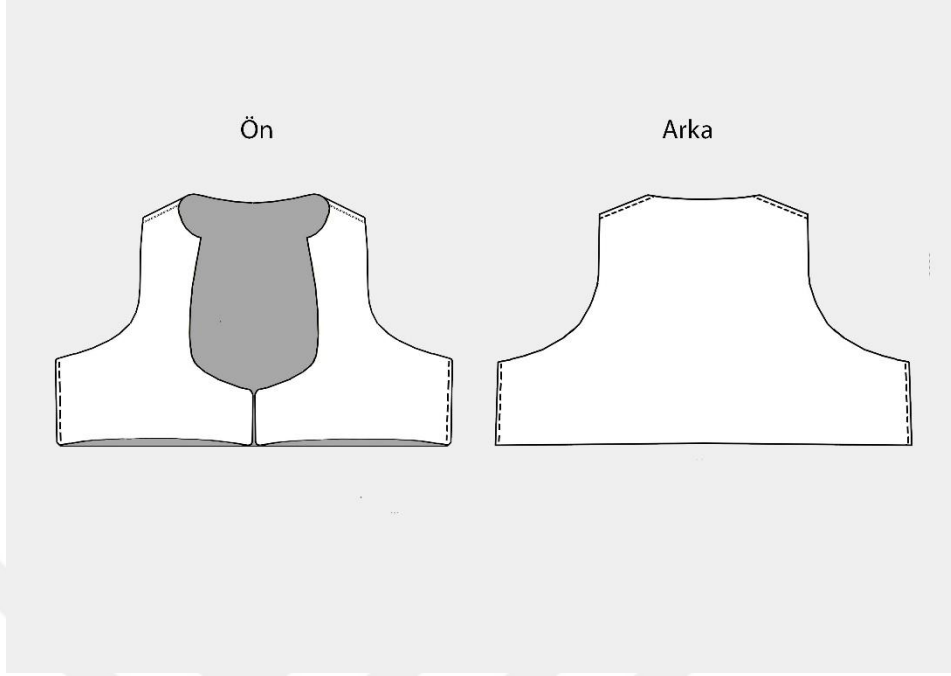
Resim 178: Nakış Kaplı Yelek Detay Görünümü³⁴²

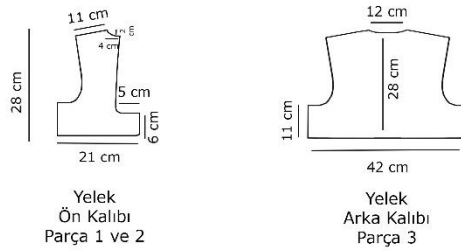
³⁴⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³⁴¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³⁴² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

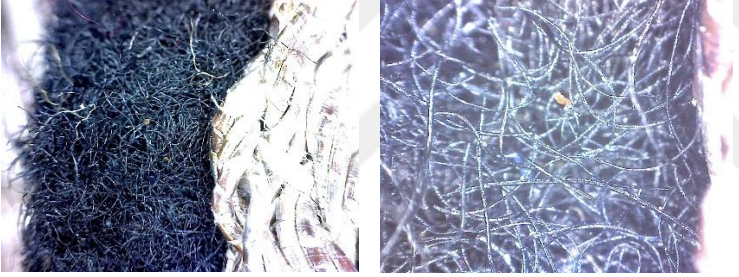
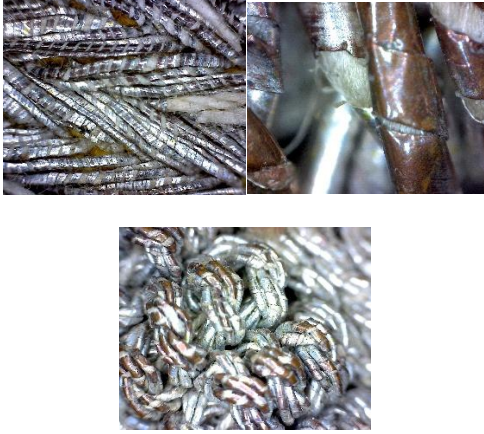
Şekil 14: Nakış Kaplı Yelek Teknik Çizim³⁴³

Şekil 15: Nakış Kaplı Yelek Kalıp Çizimi³⁴⁴

³⁴³ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁴⁴ Maşide Lyoçi, Çizim, (Mart 2017).

Y3 : Nakış Kaplı Yelek			
Kılaptan İplik Özellikleri			
Mikroskopik Çekimler		Metal Şerit	Çekirdek İplik
	Elyafın Cinsi	/	/
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm	'S'
	İplik No	Nm 38	Nm 72/2
Zemin Kumaş Mikroskop Çekimi			
		Not: Eserin Koruma Hususları Gereğiyle Zemin Kumaşından İplik Numune Alınamamış ve Analizleri Yapılamamıştır	
Örgü Detay Kılaptan Özellikleri			
Mikroskopik Çekimler		Kılaptan	Çekirdek İplik
	Elyafın Cinsi	/	/
	Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'S' Büküm	'S'
	İplik No	Nm 200/2	Nm 270/2
Hazırlayan: Mashide Ljochi- 2016			

Tablo 11: Y3 Nakış Kaplı Yelek Analiz Tablosu

TY 1: Takma Kollu Yelek- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 143: Takma Kollu Yelek- Ön³⁴⁵

Resim 144: Takma Kollu Yelek- Arka³⁴⁶

Resim 179: Takma Kollu Yelek (Kolu)³⁴⁷

Resim 180: Takma Kollu Yelek Nakış Detayı³⁴⁸

**Resim 181: Takma Kollu Yelek
Nakış Detayı**³⁴⁹

**Resim 182: Takma Kollu Yelek
Zemin Kumaşı**³⁵⁰

³⁴⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

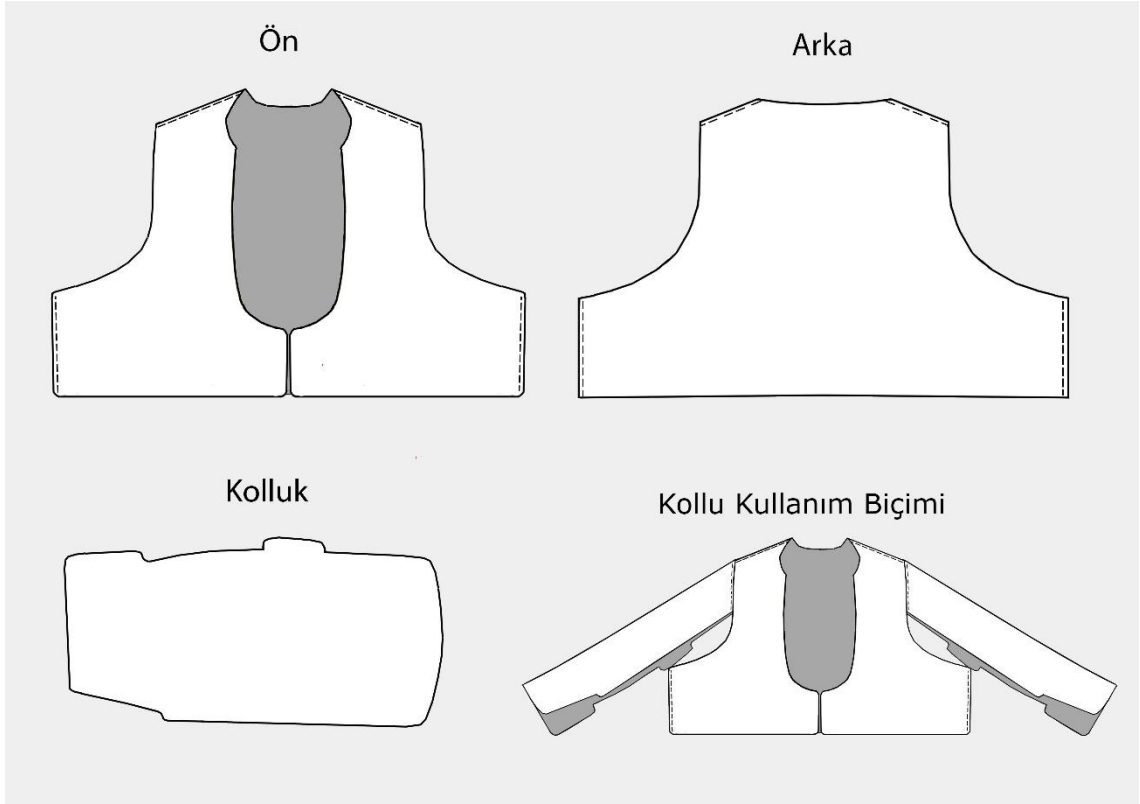
³⁴⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³⁴⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

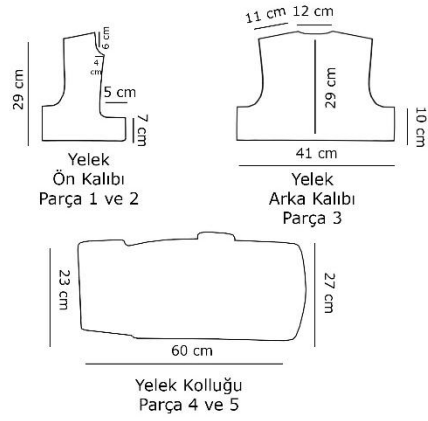
³⁴⁸ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³⁴⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

³⁵⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (11 Eylül 2015).

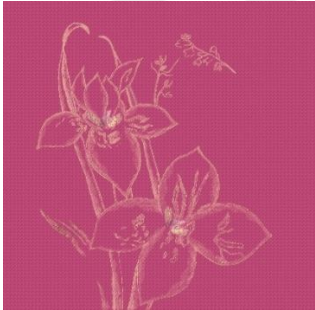
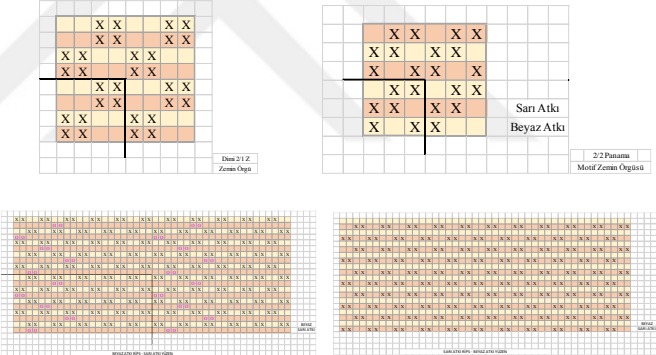

Şekil 16: Takma Kollu Yelek Teknik Çizim ³⁵¹

Şekil 17: Takma Kollu Yelek Kalıp Çizimi ³⁵²

³⁵¹ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁵² Maşide Lyoçi, Çizim, (Mart 2017).

TY 1: Kollu Yelek				
Zemin Kumaş Özellikleri		Zemin Kumaş İplik Özellikleri		
Mikroskopik Çekimler		Çözüğü	Atkı	
		Elyafın Cinsi	Yün	Yün
		Sıklık	60 sıklık / cm	36 sıklık / cm
		Büküm Yönü	Büküm süz	'Z'
		İplik No	Nm 140	Nm 100/2
		İplik Kat Adedi	/	2
Desen Raporu		Örgü Raporu		
				
Kılıptan Özellikleri				
Mikroskopik Çekimler		Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /	
		İplik No	Kılıptan Nm 85/2	
		Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit	
Hazırlayan: Mashide Ljochi, 2016				

Tablo 12: TY 1 Kollu Yelek Analiz Tablosu

Ç1: Çintıyan I - Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 183: Çintıyan I Yelek Ön Görünümü³⁵³ **Resim 184:** Çintıyan I Yelek Arka Görünümü³⁵⁴

Resim 185: Çintıyan I Şalvar Ön Görünümü³⁵⁵

Resim 186: Çintıyan I Şalvar Pola Detay Görünümü³⁵⁶ **Resim 187:** Çintıyan I Nakış Detayı³⁵⁷

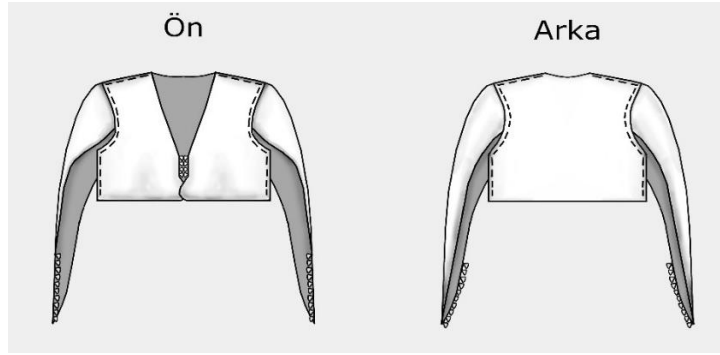
³⁵³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (13 Ekim 2016).

³⁵⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (13 Ekim 2016).

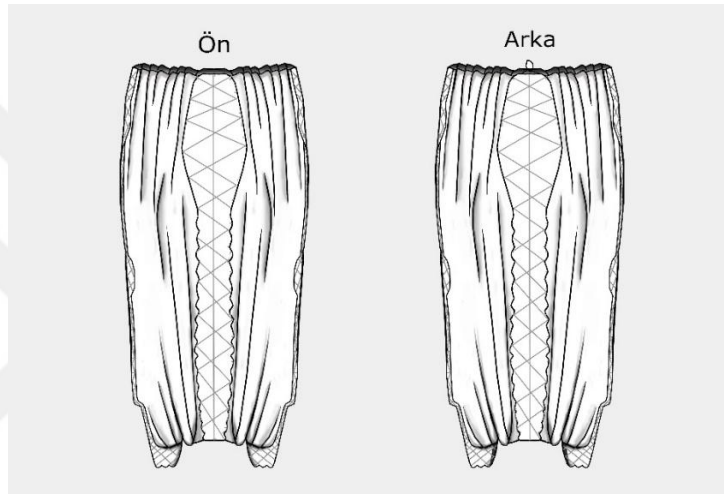
³⁵⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (13 Ekim 2016).

³⁵⁶ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (13 Ekim 2016).

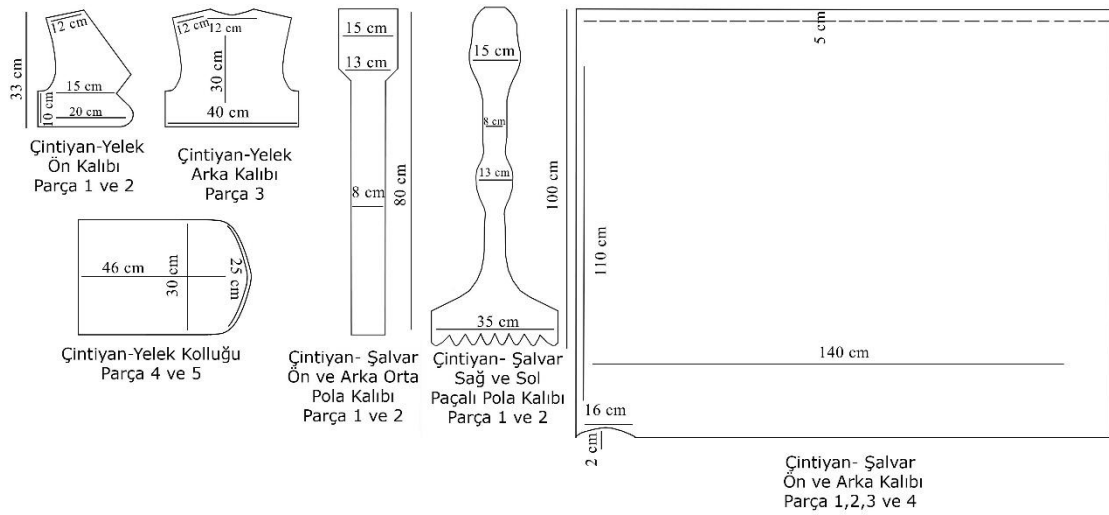
³⁵⁷ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (13 Ekim 2016).

Şekil 18: Çintiyan I Yelek Teknik Çizim³⁵⁸

Şekil 19: Çintiyan I Şalvar Teknik Çizim³⁵⁹

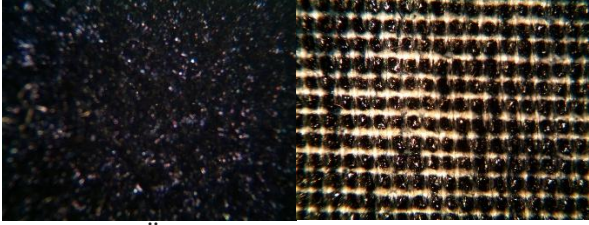
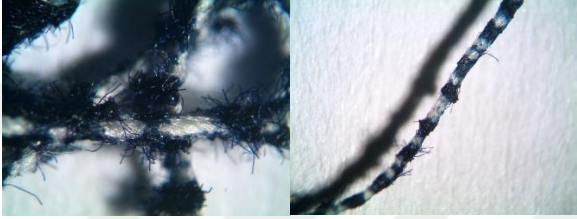
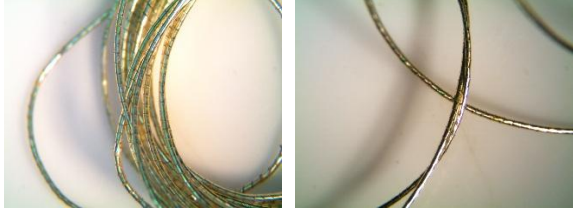

Şekil 20: Çintiyan I Takma Kollu Yelek ve Şalvar Kalıp Çizimi³⁶⁰

³⁵⁸ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁵⁹ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁶⁰ Maşide Lyoçi, Çizim, (Mart 2017).

Ç1: Çintıyan I																			
Yelek- Zemin Kumaş İplik Özellikleri																			
Mikroskopik Çekimler		Çözü	Atkı																
		Elyafın Cinsi	/																
		Büküm Yönü	Bükümsüz																
		Sıklık	55 sıklık / cm																
		İplik No	Nm 45																
		Baskı İle Çözü Havlı Kadife Görünümü Verilmiştir																	
		<table border="1"> <tr> <td></td> <td></td> <td>X</td> <td>X</td> </tr> <tr> <td>X</td> <td>X</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>X</td> <td>X</td> </tr> <tr> <td>X</td> <td>X</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>				X	X	X	X					X	X	X	X		
		X	X																
X	X																		
		X	X																
X	X																		
Nakışta Kullanılan Sim Özellikleri																			
Mikroskopik Çekimler		Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şerit /																
		İplik No	Sim Nm 63/2																
		Büküm Yönü	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit																
		Not: Giysinin Kullanılabilirliği Nedeniyle Şalvar Kumaşından Numune Alınamamıştır																	
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016																			

Tablo 13: Ç1 Çintıyan I Analiz Tablosu

Ç2: Çintıyan II -Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 188: Çintıyan II Yelek Ön Görünümü³⁶¹

Resim 189: Çintıyan II Yelek Arka Görünümü³⁶²

Resim 190: Çintıyan II Şalvar Ön Görünümü³⁶³

Resim 191: Çintıyan II Şalvar Pola Detay Görünümü³⁶⁴

Resim 192: Çintıyan II Şalvar Nakış Detayı³⁶⁵

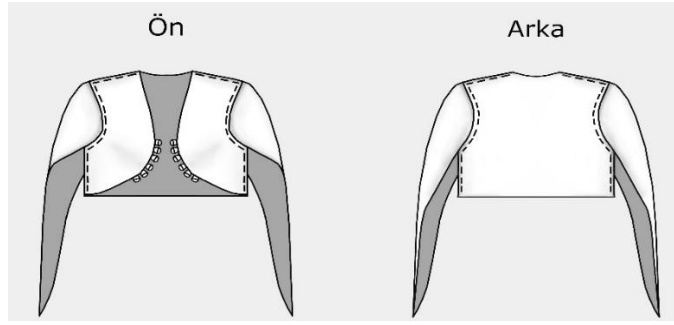
³⁶¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

³⁶² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

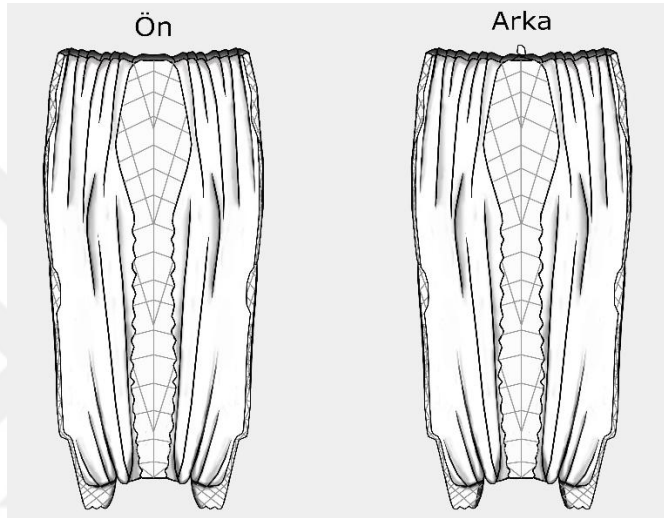
³⁶³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

³⁶⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

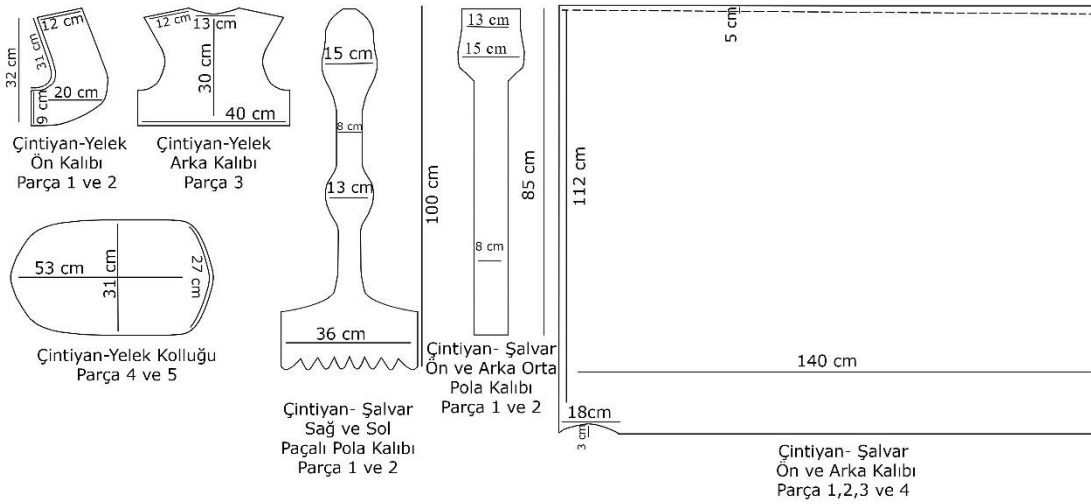
³⁶⁵ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

Şekil 21: Çintiyan II Yelek Teknik Çizim³⁶⁶

Şekil 22: Çintiyan II Şalvar Teknik Çizim³⁶⁷

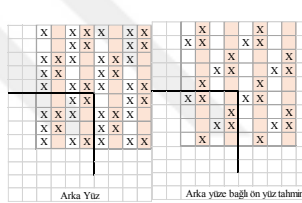
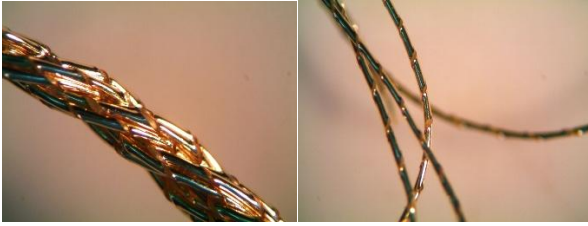

Şekil 23: Çintiyan II Takma Kollu Yelek ve Şalvar Kalıp Çizimi³⁶⁸

³⁶⁶ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁶⁷ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁶⁸ Maşide Lyoçi, Çizim, (Mart 2017).

Ç2: Çintiyen II Analiz Tablosu			
Yelek- Zemin Kumaş İplik Özellikleri			
Mikroskopik Çekimler		Çözüğü	Atkı
	Elyafın Cinsi	Hav Çözüğü Pamuk Zemin Çözüğü Pamuk	Pamuk
	Sıklık	18 (1 cm de)	30 (1 cm de)
	Büküm Yönü	Hav Çözüğü Kendi Çapında 'Z' Zemin Çözüğü Kendi Çapında 'Z'	Kendi Çapında 'Z'
	İplik No	Hav Çözüğü Nm 78 Zemin Çözüğü Nm 184	Nm 150
	<p>Çözüğü Havlı Kadife</p> 		
Nakışta Kullanılan Kılıptan Özellikleri			
Mikroskopik Çekimler	Elyafın Cinsi	Çekirdek İplik / Metal Şeritin Cinsi /	
	Büküm Yönü	Kılıptan Nm 200/2	
	İplik No	Çekirdek İplik Etrafında 'Z' Büküm Yapan Metal Şerit	
		Not: Giysinin Kullanılabilirliği Nedeniyle Şalvar Kumaşından Numune Alınamamıştır	
Hazırlayan: Mashide Ljochi - 2016			

Tablo 14: Ç2 Çintiyen II Analiz Tablosu

S1: Salta- Eser Görünümü ve Teknik Çizim

Resim 193: Salta- Yelek Ön Görünümü³⁶⁹ **Resim 194:** Salta- Yelek Arka Görünümü³⁷⁰

Resim 195: Salta- Yelek Sağ Yan Görünümü³⁷¹

Resim 196: Salta- Yelek Sol Yan Görünümü³⁷²

Resim 197: Salta - Şalvar Ön- Arka Görünümü³⁷³

Resim 198: Salta- Şalvar Arka Görünümü³⁷⁴

³⁶⁹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

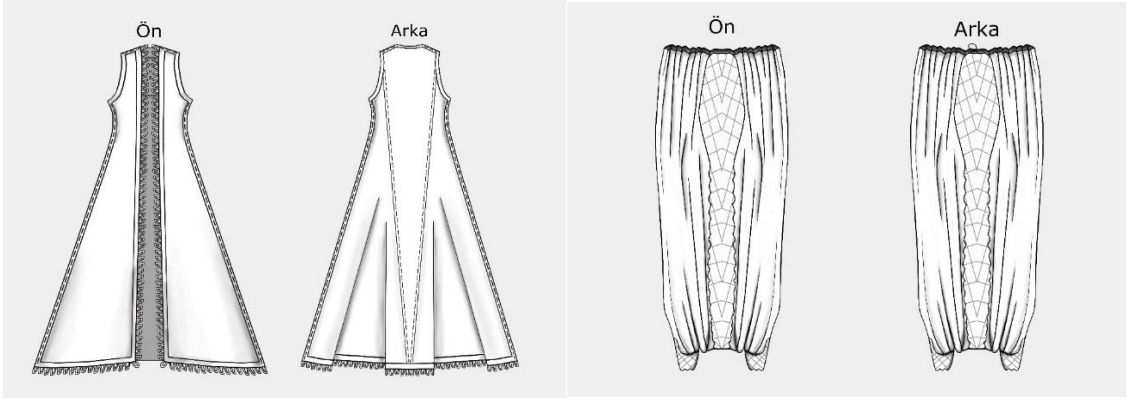
³⁷⁰ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

³⁷¹ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

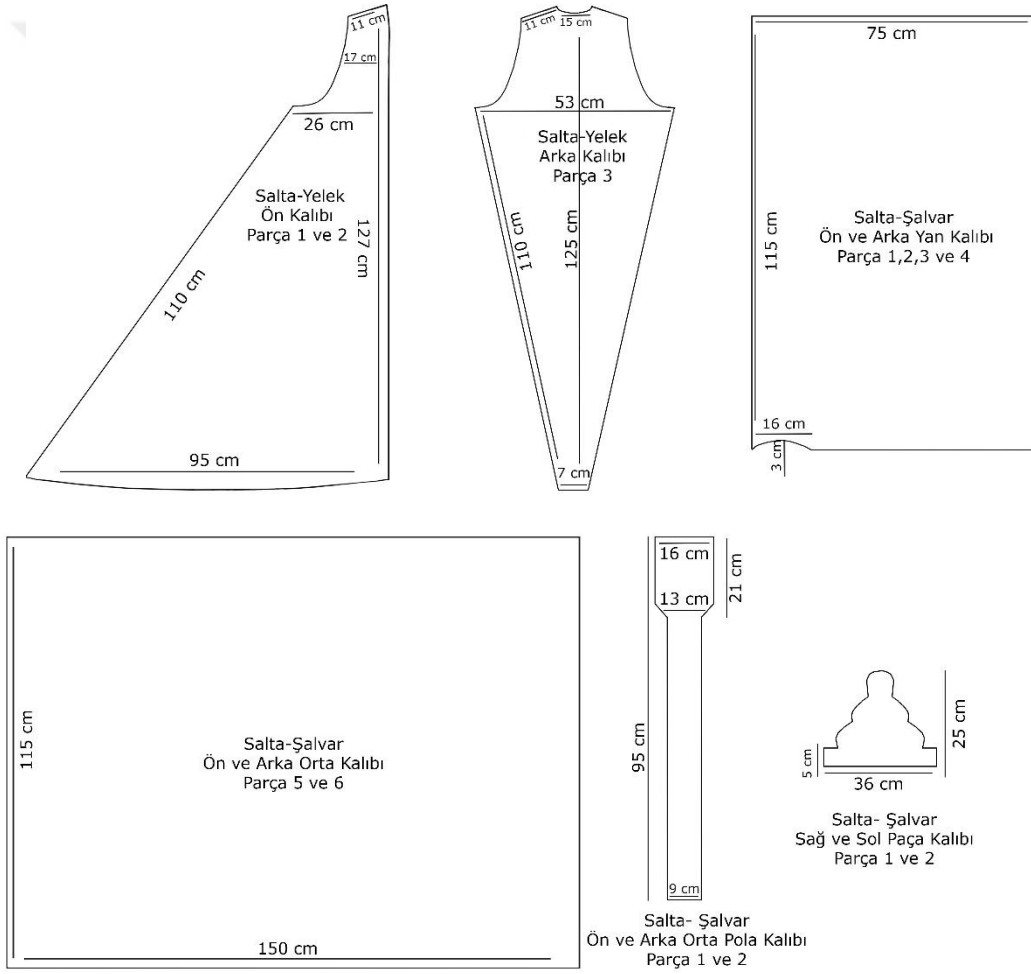
³⁷² Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

³⁷³ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

³⁷⁴ Maşide Lyoçi, Fotoğraf çekimi, Gostivar, (15.04 2016).

Şekil 24: Salta- Yelek Teknik Çizim³⁷⁵ Şekil 25: Salta- Şalvar Teknik Çizim³⁷⁶

Şekil 26: Salta- Yelek ve Şalvar Kalıp Çizimi³⁷⁷

³⁷⁵ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁷⁶ Maşide Lyoçi, Çizim, (Kasım 2016).

³⁷⁷ Maşide Lyoçi, Çizim, (Mart 2017).

DEĞERLENDİRME

Araştırmanın son bölümünde; araştırmanın bütünlüğündeki uygulama biçimiyle paralel olarak aynı yıl aralıklarında sırmacılık zanaatı kapsamındaki geleneksel giysilerin biçimsel ve yapısal özellikleri tablolar içerisinde analiz edilmiştir. Analizler doğrultusunda giyselerin bütün özelliklerine dair oluşturulmuş veriler bu kapsamda farklı çalışmalar yapılmasına olanak sağlayarak araştırmanın devamlılığını sağlamıştır. Tablolarda yer alan veriler malzeme ve biçim bakımında toplumdaki bir olgunun tanıtılması doğrultusunda daha farklı blimsel, yazılı ve görsel çalışmaların oluşmasını hedeflemiştir.

Geleneksel giysilerin biçimsel özellikleri; kalıp ve teknik çizimleri ile bu zanaat bağlamında ölçü bilgileri oluşturulmuştur. Biçimsel benzerlikler ve farklılıklar bakımından yüzyıllar arasında karşılaştırmalar yapmaya, hemde farklı coğrafyalardaki benzer kültürler arasında karşılaştırmalar yapmaya olanak sağlamıştır. Tarihi eser AT 1- AT12 ve günümüz geleneksel giysiler AT 13- AT15' de, benzer eserlerde yaka, kol, pola gibi detaylarla sınırlandırabileceğimiz, belirli ölçülerde değişiklikler yaşandığı görülmüştür

Zeminde kullanılan kumaşların biçimsel ve yapısal özellikleri belirlenmiş, aynı zamanda geçmiş yüzyılda kullanılan desenlik kumaşların desen raporları analiz edilmiş ve tablolarda yer almıştır. Fiziksel analizleri yapılmış geçmiş yüzyıl bulguları doğrultusunda kullanılan zemin kumaşın, daha çok kadife olduğu tespit edilmiş ve geçmiş yüzyılların *Alaturka* ya da *Türk- Oryantal* tanımlı yazılı kaynakları içerisindeki söz konusu giysilik kumaşlarla bağdaştığı görülmüştür. AT 13, AT 14 ve AT 15' deki günümüz kumaş örneklerinin de kadife olduğu tespit edilmiş ve yapısal olarak da kumaş kültürünün günümüze ulaşmış olduğu belirlenmiştir. Tarihi eser kadife kumaşlar AT 1- AT12 ve günümüz kadife kumaşlar AT 13- AT15' örgü sistemi bakımından karşılaştırıldığında hepsinin çözgü havlı olduğu görülmüştür. AT 13 günümüz örneğine bakacak olursak, dokuma özellikleri bakımından kadife olarak değerlendirilemeyecek, baskı ile hav verilerek ve görsel olarak kadifeye benzeyenlerin kullanılmaya başladığı tespit edilmiştir.

Analizleri yapılmış nakış ipliklerinin yüzyıllar arasında ve kılaptan ile sim arasında iplik no. özelliği bakımından bir farklılık oluşturduğu görülmemiştir. İplik numaralarının hammadde özelliklerine göre şekillendiği düşünülmektedir. Sim ve kılaptan ipliklerle yapılmış nakışlarda sistematik bir düzen olmaması nedeniyle desen raporları yapılmamış, sadece desen motifleri vurgulanmıştır.

SONUÇ

“Batı Makedonya Giyiminde Sırmacılık Zanaatı” adlı bu çalışmada, Makedonya’da az sayıda yazılı kaynak olması nedeniyle farklı dillerdeki kaynaklar neticesinde daha doğru tanımlamalar ile sistematik bir şekilde yazılı veriler oluşturulmuştur. Bu verilerle hem geçmiş yüzyılların sırmacılık zanaatı hakkındaki literatür eksikliğini tamamlamış, hemde günümüzdeki durumuna değinilerek daha geniş kapsamlı bilgilere yer verilmiştir.

Sırmacılık zanaatı teriminin içerik olarak geniş kapsamlı olması nedeniyle hem geleneksel giysi bakımından biçimsel özellikleri, hemde nakış amacıyla kumaşların yüzeysel ve yapısal özellikleri belirlenmiştir. Bu doğrultuda tasarımdan, giysi kalıp işlemlerine, kumaşlardan iplik analizlerine çok farklı birimlerde yeni çalışmaların yapılabilmesine zemin oluşturmuştur. Araştırma; kumaşlar ve ipliklerde yapılabilecek hammadde, boyarmadde ve benzeri analizler ile farklı kimyasal çalışmalar için temel veriler içermektedir. Bunun dışında tasarımcıya konu olabilecek veriler ve teknikleri de oluşturmuştur.

Bu coğrafyada bu konunun bu kadar geniş bir çerçevede ele alınmış ve böyle bir yazılı kaynağın oluşturulmuş olması ve nakış tekniklerinin yazılı kaynak haline getirilmiş olması, yeni zanaatçıların uygulamalı eğitim ile paralel teorik bilgiler edinebilme olanağını sağlamaktadır.

Yazılı kaynakların alan araştırmaları ile birleşmesi sonucunda daha farklı verilere de ulaşılmıştır: Zoe Licenoska’nın 1960-61 yılları arasında yaptığı alan araştırmalarında kayıt altına aldığı bilgilerde bahsettiği *sırmacılık zanaatı* atöyle sayıları, günümüzde yapılan alan araştırmalarındaki sayı ile karşılaştırıldığında, bugün sayılarının çok daha fazla olduklarını göstermektedir. Bu doğrultuda sırmacılık zanaatının 2000’ li yılların başından bu yana artış göstererek devamlılığını koruduğu düşünülmektedir. Bir diğer durum da; yazılı kaynaklar ile bulgulara laboratuvar ortamında yapılmış analizlerin karşılaştırılması sonucunda, hem geçmiş hem günümüz ipliklerinin sim ve kılıptan olduğu görülmüş ve sırma kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda günümüzde bu

zanaatın *Simkeşlik* veya *kııaptancılık* olarak tanımlanmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünölmektedir.

Bu konunun yazılı kaynak haline getirilmesine etken sayılabilecek hacimli dokumalar beraberinde, sırmacılık zanaatı adı altındaki malzemeyi tasarımsal olarak şekillendirerek, daha farklı boyutlarda, biçimlerde ve konularda sanatsal çalışmalar yapılmasını sağlamıştır.

EKLER

EK 1- RENK SKALASI

Altın Sarısı

~PANTONE 466 C

Zümrüt Yeşili

~ PANTONE 34 35 C

Safir Mavisi

~ PANTONE 27 68 C

Karmen Kırmızı

~ PANTONE 483 C

Yakut Kırmızısı

~ PANTONE 1815 C

Gümüş

~ PANTONE 11 C

EK 2- SÖZLÜK

Aba: Kaba, kalın, yünlü bir kumaş, bu kumaştan üretilen yakasız uzun üstlük, çoğunlukla yünün doğal rengiyle dokunan kilim motifli bir kumaştır.³⁷⁸

Bordür: Halı kilim, seccade gibi tekstil ürünlerini çevreleyen, süslü ya da süssüz dar uzun bölüm, etek ve kol kenarlarına konulan şerit, zırh, kordon ve kürk gibi süslerdir.³⁷⁹

Brit: Düğmeyi iliklemek için kumaş veya iplikten yapılmış özel bir tür ilik ya da Nakış veya dantelde motifleri birleştiren bağıdır.³⁸⁰

Cepken: Bedenin üst kısmı için bir eski giysi türüdür. İşlemeli boyu belden yukarıda, önü düz ya da çapraz, yakası biçimli oyulmuş, kolları uzun ve yırtmaçlı üst giysidir.³⁸¹

Çatma: Kabartma çiçekli eski bir Türk kadifesi. İpekle karışık ya da sırma tel ile dokunmuş olanları da vardır.³⁸²

İşkodra çuhası: Arnavutluk'un kuzeybatısında bulunan İşkodra şehrinde dokunan bir tür çuha.

Kapitone: İçi pamuk veya yün vatka ile doldurularak dikilmiş, döşemelik veya giyim eşyası yapımında kullanılan kumaş.³⁸³

Kaytan: Pamuk veya ipekten yapılan sicim, eskimemesi için şalvar paçasına geçirilen örgü, bükülmüş birkaç ipliğin birlikte tekrar bükülmesinden oluşan ve süs olarak kullanılan kalın ip ile üçetek adı verilen kadın giysilerinin yakalarına yapılan sırma işleme, *gaytan* da denir.³⁸⁴

³⁷⁸ Atila Ergür, **Tekstil terimleri sözlüğü**, 1. Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi yayınevi, 2002, s. 1.

³⁷⁹ Ergür, a.g.e., s. 30.

³⁸⁰ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59050e4dc98cd9.18338627.

³⁸¹ Ergür, a.g.e., s. 39.

³⁸² Ergür, a.g.e., s. 46.

³⁸³ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5905121fd6ee38.09556787.

³⁸⁴ Ergür, a.g.e., s. 134-135.

Kınnap: Kaba şeyler dikmeye, bağlamaya yarayan ince sicim veya kalın iplik.³⁸⁵

Kolan: Yün, kıl ve kenevirden dayanıklı dar şerit halinde dokumalar, çarpana dokuma tekniği ile ya da basit el tezgahlarında dokunur, giyimde kuşakta, çadırda, çuvalda kullanılır. Sağlam durmasını sağlamak amacıyla korsenin belirli bir kısmına içten ve dıştan takılan kumaş şerittir.³⁸⁶

Nal: Odundan (tahtadan) yontularak yapılmış ve ayağı tutması için köseleden tasması bulunan, zemini taş döşeli ve hamamlarda giyilen ayakkabı.³⁸⁷

Palto: Soğuk havalarda dış giysilerin üzerine giyilen, uzun kollu, boyu dize kadar, kalın kumaştan yapılmış, kışlık dış giysi ya da cekettir.³⁸⁸

Seraser: Çözgüsünde ipek, atkısında gümüş ya da altın alaşımli gümüş tel kullanılan eski bir kumaş.³⁸⁹

Şayak: Dimi örgüde kalın ve kaba dokunuşlu lacivert, siyah gibi koyu renklere boyalı, dayanıklı bir giysilik yünlü kumaş ve bu kumaştan yapılmış kadın etekliği.³⁹⁰

Tarabuluş: İpek Giysi.³⁹¹

Tırtıl: Sırmanın sarmal biçimde bükülmesiyle yapılıp, fantezi giysiler ve işlemeli örtülerin bezenmesinde kullanılan gereçtir.³⁹²

Yen: Giysi kolu ve giysi kolunun bileğe rastlayan kolağzı.³⁹³

³⁸⁵ Türk Dil Kurumu Sözlüğü,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.592e32781b0ea7.37751409

³⁸⁶ Ergür, a.g.e., s. 150.

³⁸⁷ Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğü**, 1.Basım, İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967, s. 183.

³⁸⁸ Ergür, a.g.e., s. 202.

³⁸⁹ Ergür, a.g.e., s. 234.

³⁹⁰ Ergür, a.g.e., s. 253.

³⁹¹ Ergür, a.g.e., s. 259.

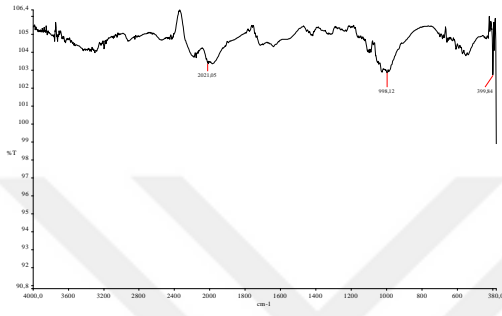
³⁹² Ergür, a.g.e., s. 271.

³⁹³ Ergür, a.g.e., s. 299

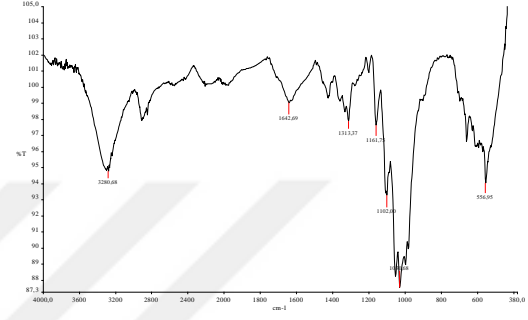
EK 3- ANALİZLERİN FT-IR SPEKTURUMU GRAFİKLERİ ANALİZ SONUÇLARI

AT 1: Dolama

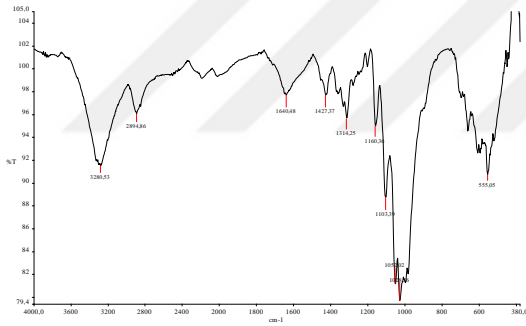
Zemin Çözgü

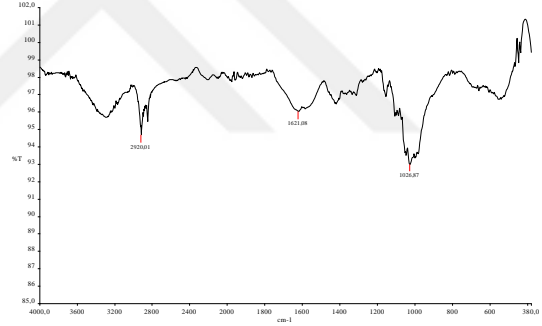
Hav Çözgü

Atkı

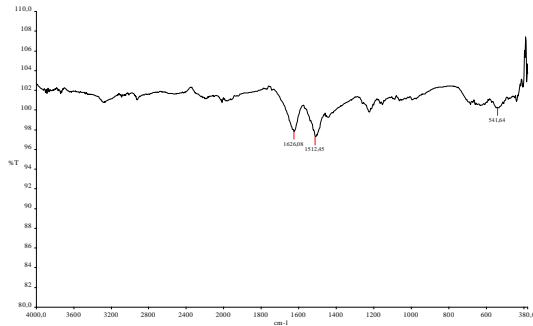

Kılıptan İplik

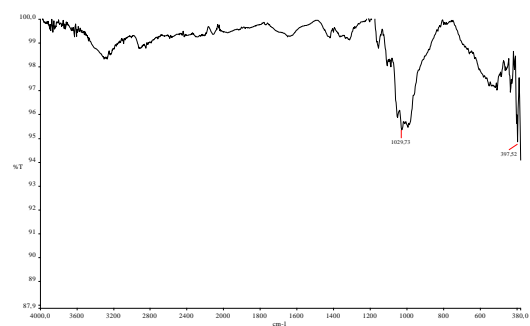

AT 2: Kaytan Süslemeli Yelek

Yeşil İplik

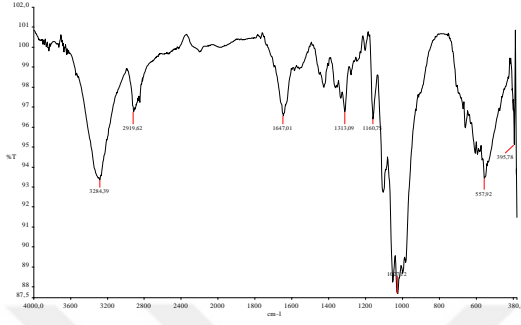

Kalın İplik

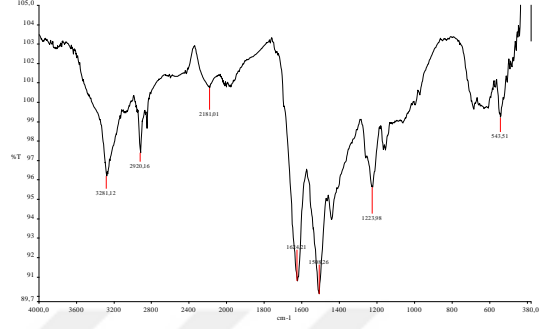

AT 3: Mor Entari (Anterija)

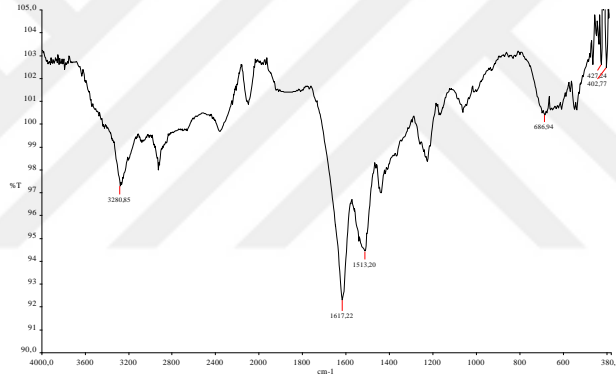
Atkı

Çözü

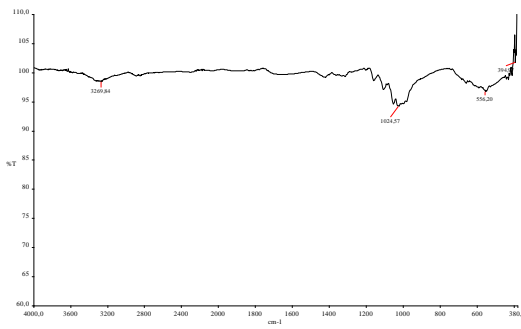

Kılaptan İplik

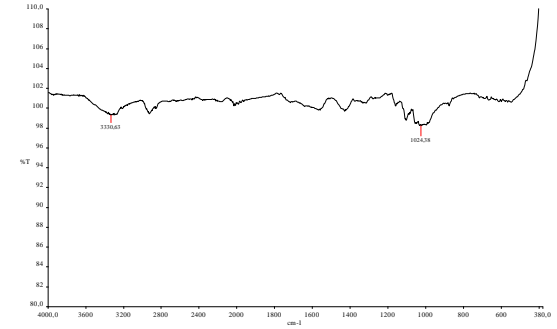

AT 4: Sarı Çintiyarı Şalvarı

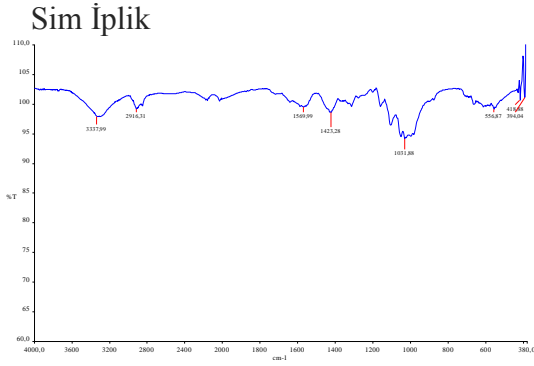
Zemin Kumaş İplik

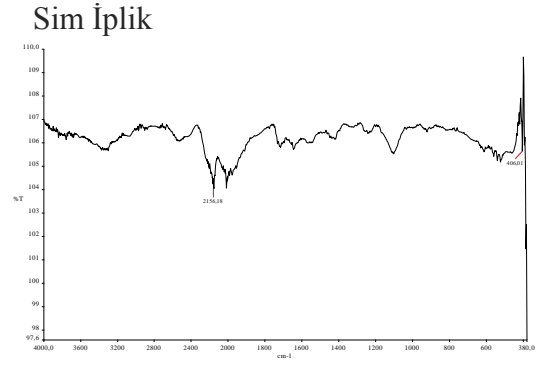
Sim İplik

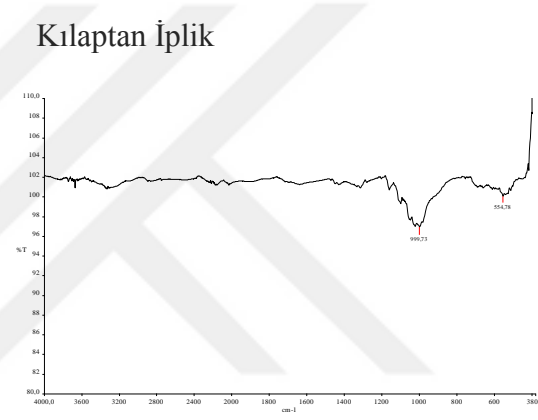
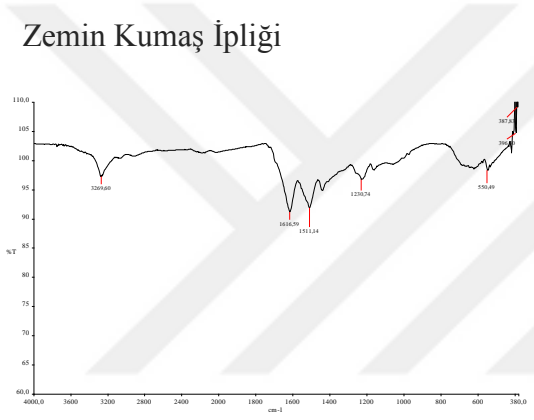
AT 5: Yelek

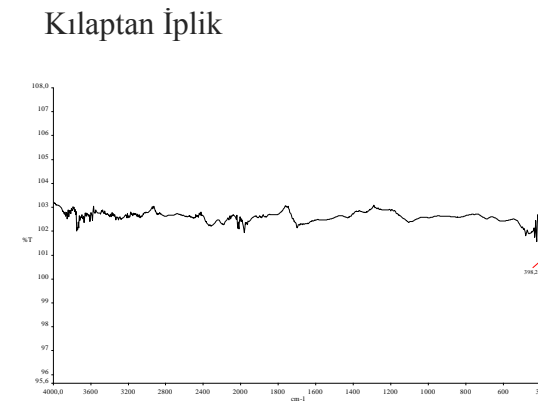
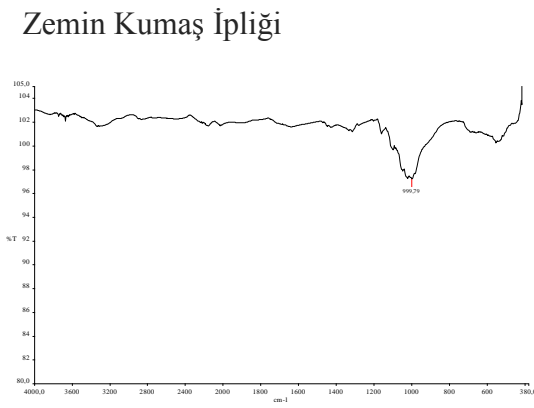
AT 6: Entari (Anterija)

AT 7: Mavi Çintıyan Şalvarı

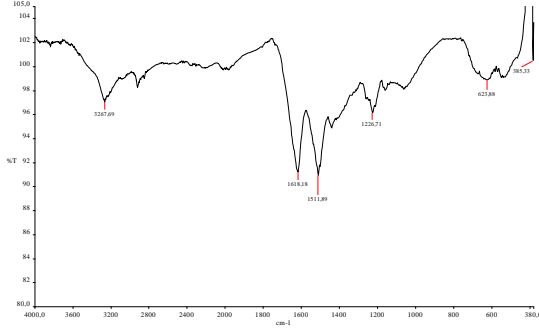

AT 8: Cepken

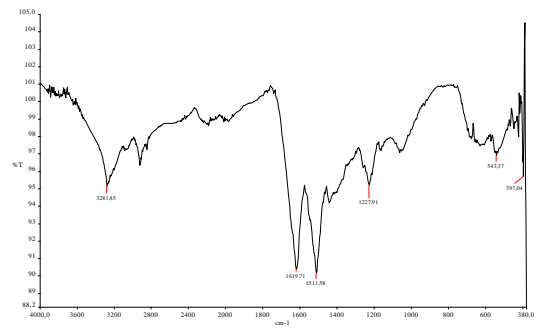

AT 9: Zemin Kumaşı Kırmızı Cepken

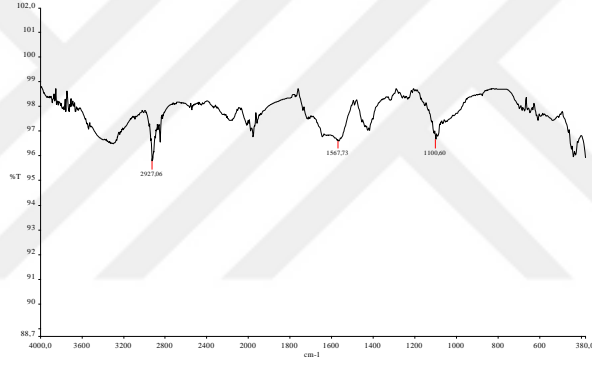
Çözgü

Atkı

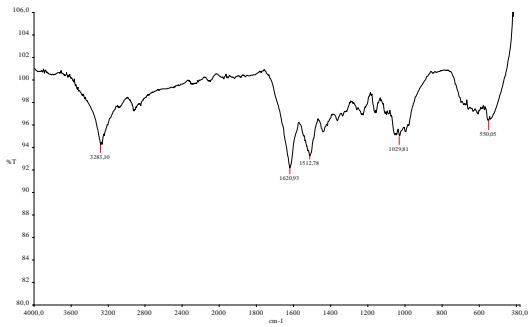

Kılıptan İplik

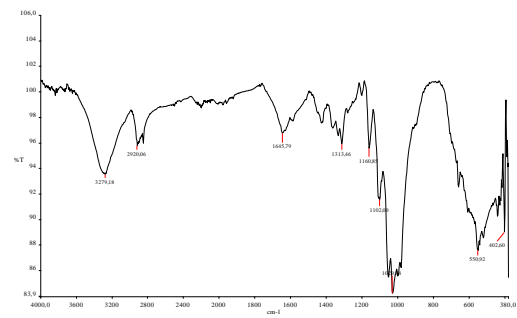

AT 10: Zemin Kumaşı Mor Cepken

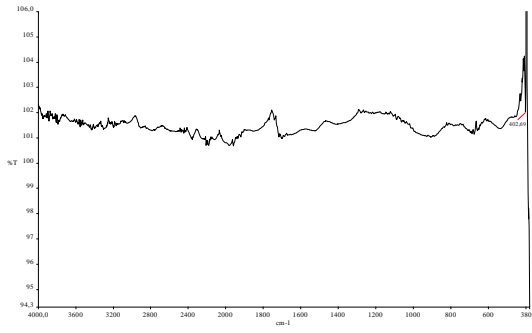
Hav Çözgü

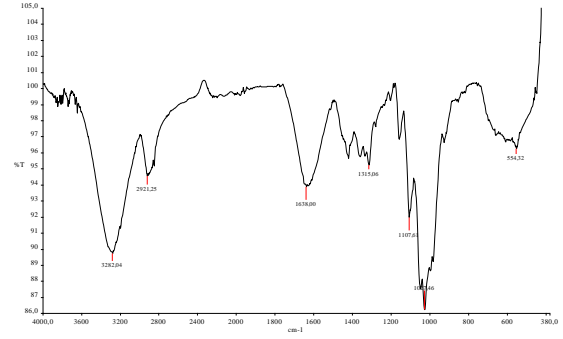
Zemin Çözgü

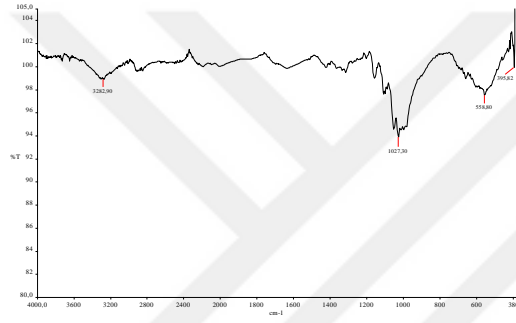
Atkı

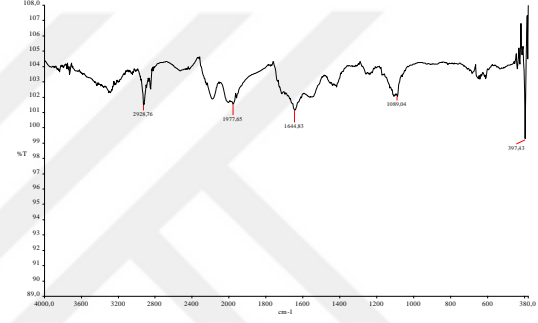
Kıllıktan İplik

Bordür Çözü

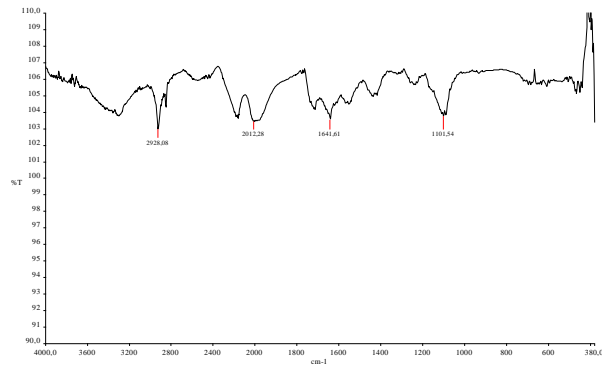

Bordür Kıllıktan Atkı

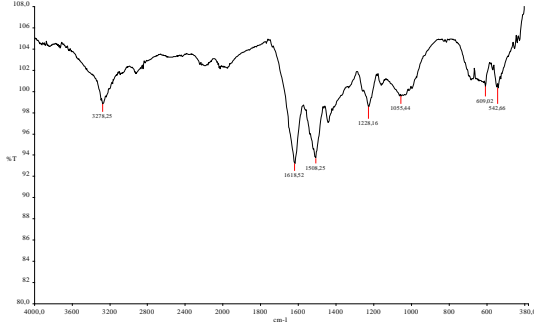
AT 11: Nakış Kaplı Yelek

Kıllıktan İplik

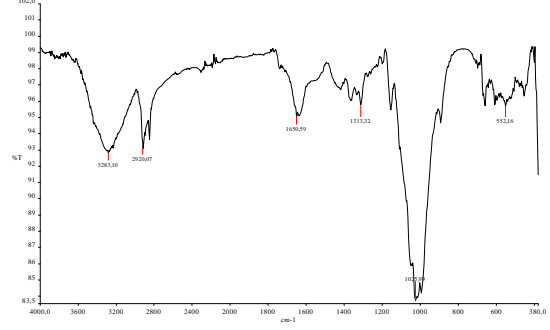

AT 12: Kollu Yelek

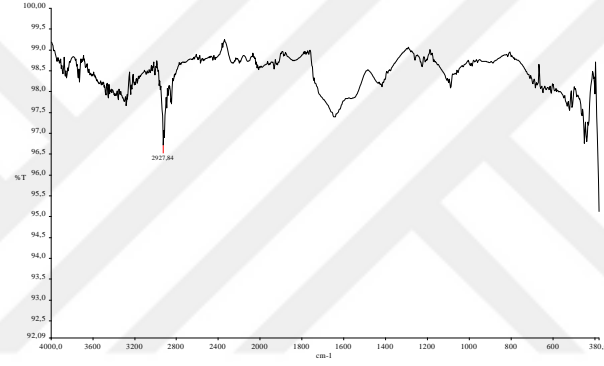
Çözüğü

Atkı

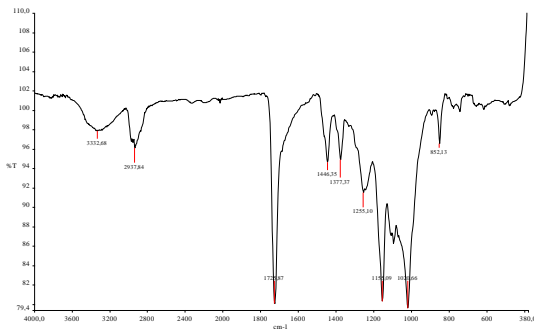

Kılaptan İplik

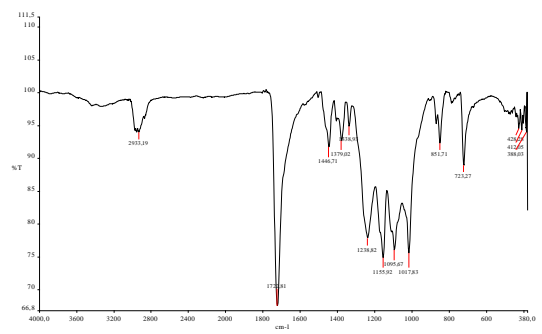

AT 13: Çintıyan I

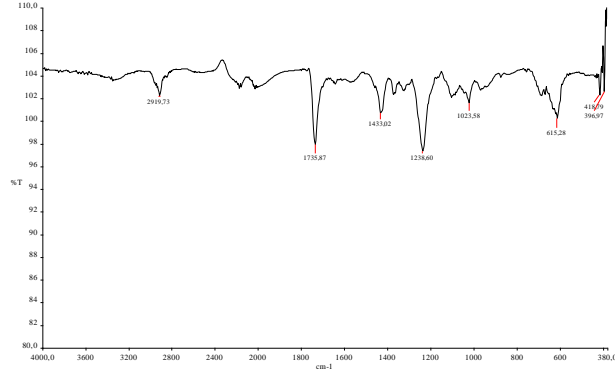
Çözüğü

Atkı

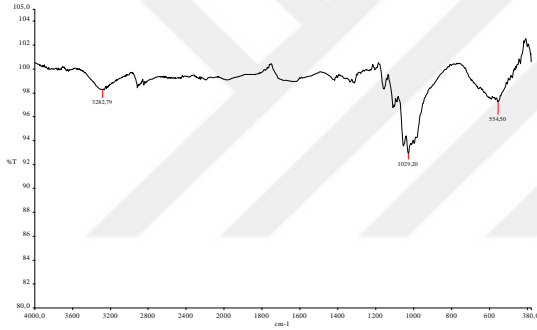

Sim İplik

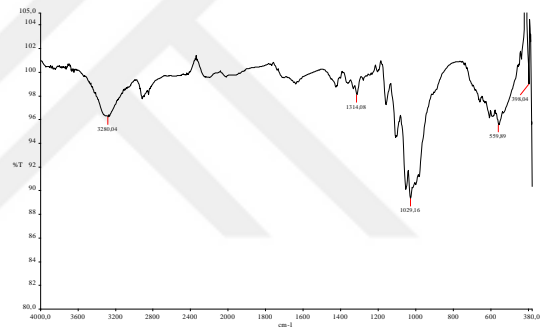

AT 14: Çintıyan II

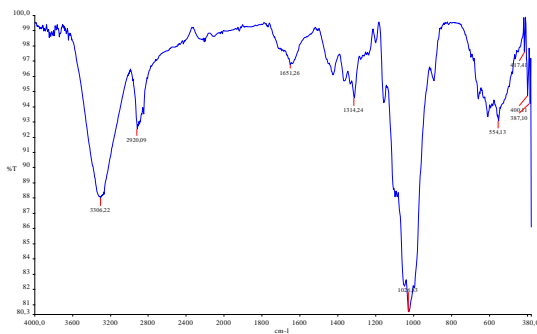
Hav Çözgü

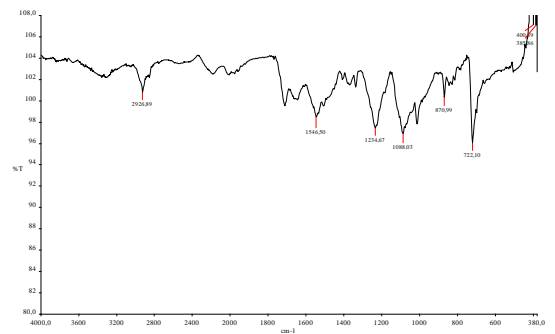
Zemin Çözgü

Atkı

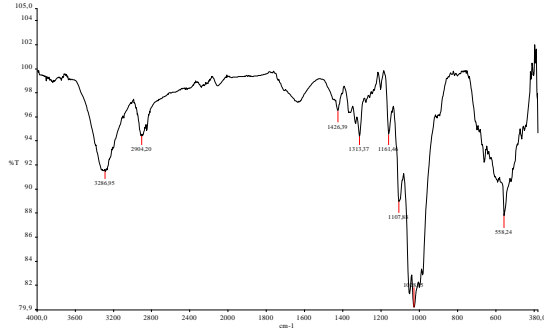

Kılaptan İplik

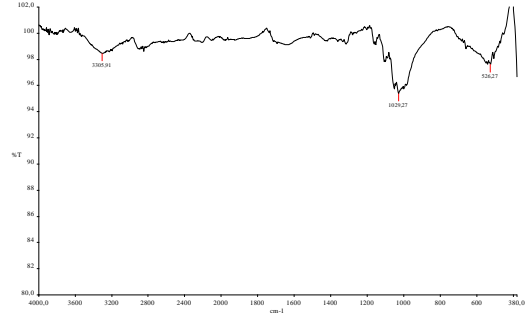

AT 15: Salta

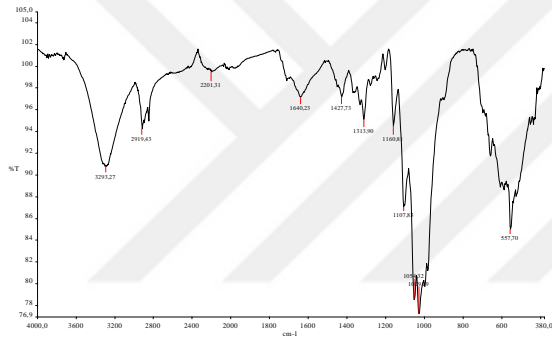
Hav Çözgü

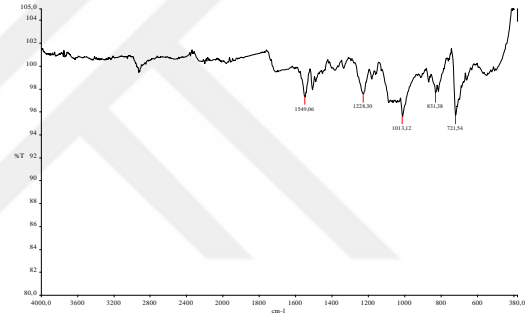
Zemin Çözgü

Atkı

Kılıptan İplik

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Altay, Fikret. **Kaftanlar**. 1. Basım. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetlerinden, 1979.
- Barışta, Örcün. **Türk İşlemelerinden Teknikler**. 1. Basım. Ankara: Yüksek Teknik Öğretmen Okulu, 1978.
- Batakovic, Duşan T. **Kostim Grada Ā Sela Na Razmegu Dva Veka Prizren Ā Okolina 1880- 1918**.
- Betsy Junkuhn, İrene, Kader Demirpehlivan ve Leyla Aras. **Altın Nakışı**. 1. Basım. İstanbul: Tuva Yayıncılık, 2009.
- Eralp, Ahmed Hadun. “El Sanatları ve Mahalli Kıyafetler”, Saner Arman ve diğerleri (yayın kurulu). **Atatürk’ ün Doğumunun 100. Yılına Armağan Kütahya** içinde. İstanbul: Kütahya Belediyesi, Kütahya İli 100. Yıl Kutlama Komitesi ve İstanbul Üniversitesi STE, 1981- 1982, ss.795- 818.
- Ergür, Atıla. **Tekstil terimleri sözlüğü**. 1. Basım. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi yayınevi. 2002.
- Genderton, Lucinda. **Tüm Dünyadan Seçkin Örneklerle El Nakışı Rehberi**. Gökben Önel (çev.). İstanbul: Tuva Tekstil San ve Dış Tic. Ltd. Şti, 2006.
- Görünür, Lale. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminden Kadın Giysileri**. 1. Basım. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, 2010..
- Jirousek, Charlotte. “Ottoman Influence in Balkan Dress”, Elizabeth Wayland Barber & Barbara Belle Sloan (Ed.). **Resplendet Dress from Southeastern Europe** içinde. Los Angeles: Fowler museum textile series, 2013, ss. 143-179.
- Kademoğlu, Osman. **Çeyiz Sandığı**. 1. Basım. İstanbul, 1999.
- Koçu, Reşat Ekrem. **Türk Giyim Kuşam Ve Süslenme Sözlüğü**. 1.Basım. İstanbul: Sümerbank Kültür Yayınları, 1967.
- Onuk, Taciser, Feriha Akpınarlı, H. Serpil Ortaç ve Deniz Ayda. **Ankara İli El Sanatları Ve Beslenme Kültürü**. 2. Basım. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Özen, Mustafa Sabri, Mehmet Akalın. **Dokuma Teknolojisi**. 1. Basım. İstanbul: Nesil Matbacılık, 2012.

Şeber, Bahattin. **Kumaş Yapı Bilgisi Çift Katlı Kumaş Örgüleri**. 1. Basım. İstanbul: Birsen Yayınevi, 1995.

Tezler

Akkaya, Deniz. “İstanbul Topkapı Sarayında Bulunan Kaftan Kumaşlarındaki Motif, Desen ve Kompozisyon Özellikleri”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi EBE, 2007.

Alyüz, Afıtap. “Geleneksel Türk İşlemelerinden Türk İşinin Bilgisayar Destekli Nakış Makineleri İçin Desen Kalıbı Hazırlanması Ve Öğretim Programı Önerisi”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi EBE, 2007.

Bayburtlu, Irmak. “Türk Tekstil Endüstrisinde Tasarım Yönetimi Kavramının Giyim Tasarımı Üzerindeki Etkileri”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi GSE, 2010.

Bahar, Cihan. “Hazır Giyimde Dikiş Tekniklerinin Görsel Etkileri”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi GSE, 2016.

Erdoğan, Sultan. ”Kumaş Yapısı Açısından Geçmişten Günümüze Kadifelerin Karşılaştırılması”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Marmara Üniversitesi GSE, İstanbul, 2008.

Kandemir, Mitat. “Konya Etnografya Müzesindeki Maraş İşi Bir Örneğin Bilgisayar Destekli Nakış Makineler İçin Accurate4 Nakış Desen Sisteminde Uygulanması”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. Gazi Üniversitesi EBE, 2015.

Taşkömür, Himmet. “Osmanlı İmparatorluğunda Simkeşlik Ve Tel Çekme”, **Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 1990.

Sürelî Yayınlar

Bjeladinovich, Jasna. “Srpska narodna nošnja u Ibarskom Kolašinu Štavici i u okolini Novog Pazara”. **Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu**. Vol. 43, 1979, ss. 57-118.

Dimovska, Sanya. “Cube İ Dolama- Obleka Za Saltanat”. **Zbornik Etnologija**. No. 4, 2011, ss. 119- 128.

- Dimovska, Sanya. "Srmaciskiot Zanaet Vo Gostivar". **Makedonski Folklor**. No. 58-95, ss. 317- 324.
- Dimovska, Sanya. "Tursko – Orientalniot Stil na Oblekuvanje vo Gradovite na Makedonija". **Zbornik Etnologiya**. No. 2, s. 139.
- Eray, Fatma. "Türk Tarihinin Derinliklerinden Gelen Bir Giyim Tarzı: Bindallılar". **Vakıf Ve Kültür Dergisi**. Cilt. 2, Sayı. 5, (Ağustos 1999), ss. 40-42.
- Gönül, Macide. "Topkapı Saray Müzesinde bulunan Padişah kaftanları". **Tük Etnografya Dergisi**. s. 10, 1968, ss. 59-66.
- Kahvecioğlu Sarı, Habibe. "Afyon İli Bağcılar Köyü (Dinar) Gelin Kıyafetleri Ve Takıları". **Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı Dergisi**. s. 55, Temmuz- Aralık, 2015, ss. 8-13.
- Liçenoska, Zoe. "Soopshtenija Od Terenot Za Poslednite Srmakeshi vo Makedonija". **Glasnik na Etnoloshki Muzej**. ss. 221-230.
- Petruseva, Anica. "Narodnata Nosija vo Gorno Vranovci i Melnica - Dve Torbeski Sela vo Makedonija". **Glasnik na Etnoloski Muzej**. No. 2, 1965, ss. 51-94.

Diğer Yayınlar

- İbrahimgil, Zeki. "Balkanlarda Türk Eserlerinin Bugünkü Durumu Ve Köprü Mimarisinden Örnekler", **Köprüler Kurduk Balkanlara**. İstanbul, Mayıs 2008, ss. 207-228.
- Járó, Martá. "Metal Thread Variations And Materials: Simple Methods Of Pre-treatment Identification For Historical Textiles". **Conserving Textile Studies Honour Of Ágnes Timár-Balázsy**. No. 7, 2009, ss. 68-76.
- Karatzani, Anna. "Metal Threads: The Historical Development", 2012. University Of Copenhagen, The Saxo Institute. http://conferences.saxo.ku.dk/traditionaltextilecraft/keynote_speakers/presentations/Anna_Karatzani.pdf, (15 Aralık 2016).
- Kaya, Fahri. "Makedonya'da Türk Varlığı", **Balkanlarda'ki Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını** Bursa, 26-28 Ekim 2001, ss. 173-183.
- Lyoçi, Maşide ve Günay Aykaç Atalayer. "Makedonya Türklerinde Düğün Geleneği Ve Kadife Kumaşın Önemi", **7. Uluslararası İstanbul Tekstil Konferansı-Bezce 2016**. İstanbul: MÜ. 21-23 Mart 2016, ss. 289-297.

Lyoçi, Maşide ve Hale Çelik Hekim. “Makedonya Türklerinin Geçmiş ve Günümüz Giyim Kuşamı Üzerine Karşılaştırma”, **IBAD Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**. yayınlanmamış.

Muzej Na Makedonija. “Gradskata Nosija i Modnata Obleka od 19. I pocetokot na 20. Vek”. [Broşür]. 2014.

Nu. Dr. Nikola Nezlobinski Struga. Paum Panoski, Vish Kustos, “Prirodnonauchna İzložba”. [Broşür]. 2009.

Purde, Furkan. ”2001 Yılından Günümüze Makedonya Türkleri”, [Electronic Version] *Eurasian House*. 2016, Dosya No. 6, ss. 3-29 (28 Mayıs 2016).

Tufan, Melek, E. Elhan Özus ve Filiz Erden. “Makedonya Üsküp Yöresi Kına Kıyafeti”, *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*. Ağustos 2015 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/intjscs/article/view/5000140997> (27 Mayıs 2016).

Yunus Emre Enstitüsü –Üsküp Türk Kültür Merkezi. “Makedonya’da Osmanlı’nın Kültürel Etkileri 2 ”. [Broşür]. 2015.

İnternet Kaynakları

Deril Kimya Laboratuvar Malzemeleri ve Dış Ticaret Ltd. Şti.
<http://www.derilkim.com/urunler/analitik-cihazlar/ftir-spektrometresi/ftir-spektroskopi-nedir> (24 Aralık 2016).

Esnaf.

http://www.staracarsija.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=236%3A2011-03-01-13-41-15&catid=55%3A2010-10-22-13-08-39&Itemid=90&lang=mk (11.06.2016).

https://media1.popsugarassets.com/files/thumbor/rWWjruspkULGxjo2x01ABkddOJ8/ft-in/2048xorig/filters:format_auto-!-:strip_icc-!/2014/07/04/415/n/2589280/705e6951d3e1660d_113764649/i/Beyonc%C3%A9-picked-another-tight-black-gold-dress-time.jpg (21 Aralık 2016).

https://mk.wikipedia.org/Музеј_на_Македонија, (24 Kasım 2016).

İplik Hesapları. <http://www.tekstildershanesi.com.tr/bilgi-deposu/iplik-hesaplari-1106.html> (25.Aralık.2016).

Mariovska Nosija- Makedonski Narodni Nosii 1. <http://www.itarpejo.org/kultura-i-religija/etnologija-mariovo/31-folk-costumes> (23 Eylül 2016).

Tradicijnski Obrti. http://www.craftattract.com/hrv/nositelji_h.html (26 Ekim 2016).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT.S.58330b80c89569.82072694 (21.11. 2016).

Vera Sharac Momchilovich. Chija Je Ovo Kapa. 2007,

<http://www.riznicasrpska.net/likovnaumetnost/index.php?PHPSESSID=n6kv8vg01i6moio7tgssdupqs0&topic=121.msg266#msg266> (16 aralık).

Zanaetnistvoto vo Skopje Megu Dvete Svetski Vojni.

<http://www.staroskopje.vestel.com.mk/sites/c14/c145.html> (1 Haziran 2016).

Kaynak Kişiler

Bayram, Fahriye. - Zanaatçı-, “Sim- Kılıptan Bükme” konulu görüşme. Gostivar: 02 Mayıs 2016.

Bayram, Liriye. –Atölye İşletmecisi-, Sırmacılık Zanaatı konulu görüşme. Gostivar: 15 Nisan 2016.

Brakovska, Katerina. -Zanaatçı-, ”Makinede Kordon Tutturma (Bükme)” konulu görüşme. Gostivar: 14 Nisan 2016.

Evrov, Nikola. -Etnolog- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Struga: 23 Ekim 2016.

Gavrilovska, Valentina. -Etnolog- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Kalkandelen: 21 Şubat 2016.

Kanevche, Marija. -Etnolog- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Ohrid: 23 Ekim 2016.

Loç, Feriha. -Zanaatçı-, ”Makinede Dival İşi (Kakma)” konulu görüşme. Gostivar: 10 Nisan 2016.

Mazhar, Cumaziye. -Zanaatçı-, “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Gostivar: 17 Nisan 2016.

Nazim, Jasemin. -Etnolog- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Struga: 22 Eylül 2014

Nureddin, Hüriye. -Zanaatçı-, ”Türk işi” konulu görüşme. Gostivar: 16 Nisan 2016.

Rizvançe, Aynur. -Zanaatçı-, “Dival İşi” konulu görüşme. Gostivar: 14 Nisan 2016.

Yusufi, Sevim. -Zanaatçı-, ”Makinede Dival İşi (Kakma)” konulu görüşme. Kalkandelen: 8 Ekim 2016.

Şaban, Emel. -Zanaatçı- “Sırmacılık Zanaatı” konulu görüşme. Gostivar: 4 Nisan 2016.

Görsel Kaynaklar

Cumaziye Mazhar

Elanur Loç

Elif Tiro

Enise Elez

Zülal Nezir Aruç

